

ΧΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΝ
ΕΙΣ ΜΑΓΙΚΑΣ, ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΑΣ ΚΑΙ ΑΛΛΑΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΝ ΒΙΟΝ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

ΥΠΟ

ΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

(*Συνέχεια ἐκ τοῦ τόμου ΙΕ' / ΙΣΤ' (1962/63) σ. 62 - 91.*)

ΜΕΡΟΣ Β'

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος, ὡς ἄνωτέρω, τῆς μελέτης ταύτης ἐξητάσθη ἡ χρῆσις τῶν μετάλλων ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν ἐλασμάτων, τῶν νομισμάτων, τοῦ δακτυλίου, τοῦ πετάλου, τοῦ κλειθροῦ καὶ τοῦ κλειδιοῦ καὶ τῆς ψαλίδος. Κατωτέρω γίνεται λόγος περὶ τῶν ἡλῶν, τοῦ μαχαιριοῦ, τῶν οἰκιακῶν σκευῶν (τῆς πυράγρας, τῆς πυροστιᾶς κ.ἄ), τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων, (ὡς τοῦ ὑνίου) καὶ τέλος περὶ τοῦ μολύβδου ὡς ἀπλοῦ μετάλλου.

Ζ'. ΗΛΟΙ

Ἡ χρῆσις ἡλῶν εἰς μαγικὰς γενικῶς ἐνεργείας καὶ πράξεις ἀπαντᾶται εὐρεῖα εἰς πλῆθος καθημερινῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ ἀτόμου δι' ὄλου τοῦ βίου μέχρι τοῦ θανάτου του. Οὕτως α') ἡ ἔγκυος ἐκ τυχαίας εὐρέσεως ὑπ' αὐτῆς βελόνης ἢ καρφιοῦ δύναται νὰ προΐδῃ περὶ τοῦ φύλου τοῦ κυοφορουμένου τέκνου. Ἡ εὐρεσις βελόνης σημαίνει ὅτι τὸ μέλλον νὰ γεννηθῆ θὰ εἶναι θῆλυ (Πυργὶ Χίου)¹, καρφίδος δὲ ὅτι τοῦτο θὰ εἶναι ἄρρεν (Γκιουμουλιτζίνα (= Κομοτηνὴ) Θράκης)².

Κατὰ συνήθειαν παλαιότερον εἰς Μεσολόγγιον, ὑπάρχουσαν καὶ σήμερον εἰς Πλατανόβρυσιν Μεσσηνίας, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἀρρενογονίας ὑπὸ γυναικός, ἡ

¹ Λ. Α., ἀρ. 2457, σ. 334 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962). Εἰς Πέτραν Λέσβου πιστεύεται ἀντιθέτως ὅτι θὰ εἶναι ἄρρεν (Λ. Α., ἀρ. 1446 Α, σ. 112 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1940).

² Βλ. Στέλ. Κυριακίδην, ἐν Λαογρ., τόμ. 2 (1910), σ. 413, 425 καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Λ Σ., Γ', σ. 216.

ὁποία τίκει θήλεα, δέον αὕτη νὰ καρφώσῃ ἐπὶ τοῦ τοίχου τρία καρφιά, ἐνῶ θὰ λέγῃ «καρφώνω τις τσοῦπες καὶ κάνω ἀρσενικά»¹. Τῆς μαγικῆς πράξεως ταύτης γνωρίζομεν γενικώτερον παλαιότεραν μαρτυρίαν ἐκ τοῦ 17 αἰ. περὶ καρφώματος γυναικὸς ὑπὸ ἀντιπάλου πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως τίκητῃ αὕτη μόνον θήλεα².

Μετὰ τὸν τοκετὸν συνηθίζεται εἰς Νίσυρον ἡ ἔμπηξις ἡλου εἰς τὸ σημεῖον τοῦ ἐδάφους, ὅπου τὸ νεογνὸν ἔχει πέσει, ἐξεληθὸν ἐκ τοῦ μητρικοῦ κόλπου. Ἐνῶ γίνεται τὸ κάρφωμα τοῦ ἡλου ὑπὸ γυναικὸς λέγει αὕτη, ἀπαντῶσα εἰς ἐρώτησιν τῆς μητρὸς, ὅτι καρφώνει «τῇ Γιαλλοῦ καὶ τὰ κακὰ μάτια»³. Ἡ τοιαύτη ἔννοια τοῦ καρφώματος, ὡς προστατευτικοῦ μέσου, φυλακτηρίου, τοῦ νεογνοῦ ἀπὸ οἰασθήποτε ἐπιφορᾶς κακοῦ ἐπ' αὐτό, ὑπάρχει καὶ εἰς ἄλλας ὁμοειδεῖς συνηθείας, ὡς εἶναι π.χ. εἰς Σμύρνην καὶ Μεγίστην (Καστελλόριζον) ἡ τοποθέτησις βελόνης ἢ καρφίδος εἰς τὸ φόρεμα τοῦ νηπίου ἢ ὑπὸ τὸ προσκέφαλον αὐτοῦ καὶ τῆς λεχοῦς⁴. Ἡλοῦται ἔτι διὰ τριῶν ἡλίων ὁ πλακοῦς τῆς λεχοῦς, διὰ «νὰ μὴ ζωντανέψῃ» (Καλλιθέα Δράμας)⁵, δύο δὲ λεχωίδες συναντῶμεν μετὰ τὸν τοκετὸν, δέον νὰ ἀνταλλάξουν καρφίδας πρὸς ἀποτροπὴν κακοῦ τινος ἀπὸ τῶν τέκνων των⁶. Κατὰ τὸ λουτρὸν τοῦ νεογνοῦ τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἐρρίπτετο εἰς τὴν σκάφην ἀσήμι καὶ καινούργιο καρφί, εἶτα δὲ μετὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς τεσσαρακονθήμερου λοχείας «τὸ ἀσήμι τὸ φύλαγαν στὸ σεντούκι καὶ τὸ καρφὶ τὸ κάρφωσαν στὸν τοῖχον τοῦ σπιτιοῦ, χωρὶς νὰ τὸ βγάζουν ποτὲ» (Ἀμπελόκηποι Καστορίας)⁷.

Μετὰ τὴν βάπτισιν, ὅτε ὁ ἀνάδοχος ἐπέστρεφε μετὰ τοῦ ἱερέως εἰς τὴν οἰκίαν, ἡ μήτηρ, ἰσταμένη ἐπὶ τῆς θύρας τῆς οἰκίας καὶ πατῶσα ἐπὶ ἡλου, παρελάμ-

¹ Λ. Α., ἀρ. 52, σ. 68 (συλλ. Ἄνδρ. Μαρούλη, 1919). Ἄ. Κεραμοπούλλου, Ἀποτυμπανισμός, ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 71 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 332 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 194). Λ. Α., ἀρ. 2920, σ. 3 (συλλ. Κωνσταντίνου Δαρσακλή, 1964).

² Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 320.

³ Λ. Α., χειρ. ἀρ. 2892, σ. 320 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Νικεῖα Νισύρου 1964).

⁴ Βλ. Ἄ. Διαμαντάρα, Γητέματα Καστελλορίζου, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 511 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., 8, σ. 333 (= ΒΒΠ., 6, σ. 195). Εἰς ἄλλους λαοὺς ἐμπηγνύεται εἰς τὸ ἔνδυμα τῆς λεχοῦς καὶ τοῦ νεογεννήτου βελόνῃ πρὸς φύλαξιν τούτων ἀπὸ τῶν κακῶν ἀνθρώπων. Βλ. Mengis, Nadel, Handw. d. deutsch. Abergl., VI, σ. 931. Λ. Α., ἀρ. 1379, σ. 123 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Ρεῖσοδερε Σμύρνης, 1939). Λ. Α., ἀρ. 1141, σ. 108 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Σινώπη 1938).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2895, σ. 93 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1964).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 155, σ. 28,1 (συλλ. Ἀριστ. Χρηστίδου, Σκοπὸς 1919). Λ. Α. ἀρ. 1446Α σ. 196 (συλλ. Δημ. Λουκάτου, Πετρί Λέσβου, 1940).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2514, σ. 14 (συλλ. Ὀλυμπίου Χάσου, 1962).

βανε τὸ τέκνον της¹. Ἐπιπλοῦ πατεῖ αὐτὴ ἐπὶ ἄλλων σιδηρῶν ἀντικειμένων, οἷον μασιᾶς (πυράγρας) κ.ἄ.².

β') Εἰς Δάφνην Βισαλτίας ὑπάρχει ἡ πίστις ὅτι βελόνη, ἐκφεύγουσα τῆς χειρὸς τῆς ραπτρίας καὶ ἐκσφενδονιζομένη ἐντὸς τῆς οἰκίας, σημαίνει ὅτι θὰ ἀποβιώσῃ μέλος τῆς οἰκογενείας, τοῦ ὁποίου τὸ ὕψος τοῦ ἀναστήματός του θὰ εἶναι ἴσον πρὸς τὴν ἀπόστασιν ἣν ἐκάλυψεν ἡ βελόνη³.

Εἰς περιπτώσεις θανάτου τῶν παιδιῶν οἰκογενείας τινὸς ἀμέσως μετὰ τὴν γέννησιν ἐπεξητεῖτο πάλαιότερον εἰς Ἄνατολ. Θράκην ἢ ἀποδιώξις τοῦ κακοῦ ἐκ τοῦ μέλλοντος νὰ γεννηθῆ τέκνου διὰ τῆς ἐπομένης μαγικῆς πράξεως. Ἡ μέλλουσα μήτηρ συλλέγει «τὴ Μεγάλ' Πέμπτη ἀπ' ἓνα καρφὶ ἀπὸ σαρανταμιὰ πρωτοστέφανες γυναικὲς καὶ τὴν ἴδια μέρα θὰ τὰ δώσ' στὸν σιδερεῶ νὰ τὰ κάμ' βραχιόλα καὶ νὰ τὰ φορῆ στὸ χέρ' της»⁴.

Ὅμοιως καὶ ἐπὶ παιδιῶν οἰκογενείας τὰ ὁποῖα ἀποθνήσκουν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου μετὰ τὴν γέννησίν των, ἐκ τούτου δὲ καὶ βαπτίζονται ἀμέσως, πρὸς στερέωσιν τοῦ νεογεννήτου εἰς τὴν ζωὴν, ἀποδιώξιν δ' οὕτω τοῦ θανάτου, ἢ ἀνάδοχος (νουνά), παραλαμβάνουσα τοῦτο διὰ τὴν βάπτισιν, «ἀντὶ γιὰ νόμισμα δωρίζει (εἰς αὐτὸ) τρία καρφιά». Ἡ ἀνάδοχος κατόπιν ὅτε μετὰ τὴν βάπτισιν ἀποχωρεῖ τῆς οἰκίας προσφέρει ὡς δῶρον εἰς τὸ νεοφώτιστον «μιὰ περόνη σιδερένια, φτειαγμένη εἰδικὰ στὸ σιδερεῶ... Τὴν περόνη αὐτὴ τὴν καρφῶνουν οἱ σπιτικοὶ στὶς γραντιῆς τοῦ ταβανιοῦ ἢ στὸν τοῖχον τοῦ σπιτιοῦ» (Λέχοβον Φλωρίνης)⁵.

Πρὸς θεραπείαν τοῦ προσβεβλημένου ἀπὸ «κακὸ μάτι» γίνεται χρῆσις εἰς Ἁγίαν Ἄνναν Εὐβοίας μεταξὺ ἄλλων καὶ τριῶν ἡλῶν διὰ τῶν ὁποίων καρφῶνεται ἡ ἀποδιωχθεῖσα βασκανία⁶.

Εὐρύτερον γνωστὴ εἶναι ἡ συνήθεια τῆς καταπασσαλεύσεως τοῦ Χάρου, συνήθως μετὰ τὸν θάνατον μέλους οἰκογενείας, ὅπως οὗτος καταστῆ ἀνίσχυρος, ὥστε νὰ ἀρπάσῃ ἄλλον ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Τὸ κάρφωμα δὲ τοῦτο λαμβάνει χώραν συνήθως εἰς τὸ σημεῖον τοῦ δαπέδου τῆς οἰκίας ὅπου ἐφήπτετο ἡ κεφαλὴ τοῦ ἀποβιώσαντος ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ (Κουρουτζι, Διδυμοτείχου, Μυριόφυτον καὶ Κα-

¹ Λ. Α., ἀρ. 2538, σ. 56 (συλλ. Ἄννα Καλοῦ-Τσακαγιάννη, Ἀλεξάνδρεια Ἡμαθίας 1962).

² Βλ. κατωτέρω.

³ Λ. Α., 2897, σ. 131 (συλλ. Θωμᾶ Κυρβασίη, 1964).

⁴ Βλ. Ἐλπιν. Σταμούλη-Σαραντιῆ, Σύμμικτα Λαογραφικά, Θρακικά, τόμ. Α' (1928), σ. 404. Τῆς Ἀντῆς, Προλήψεις Θράκης, Λαογρ., τόμ. 14 (1952), σ. 188.

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2881, σ. 33, 34 (συλλ. Χαρ. Φίλτζιον, 1964).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 1479 Γ', σ. 163 (συλλ. Μαρίας Ἰωαννίδου, 1942).

λαμίτσιον Ἐνατ. Θράκης, Ροδιά Τιρνάβου, ἐπαρχία Πέλλης, Γιάλτρα καὶ Αἰδη-
ψὸς Εὐβοίας, Σπέτσαι, Ἐμπόριον Ἐορδαίας, Μεσημβρία, Γαλτσάδες Εὐβοίας,
Γροῖζι (νῦν Ἀκριτοχώριον) Πυλίας, Ὅρμα Ἀλμωπίας, Ἀμούριον Ἐλασσόνος, Ἄσν
Ἐλευθέρον Γρεβενῶν, Πλατάνη καὶ Ἄρνισσα Ἐδέσσης, Πέτραι Ἀμυνταίου, Κολ-
χικὸν Λαγκαδᾶ, Ἀνατολή Λαρίσης, Χαρωπὸν Σερρών, Καλύβια Ἐλασσόνος,
Μελениκίτσιον Σερρών, Κοκκινόπηλός, Πύθιον Ἐλασσόνος, Πύργοι, Βῶλαξ καὶ
Χωριστή-Δράμας, Ἀχλάδα Φλωρίνης, Βλάστη Ἐορδαίας¹.

γ') Χρῆσις ἡλῶν ἀπαντᾶται εἰδικότερον εἰς πλῆθος μαγικῶν ἐνεργειῶν διὰ
τὴν θεραπείαν ἀσθενῶν ἐκ διαφόρων παθήσεων ἢ πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτῶν. Οὕτω
μὲ εἰδικὰς μαγικὰς τελετουργικὰς πράξεις καρφώνονται δι' ἡλῶν: α) τὰ «χελώνια»
εἰς τὸν κορμὸν τῆς συκῆς, διὰ νὰ φύγη ἡ πάθησις αὕτη ἀπὸ τὸν ἀσθενῆ (Κέρκυ-
ρα)² β) τὰ λουθ'νάγια (= ἔξανθήματα) μὲ ἡλῶν κατεσκευασμένους «ἄβριχους»

¹ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν, Λαογρ., τόμ. 7(1923), σ. 518. Τοῦ
Αὐτοῦ, Ζητήματα Ἑλλ. Λαογρ. Ἐπετηρ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. Β', 1940, σ. 180, (=ἀνάτ.
τευχ. 2, σ. 116). Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ. τόμ. 8, σ. 340 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 202).
Λ. Α., ἀρ. 2746, σ. 301 - 302 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2394, σ. 101,
(συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1961). Λ. Α., ἀρ. 2744, σ. 96 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).
Λ. Α., ἀρ. 2745, σ. 192 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 1311, σ. 40 - 41 (συλλ.
Μ. Ἰωαννίδου, 1929). Λ. Α., ἀρ. 2502, σ. 92 (συλλ. Χρ. Αὐγερίδου, Λ. Εὐγενίδου, Β. Φθενά-
κη, 1962). Λ. Α., 1104 Γ, σ. 151, 101 (συλλ. Γ. Α. Μέγα, 1937). Λ. Α., ἀρ. 2343, σ. 356 (συλλ.
Δ. Πετροπούλου - Σταύρ. Καρακάση, 1960). Λ. Α., ἀρ. 1612, σ. 6, 7 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου,
1949). Λ. Α., ἀρ. 1378 Β, σ. 75 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, 1939). Λ. Α., ἀρ. 2422, σ. 97, 1961,
Λ. Α., ἀρ. 1974, σ. 31 (συλλ. Δημ. Παπαδοῦλη, 1953). Λ. Α., ἀρ. 2615, σ. 23 (συλλ. Χρ.
Φούκα, 1960). Λ. Α., ἀρ. 2643, σ. 13 (συλλ. Ἡρακλ. Μπόζιου, 1960). Λ. Α., ἀρ. 2678, σ. 6
(συλλ. Τρυφωνίας Μάινου, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2677, σ. 5 (συλλ. Δημ. Βαλαβάνη, Σ. Καραβοκύ-
ρη, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2415, σ. 7 (συλλ. Παναγ. Ἀργυροπούλου, 1961). Λ. Α., ἀρ. 2417, σ. 20
(συλλ. Ν. Β. Κοσμᾶ, 1960 - 61). Λ. Α., ἀρ. 2767, σ. 276 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).
Λ. Α., ἀρ. 2763, σ. 153 - 154 (συλλ. Γ. Αἰκατερινίδου, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2443, σ. 26 (συλλ.
Κων)τίνου Βραχνῆ, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2779, σ. 159 (συλλ. Γ. Αἰκατερινίδου, 1962). Λ. Α., ἀρ.
1378 Β, σ. 84 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, 1939). Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 285 - 286, 420, 432 - 433 (συλλ.
Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2896, σ. 123, 187 (συλλ. Γ. Αἰκατερινίδου, 1964).
Λ. Α., ἀρ. 2895, σ. 54 (συλλ. Γ. Αἰκατερινίδου, 1964). Λ. Α., ἀρ. 2786, σ. 42 (συλλ. Ἰωάνν.
Φωτιάδου, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2936, σ. 38 (συλλ. Ἀστερ. Παπανικολάου, 1965). Λ. Α., ἀρ.
2903, σ. 18 (συλλ. Κων)τίνου Χιονοβίτου, 1964).

² Βλ. Σπ. Καβάσιλα, Λαογραφικὰ σύλλεκτα ἐκ Νυμφῶν Κερκύρας, Λαογρ., τόμ. 2 (1910),
σ. 647. Βλ. καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 338 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 200).

(Σαλτίκιον Διδυμοτείχου) 'γ') οἱ δοθηῖνες (Κουρουτζί) 'δ') ἢ «σπληνομεγαλία», πάθησις τοῦ σπληνός (Κύπρος) 'ε') Διὰ τῆς χρήσεως «τριῶν καρφίων ἀφόριων» (= καινουργῶν) ἐπετυγχάνετο παλαιότερον ἢ ἀπαλλαγὴ ἐκ τῆς θέρμης (= ἐλονοσίας). Ὁ πάσχων ἐτοποθέτει ἀνοικτὴν τὴν παλάμην τῆς χειρὸς του ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τοῦ δένδρου, ὃ δὲ μαγγανευτῆς ἐκάρφωνε μεταξὺ τῶν δακτύλων τρεῖς καινουργεῖς ἤλους, πιστευομένου ὅτι οὕτω προσηλοῦτο ἡ θέρμη καὶ ἐπῆρχετο ἡ ἴασις (Λάστα τῆς Γορτυνίας)⁴. Ἀλλαχοῦ ἀσθενὲς νήπιον μετεφέρετο εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου· ἐκεῖ «κρεμοῦν κάτι τι ἀπὸ πάνω του... ἓνα κρεμμύδι μὲ καρφί» πρὸς ἴασιν⁵. στ') Μὲ «ἄβαλτον» ἤλον, δηλ. μὴ μεταχειρισμένον ἀκόμη, καρφώνεται ἢ ἐπιληψία. Πρὸς τοῦτο χαράσσεται κύκλος μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι εἰς τὸ σημεῖον ὅπου ἔχει πέσει ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὁ ἄρρωστος, ἐντὸς δὲ τοῦ κύκλου τούτου πηγνύεται ὁ ὢς ἄνω ἤλος (Λιγουριὸ Ἄργολίδος)⁶. Σημειοῦμεν ὅτι ἡ μαγικὴ πρᾶξις αὕτη ἀπαντᾶται ἤδη εἰς τὴν Ἀρχαιότητα ἐν χρήσει εἰδικῶς εἰς τοὺς Ρωμαίους⁷. Ἀμεταχειρίστου ἤλου γίνεται ἐπίσης χρῆσις καὶ πρὸς θεραπείαν τοῦ ἐπιλοχίου πυρετοῦ⁸. ζ') Εἰς περιπτώσεις τραυματισμοῦ ἀπὸ κτύπημα ἢ κοψίματος διὰ μαχαριοῦ, ἵνα μὴ ἐπέλθῃ μόλυνσις τοῦ τραύματος, σταυρώνουν τὸν ἀσθενῆ διὰ καρφίδος, οὕτω δὲ ἡ πληγὴ δὲν ἀφορμίζει⁹. η') Ἐκ τῆς ἀντιλήψεως τῆς διὰ μα-

⁴ Βλ. Γ. Α. Μέγα, ἔνθ' ἄν., σ. 515 «Ὁὐ μᾶστουρας νύχτα τοῦ φκειάχ'ν τοῦ καρφί μι τῆ γ'ναῖκα τ' γόλιαβ' (= γυμνοί), τοῦ φκειάχ'ν οὔλου μι τοῦ νόημα, δὲ μι(ι)λοῦν... Τοῦ κάμου τοῦ καρφί ἄβριχου... Κι' ἅμα ἓνας ἔχ' λουθνάρια (= σπυριά) θὰ πάρ' ἓνα καρφί κι θὰ μιτρήσ' τοῦ μπότι τ' σ' ἓνα δέντρου κι ὡς ἱκεῖ πού θὰ φτάσ' τοῦ μπότι τ' θὰ καρφώσ' τοῦ καρφί». πρβλ. καὶ εἰς Φ. Κουκουλέ, ἔνθ' ἄν., τόμ. 6, σ. 340 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 200).

⁵ Βλ. Γ. Α. Μέγα, ἔνθ' ἄν., σ. 516.

⁶ Βλ. Ν. Κυριαζή, Ἐπφδαί, Κυπρ. Χρον., τόμ. 4 (1926), σ. 78 «τὴν σπληνομεγαλίαν ταύτην θεραπεύουσι... μὲ τὸ κάρφωμα τῆς παπούτσας (= ἀραποσυκιάς)».

⁷ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 338 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 200).

⁸ Βλ. Α. Γ. Σοφιστοῦ, Προλήψεις περὶ τὴν κύηον, τὸν τοκετόν, τὴν λεχώ, περ. Πέργαμος, Μυτιλήνη 1929, σ. 245.

⁹ Βλ. Χρ. Γιαμαλίδου, Προλήψεις καὶ δοξασῖαι ἐν Λιγουριῇ Ἄργολίδος, Λαογρ., τόμ. 5 σ. 647 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 338 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 200). Στεφ. Α. Ἡμέλλου, Ναξιακαὶ ἐπφδαί, Λαογρ., τόμ. 20, σ. 194.

⁷ «Clavon ferreum defigere in quo loco primum caput fixerit corruens morbo comitiali, absolutorium eius mali dicitur...» Πλίνιος, Ν. Η., XXVIII, XVIII.

⁸ Α. Α., ἀρ. 2463, σ. 7 (συλλ. Στεφ. Χριστοφίδη, Μεσιανὴ Κοζάνης 1962) «Παίρνουν μὰ κόκκινη κλωστή, μετροῦν τὸ ἀνάστημα τῆς ἄρρωστης καὶ τυλίγουν τὴν κλωστή σ' ἓνα ἄτεχο» (= ἀμεταχειρίστου) καρφί...».

⁹ Α. Α., ἀρ. 1159 Γ, σ. 70 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, Κορώνη Πυλίας 1938), Εἰς Κωστάναν Θεσπρωτίας καρφώνει τις καρφίδα ἐπὶ ξύλου πρὸς κατάπαυσιν τοῦ λυγγός (Α. Α., ἀρ. 2748, σ. 296, συλλ. Κων)τίνου Ἰωαννίδου, 1963).

γικῶν πράξεων προκλήσεως κακοῦ εἰς πρόσωπον πρὸς τὸ ὅποῖον διάκειται τις ἐχθρικῶς, ἐπιστεύθη περαιτέρω ὅτι δύναται τις νὰ μεταβιβάσῃ εἰς τοῦτο καὶ ἀσθενείας. Οὕτως ἀναφέρεται παλαιότερον εἰς Θράκην (Γκιουμουλτζίνα = Κομοτηνή), ὅτι ἐρρίπτετο κατὰ τὴν νύκτα τῆς Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς εἰς σταυροδρόμι, ἀφοῦ πρῶτον ἠκούετο ἡ φωνὴ τοῦ πετεινοῦ, «κριθάρι, ζάχαρι καὶ ἓνα καρφί», ἵνα ὁ πρῶτος ἐκεῖθεν διαβάτης «καρφωθῆ», δηλ. παραλάβῃ τὴν πάθησιν τοῦ ἀσθενοῦς¹. Παλαιότερον ὑπῆρχεν ἔτι μὲ πλατεῖαν διάδοσιν ἢ συνήθεια τῆς καταπασσαλεύσεως καὶ ἀσθενειῶν, ἰδίᾳ ἐπιδημικῶν, ὡς τῆς πανώλους² κ.ἄ. Σήμερον δ' ἔτι πιστεύεται ὑπὸ τῶν κατοίκων Ἁγιοιορίου Κορινθίας, ὅτι εἰς τὸ χωρίον των «δὲ μπαῖν» καμμιά ἀρρώστια γιατί τό 'χ'νε... φράξ' γύρω-γύρω μὲ καρφιά γύφτικα. Γιὰ νὰ φράξ'νι τοῦ χουργιὸ πῆραν οἱ παλποῦδισ μας νῆμα πὸν γνέθαν μὲ τ'ς ρότεις τσαί τ' ἀδρόχια τ'ς δυὸ ἀπάρθена κουρίτσα τσαί ζέψαν τσαί δυὸ μοσχάρια πὸν τὰ γέν'σι τὴν ἴδια ὥρα μιὰ γελάδα τσαί φέραν γύρω τοῦ χουργιὸ τσαί σὲ κάθε μέρος μπῆγαν καρφιά γύφτ'κα... τσαί τὴν κλωστή τῆ δέσαν στα γύφτ'κα καρφιά. Τὰ καρφιά αὐτὰ εἴχ'νι μπῆξ' τσαί ἀπάνου σὲ λιθάρια... τσαί σήμερα ὑπάρχ' τοῦ καρφωμένου λιθάρ' πὸν λέμ' ἔτσει ἔχ' ἓνα λιθάρ' πῶχ' ἓνα καρφί πὸν σῶζεται ἀπ' τὰ γύφτικα καρφιά πὸν εἴχ'νι βάλ' γιὰ νὰ φυλάξουν τοὺν τόπο τσαί ἓνα ἄλλου λιθάρ' πῶχ' καρφωμένα ἑφτὰ καρφιά»³. Περὶ τῆς Παλαιοχώρας τῆς Αἰγίνης παραδίδεται ὅτι κατεστράφη, ὅτε οἱ χωρικοί, καλλιεργοῦντες τὴν γῆν, ἀπέσπασαν ἧλους δι' ὧν αἱ ἀσθενεῖαι τοῦ τόπου εἶχον καταπασσαλευθῆ⁴. Χρησις ἧλων ἀναφέρεται περαιτέρω καὶ εἰς κάρφωμα ἀσθενειῶν τῶν ζώων, τῶν αἰγοπροβάτων. Ἐπὶ ἐπιζωοτίας ἰδίᾳ εἰς ποίμνιον ὁ βοσκὸς καρφώνει τεμάχιον τοῦ πνεύμονος, τοῦ ἥπατος καὶ τῆς καρδίας ἀρρώστου ζώου «κατ' ἀπ' τὸ τζάκ' μὲ τρία καινούργια καρφιά πὸν πρέπ' νὰ κλέψ' ἢ νοικοκύρ'ς ἀπ' τὸ μακάλ'»⁵. Ὅταν δὲ πάθῃ ἀπὸ λάβωμα ποίμνιον προβάτων, τότε καρφώνεται εἰς σταυροδρόμι ὁ σπλὴν ἑνὸς τῶν

¹ Βλ. Στ. Κυριακίδην, εἰς Λαογρ., τόμ. 2 (1910), σ. 410, 421 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ. Λαογρ., τόμ. 8, σ. 335 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 197).

² Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἔνθ' ἀν., σ. 321, Γ. Ἀ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν, Λαογρ. τόμ. 7, σ. 479, 480, 3.

³ Λ. Α., ἀρ. 2797, σ. 349-350 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

⁴ Βλ. εἰς Νέον Ἑλληνομν., τόμ. 1 (1904), σ. 505 καὶ Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἀν., σ. 517. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 321. Καὶ εἰς τοὺς Γερμανοὺς ἀπαντᾶται ἡ πίστις εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν ἐξ ἀσθενείας διὰ τῆς καταπασσαλεύσεως αὐτῆς ἐπὶ τοίχου, ξύλου, τοῦ ἐδάφους, πρὸς δὲ καὶ ἐπὶ δένδρων ἅτινα αὐξάνονται ταχέως (Βλ. Karl Brunner, Ein Nagelstein aus Naumburg a.S., Zeitschrift d. Ver. f. Volksk., 25 (1915), σ. 351-52).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2898, σ. 13 (συλλ. Κωνσταντίνου Δεληζώνα, Κρανέα Ἐλασσόνας 1964).

ἀσθενῶν ζῶων «μ' ἕνα ἄβαλο καρφί» (Ἄργολις)¹, εἰς περίπτωσιν δὲ κρυολογήματος, ἐὰν δὲν ἐπετυγχάνειτο ἡ θεραπεία τοῦ ἀσθενοῦς ζῶου διὰ χειροπρακτικῶν μέσων, τότε ἐτρυπᾶτο τὸ αὐτί του μὲ «σιδερένιο σουβλί»². Ἐπὶ τῆς παθήσεως «ἥσκιος» εἰς ποιμνιον σφάζεται τὸ ἄρρωστον ζῶον καὶ καρφώνονται ἐπὶ δένδρου εἰς ἐρημικὸν τόπον, ὅπου δὲν ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ ἀλέκτορος, ὁ σπλὴν καὶ ἡ καρδιά τοῦ ζῶου. Πιστεύεται ὅτι ἡ ἀσθένεια οὕτω προσηλοῦται εἰς τὴν θέσιν ταύτην καὶ δὲν δύναται νὰ βλάβῃ ἕτερον ζῶον ἐκ τῆς ἀγέλης³. Ἐπὶ προσβολῆς τοῦ ποιμνίου ὑπὸ ἀνθρακος, ἐνῶ μετακινεῖται τοῦτο εἰς ἄλλον τόπον, ὁ ποιμὴν ἐμπηγνύει τρεῖς ἥλους ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς μάνδρας⁴.

Εἰς περιάπτα (φυλακτὰ) πρὸς προστασίαν ἀπὸ τὸ κακὸ μάτι (βασκανίαν), ἀπὸ ἀσθενείας καὶ ἄλλα κακὰ γίνεται χρῆσις καὶ τοῦ ἥλου (καρφιοῦ ἢ βελόνης). Βελὼν οὕτω τοποθετουμένη εἰς τὰς πλεξίδας κορασίδος ἀποτελεῖ «καρφί στα μάθια τῶν ἐχθρῶν» τῆς (Κρήτη)⁵, δηλ. ἀποκρούει τὴν βασκανίαν. Ὅμοίως πρὸς ἀποδιώξιν τῆς βασκανίας εἰς τὴν Χρυσσαυγὴν Βοΐου κατὰ τὸ λίχνισμα τῶν σιτηρῶν «ρίχνουν στὸ σωρὸ τοῦ σιταριοῦ ἕνα σκόρδο κ' ἕνα καρφί»⁶. Ἐν Καρπάθῳ ἀναφέρεται κατασκευὴ φυλακτοῦ ἐκ τεθραυσμένης βελόνης, φύλλων ἐλαίας τῶν Βαΐων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων⁷.

Χρῆσις ἥλων ὑπὸ μορφὴν μάλιστα καρφίδων (=βελονῶν, καρφιτωῶν) γίνεται καὶ εἰς μαγικὰς ἐνεργείας καὶ πράξεις, ἰδίᾳ πρὸς πρόκλησιν κακοῦ εἰς μισούμενον πρόσωπον εἰς διαφόρους περιστάσεις, μάλιστα δὲ κατὰ τὸν γάμον πρὸς βλάβην τοῦ νέου ζεύγους. Αἱ ἐνεργεῖαι αὗται καλοῦνται δεσίματα (κατάδεσμοι) καὶ καρφώματα. Κατ' αὐτὰ ἐμπηγνύονται ἥλοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καινουργεῖς

¹ Βλ. Χρ. Γιαμαλίδου, Προλήψεις καὶ δοξασίαι ἐν Λιγουριῶ Ἄργολίδος, Λαογρ., τόμ. 5 (1915), σ. 647. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 341 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 203). Γ. Ἄ. Μέγα, ἔνθ' ἀν., σ. 517.

² Βλ. Ἐλπ. Σταμούλη - Σαραντῆ, Ἐπὶ τὴν Ἀνατολικὴν Θυρίαν, τόμ. Α', 1956, σ. 192.

³ Βλ. Δ. Λουκοπούλου, Ποιμνικὰ τῆς Ρούμελης, Ἀθήναι 1930, σ. 194 - 195.

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2761, σ. 359 - 360 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Ἀγρινιῆ Σερρῶν 1963). «Τὸ νταλάκι (= ἀσθένεια) χτυπᾶ τὸ πρόβατο στὸ αἶμα, στὴ σπλήνα. Ἐὰν φάς ἀπὸ τὸ κρέας αὐτὸ θὰ πάρῃς κ' ἐσύ... Γι' αὐτὸ... ὅταν τὸ βράξουν τὸ κρέας βάζουν κ' ἕνα καρφί μέσα, τὸ καρφί τὸ σκοτώνει (τὸ νταλάκι). (Λ. Α., ἀρ. 2946, σ. 42 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Κάτω Ὀρεινὴ Σερρῶν 1965).

⁵ Βλ. Ἐδωγγ. Φραγκάκι, Συμβολὴ στὰ Λαογραφικὰ τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 45.

⁶ Λ. Α., ἀρ. 2480, σ. 23 (συλλ. Ἄνδρ. Παπαζαχαρίου, 1962).

⁷ Βλ. Μ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα Καρπάθου, τόμ. 1, Ἀθήναι 1932, σ. 194 - 195.

(Τριφυλία, Δωρίς και Λάστα Γορτυνίας, Ἐλαῖα - Ἐλις)¹, ἢ καρφίδες ἐπὶ ἀτέχνων πλαγγόνων ἐξ ὑφάσματος ἢ ἐπὶ ἀπλῶν κηροπλάστων εἰκόνων. Ἀναφέρεται ἡ εὐρεσις ἐν Ἀθήναις παλαιότερον ἐντὸς φρέατος κηρίνου ὁμοιώματος, προσηλωμένον μὲ καρφία, πρὸς τὸν σκοπὸν προφανῶς τῆς προκλήσεως ἀσθενείας ἢ θανάτου εἰς τὸ πρόσωπον τὸ ὁποῖον παρίστανε τὸ κήρινον ὁμοίωμα². Ἐκ Κρήτης παραδίδεται κατάδεσμος γαμβροῦ διὰ τῆς κατασκευῆς μὲ κουρέλια ὁμοιώματος αὐτοῦ εἰς τὸ ὁποῖον καρφώνονται τεσσαράκοντα καρφίδες εἰς τὸ μέρος τῆς καρδίας. Τὸ ὁμοίωμα τοῦτο θάπτεται οὕτως εἰς τόπον διὰ τοῦ ὁποῖου θὰ διέλθῃ ὁ γαμβρός. Οὗτος «μόλις τὸ ξεπεράσῃ, χτυπᾶται ντελόγο καὶ τέγεται - τέγεται (= ὑποφέρει λειώνοντας, τήκεται) ἴσαμε ν' ἀποθάνῃ»³.

Ἡ ἥλωσις αὕτη ἔχει μακρὰν παράδοσιν, δεδομένου ὅτι μαρτυρεῖται αὕτη ἐν χρήσει ἤδη κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους⁴, καὶ παλαιότερον ἀκόμη κατὰ τοὺς ἀρχαίους. Ἐκ τῶν χρόνων τούτων προέρχεται ἀγαλμάτιον ἐκ χαλκοῦ, τὸ ὁποῖον φέρει μαγικούς ἥλους, οἵτινες διαπερῶσι τὸ στῆθος καὶ τὴν κοιλίαν⁵, πρὸς δὲ καὶ σεκεῖνος μολύβδινον, προσηλωμένον διὰ χαλκῶν ἥλων πρὸς μαγικὸν σκοπὸν⁶.

¹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 326, 329 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 188, 191). Α. Α., ἀρ. 2268, σ. 919 (συλλ. Χ. Κορύλλου, Ἐλαῖα 1926).

² Βλ. Ἐφημ. «Ἐσπερινή» τῆς 22 Ἰουνίου 1915, ἀρ. φύλλ. 4331 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 324.

³ Βλ. Μαρίας Λιονδάκη, Ὁ γάμος στὴ Κρήτη τώρα καὶ παλιά, Ἐπ. Ἐτ. Κρητ. Σπ., τόμ. Γ' (1940), σ. 352.

⁴ Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. Διήγ., σ. 849 στ. 9 - 14 (Βόνν.) «Ἀναμοχλεύσαντες... ἀνθρωπόμορφον εὐρίσκουσιν Ἰνδαλμα ὑποκείμενον, ... ἐς τὸ διαμπερές ἐληλαμένον ἥλω καὶ μολύβδω πάντη κατελιημένον». Βλ. καὶ ἐν σ. 190, στ. 16 - 20 ἔνθα ὁ λόγος περὶ τινος Ἐβραίου ἐν Κορίνθῳ ἐπὶ τῆς βασιλείας Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ὅστις συνελήφθη ἀσκῶν τὴν μαγειάν. Οὗτος ἀλίσκεται μαγείας προσανέχων, καὶ προῦκετο χελώνης ἔκφορον μίμημα, ἔνδον στέγον τῆς χέλουσ ἀνθρωπόμορφον εἰκασμα. πεπεδημένον ἄμφω τὸ πόδε καὶ τὸ στέρον ἐληλαμένον ἥλω διαμπερές». Εἰς τὸ ἐγκώμιον ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Σωφρονίου εἰς τοὺς μάρτυρας Κῦρον καὶ Ἰωάννην (7ος αἰ.), *Migne*, P. G., 87, 3, στ. 3544 - 48), λέγεται περὶ τινος Θεοφίλου, ὅστις κατέκειτο ἀσθενὴς πρὸς θάνατον... «Ἀνοιξας οὖν πάντων ἐν ὄψεσιν σὺν κόπῳ πολλῶ τὸ κιβώτιον, θέαμα δεινόν... Ἐόανον ἦν ἀνδρείκελον, ἐκ χαλκοῦ λαχὸν τὴν ὑπόστασιν, εἰκονίζον μορφῇ τὸν Θεόφιλον, καὶ ἥλους ποσὶ καὶ χερσὶ καθηλωθέντας ἔφερε τέτταρας, ἥλου ἐνὸς καθ' ἑκάστου μέλους ὑπάρχοντος... εἰ μὴ πάλιν οἱ μάρτυρες τὸν οἰκονόμον κινήσαντες, τὸ τί ἂν εἶεν οἱ ἥλοι ζητήσαι...».

⁵ Βλ. Ἀ. Κεραμοπούλλου, Ἀποτυμpanισμός, ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 70.

⁶ Αὐτόθι, σ. 115.

Πλήν τοῦ ὁμοιώματός τινος ἡδύνατο νὰ καρφωθῆ καὶ ὁμοίωμα μέλους μόνον τοῦ σώματος, οἷον ἡ καρδία ἔπειτα καὶ ἀντικείμενα ἀνήκοντα εἰς τὸν καρφωνόμενον, οἷον ἔνδυμα ἢ ὑπόδημα¹, ἐν ἀνάγκῃ καὶ τεμάχιον ἐκ τούτων· ἔπειτα καὶ τεμάχιον σάπωνος, πρὸς δὲ καὶ ἡ σκιά τῆς κεφαλῆς τοῦ μισουμένου προσώπου κ.ἄ. Ἀναφέρεται προσέτι κάρφωμα δι' ἡλίων σχηματικῶς τῆς καρδίας τοῦ ἀντιπάλου ἢ τῆς σκιάς τῆς κεφαλῆς του (Οἶνοῦς Λακεδαιμόνος)². Ἡλώσεις ἐνεργοῦνται περαιτέρω καὶ καθ' ὀλοκλήρου οικογενείας διὰ τῆς ἐμπήξεως τῶν καρφιῶν ἐπὶ δένδρου (Οἶνοῦς)³ ἢ ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς θύρας τοῦ μέλλοντος νὰ βλαβῆ (Ἡπειρος, Βατσουνιὰ Καρδίτσης)⁴. Αἱ καρφίδες δύνανται νὰ ἐμπηγνύονται ἔτι καὶ εἰς τεμάχιον κρέατος, εἰς τὸν πνεύμονα ἢ εἰς τὸ ἥπαρ ζῴου⁵, τὸ ὁποῖον κατόπιν καταχώνεται ὑπὸ τὸν οὐδὸν τῆς θύρας τοῦ ἀντιπάλου (Αἰτωλία)⁶· καρφώνεται προσέτι ἡ καρδία ζῴου, τὴν ὁποίαν, ἀφοῦ διαπεράσουν ἢ γεμίσουν μὲ καρφίδας, ρίπτουν ἐπὶ τῆς στέγης ἢ τῆς αὐλῆς τοῦ μισουμένου ἀτόμου (Σαλαμίς, Ἀθῆναι, Πειραιεύς)⁷ ἢ θάπτουν αὐτὴν κρυφίως ἐμπροσθεν τῆς ἔξω θύρας τῆς οἰκίας του (Ἀχαΐα-Ἡλις)⁸. Γίνεται χρῆσις ἔτι μικρᾶς πίττας, ἢ ὁποία κατόπιν ἀπορρίπτεται εἰς τὸ δωμάτιον

¹ Βλ. Δ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, τόμ. Α, ἐν Ἀθήναις 1889, σ. 217 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 327 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 189). Ἐνταῦθα, ἤτοι ἐν Ἀθήναις, ἐτίθετο παλαιότερον ἐντὸς τῆς κλινοστρωμνῆς ἡλος κεκαμμένος μετὰ ὀσῶν (Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄν., σ. 329 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 191).

² Βλ. εἰς τὸ περ. Μαλεβός, ἔτ. Β, φ. 9α, σ. 5.

³ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄν., σ. 328 (= ΒΒΠ., σ. τόμ. 6, 190), Ἐν Κύπρῳ ὁ χρησιμοποιούμενος ἡλος κατασκευάζεται μονόπυρος κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τῆς σελήνης (ἐνθ' ἄν., σ. 328-329 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, 190). Ἡ καταπασσάλευσις ἐπὶ δένδρου ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς (Βλ. Karl Brunner, ἐνθ' ἄν., σ. 352).

⁴ Βλ. Κ. Βαρζώκαν, εἰς περ. Ζωγράφ. Ἄγών 1 (1891), σ. 15. Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 316 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς ἀπαντᾶται ἡ τοποθέτησις ἡλου ἐπὶ τῆς θύρας τῆς οἰκίας ἢ τοῦ κατωφλίου τοῦ σταύλου μὲ σκοπὸν νὰ προκληθῆ οὕτως ὁ θάνατος εἰς τὸν ἐνοικοῦντα ἢ τὰ ζῶα του. (Βλ. Karl Brunner, ἐνθ' ἄν., σ. 352). Τὸ ἔθος τοῦτο, ἤδη ἀρχαῖον, μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Ὀβιδίου, Fast. II, 572-73: «vix tamen ipsa tacet, et digitis tria tura tribus sub limine ponit, qua brevis occultum mus sibi fecit iter...».

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2268, σ. 919 (συλλ. Χρ. Κορούλλου, Ἀχαΐα - Ἡλις, 1926).

⁶ Βλ. Δημ. Λουκοπούλου, Σύμμεικτα λαογραφικὰ ἐξ Αἰτωλίας, Λαογρ., τόμ. 12 (1938), σ. 60-61.

⁷ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 330, 331 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 191-192).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 2268, σ. 919 (συλλ. Χρ. Κορούλλου, 1926).

τῆς οἰκίας ἔνθα κάθηται πρὸς φαγητόν ὁ ἀντίπαλος¹. Αἱ καρφίδες προσηλοῦνται ἔτι καὶ ἐπὶ χελώνης, ἣ ὁποῖα κατόπιν καταλείπεται ἐντὸς τῆς αὐλῆς τοῦ ἐχθροῦ (Πάτριαι)², τέλος καὶ εἰς «βάτραχα» (Κύθηρα)³. Πλατύτερον γνωστὸς μαγικὸς τρόπος πρὸς βλάβην τινὸς εἶναι ὁ τῆς καταπερονήσεως σάπωνος διὰ καρφίδων ἢ ἴλων, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ποικίλλει κατὰ τόπους⁴. συνήθως δὲ προσηλοῦν μετὰ τούτων καὶ τεμάχιον ὑφάσματος ἢ τρίχας ἀνηκούσας εἰς τὸν καταδεδόμενον.

Καρφώματα λαμβάνουν χώραν προσέτι κατὰ τὸν γάμον πρὸ τῆς στέψεως καὶ κατὰ τὴν τέλεσιν αὐτῆς, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ εἰς τὸν ἄνδρα ἀνικανότης καὶ στειρότης ἀντιστοίχως εἰς τὴν σύζυγον, γενικώτερον δὲ μαρασμὸς καὶ τελικῶς θάνατος εἰς τοὺς νεονύμφους. Πιστεύεται οὕτως ὅτι ὁπώρα ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔχουν ἐμπηχθῆ κατὰ τὸ στεφάνωμα τοῦ ζεύγους ἦλοι ἢ καρφίδες, ἐὰν ριφθῆ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ζεύγους, δύναται νὰ προκαλέσῃ ἀνικανότητα εἰς τὸν γαμβρόν, ἀκόμη δὲ καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ⁵. Ἡ καταπερόνησις αὕτη ἐκτελεῖται καὶ κατ' ἄλλους ποικίλους τρόπους, ὡς

¹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, τόμ. 6, σ. 330 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 192).

² Ἐνθ' ἄν., σ. 329 (= ΒΒΠ., σ. 191).

³ Α. Α., ἀρ. 2327, σ. 181 (συλλ. Ἰωάν. Π. Κασσιμάτη, 1959).

⁴ Βλ. Ἀριστ. Νεοφύτου, Περὶ τῶν ἐν Κερασσοῦντι δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων, Φ. ΣΚ.Π., τόμ. 22, σ. 150, Φ. Κουκουλέ, ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 193. Δ. Καμπούρογλου, ἔνθ' ἄν., τόμ. 1, σ. 217. Α. Α., ἀρ. 1473, σ. 78 (συλλ. Εἰρ. Καρπαθίου, Νίσυρος 1940), περ. Κρητ. Μελέται, ἔτ. Α' (1933) σ. 297. Α. Α., ἀρ. 1104 Β, σ. 12 (συλλ. Γ. Μέγα, Ἀγχιάλος 1937). Α. Α., ἀρ. 1473, σ. 126 (συλλ. Λ. Λεοντοπούλου, Χαλκίς 1940). Α. Α., ἀρ. 44, σ. 15 (συλλ. Ε. Σαβράμη, Κε. φαλληγία 1915). Α. Α., ἀρ., 1479 Β, σ. 23 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, Ἁγία Ἄννα 1942). Α. Α., ἀρ. 2327, σ. 198-199 (συλλ. Ἰωάν. Κασσιμάτη, Κύθηρα 1959). Α. Α., ἀρ. 2766, σ. 415 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πύθιον 1963). Α. Α., ἀρ. 2419, σ. 23 (συλλ. Ἐλπ. Σταμούλη - Σαρραντῆ, Σιδεροχώρι, 1961). Α. Α., ἀρ. 2810, σ. 15 (συλλ. Ἐ. Νικολαΐδου, Σταυροχώριον Σητείας 1963), Α. Α., ἀρ. 2766, σ. 38 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἐλασσών 1963). Α. Α. ἀρ. 2855, σ. 12 (συλλ. Ἐμμ. Παπουτσάκη, Σίβα Μαλεβιζίου Κρήτης, 1964). Α. Α. ἀρ. 2780, σ. 52, 63 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἀργυθέα Καρδίτσης 1963). Α. Α., 2897, σ. 328 (συλλ. Κων)τίνου Καραγιάννη κ.ἄ., Νιγρίτα Βισαλτίας Σερρών 1964). Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητ. Ἐλλ. Λαογρ. Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Γ-Δ (1941-42), σ. 109 (ἀνατ., τευχ. 2, σ. 33). Α. Α., 2767, σ. 263 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἀνατολή Ἁγιάς 1963). Νίκης Πέροδικα, Σκύρος, τόμ. 1, Ἀθῆναι 1940, σ. 156. Α. Α., ἀρ. 393, σ. 18 (συλλ. Σ. Βενέτου, Ἡπειρος 1922). Α. Α., ἀρ. 2746, σ. 98, 144, 313-314 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἀργυροπούλειον, Δελέρια, Διαμᾶσιον Τιρνάβου 1963). Α. Α., ἀρ. 2897, σ. 459 (συλλ. Χρ. Διαμαντοπούλου, Δημ. Μπάγκαλα κ. ἄ., Τερπινὴ Βισαλτίας Σερρών 1964). Α. Α. ἀρ. 2797, σ. 52 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Χιλιμοδίον Κορινθίας 1964). Α. Α., ἀρ. 2892, σ. 228, 330 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Χάλκη, Νίσυρος 1964).

⁵ Α. Α., ἀρ. 2457, σ. 304, 334 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πυργὶ Χίου 1962).

διὰ τριῶν κλεμμένων ἡλών¹, τοὺς ὁποίους ἐμπηγνύουν εἰς τὸ ἔδαφος μετὰ τεμαχίου ἐκ τοῦ ἐνδύματος ἢ τῶν τριχῶν τοῦ μισουμένου προσώπου (Μακεδονία)². Ὡς καταλληλότερος χῶρος διὰ τὴν ἐμπηξιν τῶν ἡλών θεωρεῖται ὁ τοῦ νεκροταφείου ἢ ὁ ὄπισθεν τοῦ ἱεροῦ τῆς ἐκκλησίας (Καλύβια Ἐλασσόνας)³, ὡσαύτως ὁ χῶρος τῆς εἰσόδου εἰς τὴν νέαν κατοικίαν τοῦ ζεύγους, ἵνα πατήσῃ ἐπὶ ἡλίου τὸ ζεῦγος κατὰ τὴν πρώτην εἴσοδόν του εἰς αὐτὴν μετὰ τὴν στέψιν καὶ καταστῇ οὕτω στεῖρον (Ἰβηρα Βισαλτίας)⁴. Ἠλώσεις ἀναφέρονται ἔτι καὶ ἐπὶ κορμοῦ δένδρου (Ζαγόρι Ἡπείρου, Σπάρτη, Οἰνοῦς)⁵, ἰδίᾳ ἐπὶ φραγκοσυκιάς ἢ ἄλλης συκῆς (Κρήτη, Κάρπαθος)⁶, πρὸς δὲ ὑπὸ κιστῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίας των εἰς τὸν ἀνεγειρόμενον τοῖχον (Σάντα Πόντου (πρόσφ.))⁷. εἶτα καὶ ἐπὶ σάπωνος (Ἡπείρος, Σπάρτη, καὶ Ἐπισκοπὴ Ρεθύμνης Κρήτης)⁸. Κατὰ τὴν ἱερολογίαν τοῦ γάμου, ἐνῶ ἐκφωνεῖ ὁ ἱερεὺς «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρός», δύναται ὁ ἀσκῶν τὴν μαγείαν, ἰστάμενος ὄπισθεν τῶν νυμφευομένων, νὰ κάμπτη βελόνην ἕως ὅτου τὸ αἰχμηρὸν ἄκρον τῆς εἰσχωρήσῃ ἐντὸς τῆς ὀπῆς⁹. Βελόνη ὁμοίως κεκαμμένη τοποθετεῖται «μέσα στὶς μπότες» τῆς μελλονύμφου πρὸς προστασίαν τῆς ἀπὸ μαγικῆς κατ' αὐτῆς ἐνεργείας (Ψυχρὸν Λασιθίου καὶ Ἐπισκοπὴ Ρεθύμνης Κρήτης)¹⁰. Τοῦ μαγικοῦ τρόπου τούτου διὰ βελόνης ἔχομεν παλαιότεραν μαρτυρίαν ἐκ τοῦ

¹ Λ. Α., ἀρ. 2443, σ. 18 (συλλ. Κωντίνου Βραχνιά, Καλύβια Ἐλασσόνας 1962).

² Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 328 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 190).

³ Λ. Α., ἀρ. 2443, σ. 18 (συλλ. Κωντίνου Βραχνιά, 1962).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2897, σ. 228 (συλλ. Εὐστρ. Χατζηπαναγιώτου κ.ἄ., 1964).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2453, σ. 302 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1962). Λ. Α., ἀρ. 1372, σ. 179. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄν., σ. 328 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 190). Μαλεβός, ἔτ. Β', φ. 10, σ. 4.

⁶ Βλ. Γ. Ἰ. Καλαϊσάκη, Κρητικαὶ προλήψεις, Δ.Ι.Ε.Ε. 2 (1885), σ. 333 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 330 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 192). Μ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, Λαογρ. σύμμεικτα Καρπάθου, τόμ. Α, 1932, σ. 169.

⁷ Ἀρχ. Πόντου, 16 (1961), σ. 251.

⁸ Λ. Α., ἀρ. 393, σ. 18 (συλλ. Σ. Βενέτου, 1922). Λ. Α., ἀρ. 2840, σ. 6, (1964). Λ. Α., ἀρ. 1372, σ. 333 (συλλ. Μαρ. Λιουδάκη, 1939).

⁹ Λ. Α., ἀρ. 1161 Δ, σ. 34 (συλλ. Μαρ. Λιουδάκη, Ἰνναχώριον Κρήτης 1938). Γ. Α. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλην. Λαογρ., Ἐπ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Γ - Δ (1941 - 1942), σ. 112 (= Ἀνάτ., τεύχ. 2, σ. 36). Γ. Ἰ. Καλαϊσάκη, Κρητικαὶ προλήψεις, Δ.Ι.Ε.Ε., τόμ. 2 (1885), σ. 333. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 329 - 330 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 192). Λ. Α., ἀρ. 44, σ. 15, (συλλ. Ἐ. Σαβράμη, Κεφαλληνία, 1915).

¹⁰ Λ. Α., ἀρ. 2840, σ. 6 1964. Λ. Α., ἀρ. 2860, σ. 26, (συλλ. Μαρ. Χαλαμπαλάκη, 1964). Εἰς Ἁγίους Δέκα Ἡρακλείου Κρήτης τοποθετεῖται ἀδιαφόρως μία καρφίτσα εἰς τὸ ὑπόδημα τῆς νύμφης (Λ. Α., ἀρ. 2854, σ. 13 (συλλ. Ν. Παπαδοπούλου, 1964) εἰς δὲ τὴν Κουμάσα Κρήτης εἰς τὸ ὑπόδημα τοῦ γαμβροῦ «για νὰ μὴν τὸν δέσουν καὶ δὲ θὰ μορῶ μετὰ νὰ ἀποκτήσῃ παιδί», (Λ. Α., ἀρ. 2858, σ. 44 (συλλ. Ἐ. Κογκάκη, 1964).

17ου αϊ.¹ Χρήσις βελονῶν καὶ καρφίδων ἀναφέρεται προσέτι πρὸς προστασίαν τοῦ νέου ζεύγους ἀπὸ μαγικὰς κατ' αὐτοῦ ἐνεργείας², ὡς καὶ πρὸς ἀπαλλαγὴν αὐτοῦ ἐξ αὐτῶν³. Οὕτως ἐμπηγνύεται ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων τῶν μελλονύμφων βελὸν κατ' ἀντίστροφον φορὰν⁴, κατὰ δὲ τὴν τέλει τῆς στέψεως ἴστανται ὀπισθεν αὐτῶν «οἱ συγγενῆδις τ'ς καὶ τ'ς σουγλίζουν μὲ ἓνα βελόνι πού 'νι ἀφόριο, γιὰ νὰ μὴ τ'ς δέσουν, τ'ς κάνουν μάγια⁵», δηλ. νὰ ἀποτρέψουν «τοῦ κομπόδεμα»⁶. Ἡ βελὸν ἡ αὕτη κατόπιν θραύεται⁷ καὶ ρίπτεται ἔμπροσθεν τῆς θύρας τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ, ὥστε διερχόμενοι οἱ νεόνυμφοι νὰ πατήσουν ἐπ' αὐτῆς⁸. Πρὸ τῆς ἐκκινήσεως τῆς νύμφης ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας διὰ τὴν στέψιν τοποθετεῖται πρὸς προστασίαν τῆς «ἓνα καινούργιο καρφὶ καὶ λίγη πρασινάδα μέσα στὰ μαλλιά της χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ» (Ἄνω Γραμματικὸν Ἑδέσεως)⁹.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, δηλ. τῆς ἀποκρούσεως μαγικῆς ἐπενεργείας, ἐμπηγνύεται καρφὶ καὶ εἰς τὴν θέσιν «πὺξ ξεντύνεται ἡ νύφη» (Γάβρος Καστορίας)¹⁰, προσέτι καὶ ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων τοῦ γαμβροῦ ἐνηλοῦνται καρφίδες (Ἰσωμα Κιλκίς)¹¹, ἀλλαχοῦ δέ, ὡς εἰς τὸ Ἀηδονοχώριον Σερρών, κατὰ τὴν ἐκφώνησιν ὑπὸ τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν στέψιν τοῦ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς» μιὰ γυναικὰ

¹ Βλ. *Φ. Κουκουλέ*, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 9, σ. 75 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 231).

² Λ. Α., ἀρ. 2746, σ. 97 - 98, 302 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, *Ροδιά καὶ Ἀργυροπούλειον Τρινάβου* 1963). *Μ. Λιουδάκη*, Ὁ γάμος στὴ Κρήτη τώρα καὶ παλιά, Ἑπετ. Ἑτ. Κρητ. Σπ., τόμ. 3 (1940), σ. 372. Λ. Α., ἀρ. 1380 Β, σ. 173 (συλλ. *Μ. Λιουδάκη*, *Λασιθί*, Ἄγιος Κωνσταντῖνος 1939). Εἰς Αἰτωλίαν κατὰ τὴν ἐκκίνησην τοῦ ζεύγους πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἐκ τῆς οἰκίας τῆς νύμφης, αὕτη ρίπτει ἓνα καρφὶ εἰς τὴν στέγην (Λ. Α., ἀρ. 867, σ. 283 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, 1927). *Γ. Α. Μέγα*, Ζητ. Ἑλλην. Λαογρ., Ἑπ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Β (1940), σ. 153 (=ἀνάτ., τευχ. 1, σ. 89).

³ Βλ. *Arm. Delatte*, Λ. Α., σ. 552, *Φ. Κουκουλέ*, ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 207. περ. Κρητικαὶ μελέται, ἔτ. Α, 1933, ἀρ. 9, σ. 297. *Karl Brunner*, ἔνθ' ἀν., σ. 352.

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2478, σ. 37 (συλλ. Κων. Βουζιανᾶ, *Γαλατινὴ Βοῖου* 1962).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2767, σ. 221 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἀνατολὴ Ἄγιᾶς 1963), Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 415, 429 - 430 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πύθιον, Κοκκινόπηλὸς Ἐλασσόνος 1963). Εἰς Λεύκην καὶ Διχείμαρον Βοῖου προσηλοῦνται εἰς σχῆμα σταυροῦ (Λ. Α., ἀρ. 2486, σ. 29 (συλλ. Ἄλ. Ἀδαμίδη, 1962).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 38 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἐλασσόνος 1963). Λ. Α., ἀρ. 2901, σ. 9 (συλλ. Ἰωανν. Θεοδώρου, Δοξαράς Λαοίσης 1964).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 118 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Τσαριτσάνη Ἐλασσόνος 1963).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 1976, σ. 24 (συλλ. Μαίρ. Παταγεωργίου, Τρίκαλα 1952).

⁹ Λ. Α., ἀρ. 2679, σ. 9 (συλλ. Ξανθοῦλας Ἀναγνώστου, 1962).

¹⁰ Λ. Α., 2508, σ. 10 (συλλ. Φωτ. Τσολάκη, 1962).

¹¹ Λ. Α., ἀρ. 2871, σ. 17 (συλλ. Χαρ. Τζουμπέ, 1964).

κεντᾶ τὸ γαιμπρὸ καὶ βάζει τὸ βελόνι κάτω ἀπὸ τὸ σακκάκι του»¹.

Ἡ μαγικὴ αὕτη καταπερόνησις μὲ ἀποτρεπτικὸν τοῦ κακοῦ σκοπὸν συνεχίζεται ὡς ἔθος ἐκ τῆς Ἐρχαιότητος².

Πλὴν τῶν μαγικῶν χρήσεων τούτων τῶν ἡλίων ἀναφέρεται ἡδη ἐκ τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων καὶ ἡ πρὸς δέσμευσιν τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων ἄλλου ἀτόμου, οὗτω δὲ καὶ πρὸς παρασκευὴν φίλτρων μὲ καταπερονήσεις κηρίνου ὁμοιώματος προσώπου, τοῦ ὁποίου τὸν ἔρωτα ἠθέλε τις νὰ ἐλκύσῃ³.

Εἰς τὴν Ζάκυνθον ὑπῆρχε παλαιότερον, πιθανῶς δὲ σώζεται καὶ μέχρι σήμερον, ἡ συνήθεια τῆς καταπερονήσεως πρὸς τοῦτο διὰ καρφίδος ὠρισμένων παιγνιοχάρτων, τῶν ὁποίων αἱ ἀπεικονίσεις συμβολίζουν τὴν καρδίαν, τὸν νοῦν καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐρωμένου προσώπου⁴.

Ἡ καταπασσάλεισις πρὸς ἐπιφορὰν βλάβης ἀσκεῖται, ὡς ἐλέχθη ἤδη, οὐ μόνον ἐπὶ ἀνθρώπου ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ζώων⁵, οἰκιακῶν ἢ καὶ ἀγρίων (τοῦ λύκου, τῆς ἀλώπεκος, τῶν ποντικῶν), ὡς ἀκόμη καὶ ἐπὶ φυτῶν πρὸς ξήρανσιν αὐτῶν⁶, ἀπαν-

¹ Α. Α., ἀρ. 2897, σ. 26 (συλλ. Χρ. Μασούτη, Μύρτας Κομνηνοῦ, Εὐαγγ. Σιγανοῦ, 1964).

² Βλ. *Q. Hor. Flaccii*, Carm. I, 35, 17 - 19. «te semper anteit serva Necessitas, | clavos trabalis et cuneos manu | gestans aena nec severus» καὶ III, 24, 6 - 7 «summis verticibus dira Necessitas | clavos, non animum metu». *Κικέρων*, Act. in C. Verrem sec. V. XXI, 53 «Et ut hoc beneficium, quemadmodum dicitur, trabali clavo figeret, cum consilio causam Mamertinorum cognoscit et de consilii sententia Mamertinis se frumentum non imperare pronuntiat. *T. Livii*, VII, 3. VIII, 18.

³ Βλ. *Arm. Delatte*, Α. Α., σ. 77 «... καὶ ἂν δύνεσαι νὰ κλέψῃς ἀπὸ χαλκῆαν καρφίν, ἄμεινος (ἤγουν νὰ μὴν μείνης εἰς τὸν χαρκῆν) διὸ ἐκεῖνον εἶναι καλόν. καὶ κάρφωνε καὶ λέγε οὕτως· ἐδῶ κάρφῶνω τὴν καρδίαν καὶ τοὺς διαλογισμοὺς καὶ τὸν νοῦν τῆς ὀδείουα γυναικός, ἵνα ἀποθνήσκῃ διὰ ἐμέν . . . νὰ μὴν ἔξῃ ἀναμονὴν ἢ ὀδείουα κόρη τῆς ὀδείουα διὰ ἐμέναν καὶ τὴν ἐμὴν ἀγάτην· βλέπε, κάρφῶνω τὴν σκιάν σου». (χειρ. 15ου αἰ.). (Αὐτόθι, σ. 461) παρατίθεται ἕτερα συνταγὴ φίλτροκαταπερονήσεως ὑπὸ τινος κηρίνου ὁμοιώματος τῆς ἐρωμένης νεάνιδος. Ὁ καταπερονῶν τὸ εἰδώλιον ἐπιλέγει «... ὥσπερ ἐμπήγω ἐγὼ τὴν βελόνην καὶ κάρφῶνω εἰς τὴν καρδίαν τοῦ εἰδώλου τούτου, τοιοῦτως νὰ κάρφωθῇ καὶ ἡ ἀγάτη μου εἰς τὴν καρδίαν τῆς ὀδείουα τῆς θυγατρὸς» (χειρ. 15ου αἰ.).

⁴ Βλ. εἰς *Φ. Κουκουλέ*, MNK., τόμ. 8, σ. 325 (= BBΠ., τόμ. 6, σ. 187).

⁵ «Παλιὰ πηγαῖναν καὶ κίαναν μάγια τὸ βράδ' καὶ μπῆγαν ἓνα καρφι 'κεῖ στοῦ γιοφύ' γιὰ νὰ ψοφᾶν τὰ ζῶα πὸ πρηνθοῦσαν ἀποῦ 'κεῖ» ('Ελασσόν). Α. Α., ἀρ. 2766, σ. 38 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). *Εὐαγγ. Φραγκάκι*, ἐνθ' ἂν., σ. 31. Ἰ. Μαυρακάκη, Ἀνάλεκτα Κρητικῆς λαογραφίας, τόμ. 1, Χανιά 1939, σ. 40.

⁶ «Ὅταν θῆς νὰ ξεράνης δεδρό, κίανε καὶ κάρφωσέ το μ' ἓνα μυτερὸ γαρφι στὴ ρίζα δου (Α. Α., ἀρ. 1585, σ. 17 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, Ἀπειρανθὸς Νάξου 1934), *Φ. Κουκουλέ*, MNK., τόμ. 8, σ. 317 (= BBΠ., τόμ. 6, σ. 181).

τάται δὲ πλὴν τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ εἰς ἄλλους λαούς¹, κ.λ.π. Ἐκ τῶν ἀγρίων ζῴων καταπασσαλεύεται συνήθως ὁ λύκος πρὸς ἀποδίωξιν αὐτοῦ ἀπὸ τὸ ποίμνιον. Εἰς Καταφύγιον Κοζάνης τὸ κάρφωμα του γίνεται τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ τότε «ὅταν κτυπᾷ ἡ καμπάνα διὰ τὸν ἑσπερινόν, καρφώνουν μὲ πεταλοκάφρι εἰς τὴν ἐξώπορτα τοῦ σπιτιοῦ τὸ λύκο»². Εἰς Ἁργιθέαν Καρδίτσης ἡ καταπασσάλευσις αὕτη ἐνεργεῖται κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς ταύτης διὰ τοῦ καρφώματος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τριῶν ἡλῶν³ ἢ «μὲ ἓνα γύφτικο παλιὸ καρφὶ στὸ γωνο-λίθι τοῦ τζακιοῦ» (Κλειστόν Εὐρυτανίας)⁴. Κατὰ τὴν ἑορτὴν ἐπίσης τοῦ Ἁγίου Βλασίου δὲν ἐργάζονται εἰς Γρίζι Πυλίας, διότι «τὴ βαστᾶνε γιὰ τὸ τσακάλι καὶ γιὰ τὸ λύκο»· «ὄγοις θέλει νὰ δουλέψη παίρνει ἓνα σακκούλι καὶ νιὰ βελόνα καὶ τὰ ράφτει πίσω του... καὶ ἀπ' ἔκει πάει καὶ δουλεύει»⁵. Παλαιότερον εἰς Μανιάκι Μεσσηνίας τὴν πρώτῃν Φεβρουαρίου ἢ νοικοκυρὰ εἰς κάθε οἰκογένειαν «ἔπαιρνε ἓνα μπάλωμα, βελόνι καὶ κλωνὰ» καὶ ἔρραπτε τὸ στόμα τοῦ λύκου, τῆς ἀλεποῦς, εἶτα δὲ ἔθαπτε τὰ ἀντικείμενα ταῦτα⁶. Περαιτέρω ἀπαντῶνται χρήσεις ἡλῶν εἰς μαγικὰς πράξεις κατὰ τῆς νυφίτσας⁷, κατ' ἐπέκτασιν δὲ καὶ κατὰ δαιμονικῶν ὄντων (δαιμόνων⁸, στοιχειῶν⁹, φαντασμάτων¹⁰ κ.ἄ.) πρὸς παρεμπόδισιν τῆς εἰσόδου αὐτῶν εἰς τὸν οἶκον, τὸν σιάβλον κ.ἄ. Ἐπίσης καρφώνεται ὁ ἄνεμος, πρὸς δὲ καὶ ὁ ἀνεμοστρόβιλος ἐκ τῆς πίστεως τοῦ λαοῦ ὅτι ἐντὸς αὐτῶν εὐρί-

¹ *Karl Brunner*, ἔνθ' ἀν., σ. 352 κ.ἑξ., Ἁ. Κεραμοπούλλου, ἔνθ' ἀν., σ. 74.

² Λ. Α., ἀρ. 2645, σ. 10 (συλλ. Κωνσταντινῆς Στραγάλη, 1962). Τὴν ἡμέραν ταύτην εἰς Φθιώτιδα «οἱ γυναῖκες ράβουν τίς κουτσομπόλες γυναῖκες» διὰ βελόνης ἐπὶ τεμαχίου ὑφάσματος. (βλ. Δ. Λουκοπούλου, *Γεωργικὰ τῆς Ρούμελης*, Ἀθῆναι 1938, σ. 170). Εἰς δὲ τὴν Δημητσάναν πρὸς ἀποτροπὴν «τῆς γλωσσοφαγιάς» ἐμπηγνύουν «μιά βελόνα στὸ πάτωμα ἢ στὸν τοῖχο καὶ ἔτσι καρφώνουν τὸν ἔχθρὸ» (βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λ. Σ., τόμ. Γ', σ. 151) ἢ ράπτουν μὲ «μιά σακοράφα... τὰ στόματα τῶν ἐχθρῶν» (Λ. Α., ἀρ. 2447, σ. 32 (συλλ. Χαρ. Χατζῆ, Νεστόριον 1962). Λ. Α., ἀρ. 2459, σ. 42, περ. Καστορίας 1962).

³ Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 280 (συλλ. Ἁννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2775, σ. 95-96 (συλλ. Ἡλία Σαμαρᾶ, 1963).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 1378B, σ. 52 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, 1939).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 1508, σ. 35 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2807, σ. 22 (συλλ. Αἰκατ. Λανδουλάκη, 1963).

⁸ «Ἐνας ἀπὸ τὴ Κρούσοβα κάρφωνε τοὺς διαβόλους...» (Λ. Α., ἀρ. 2762, σ. 22 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Μικρὸ Σούλι Μακεδονίας 1963).

⁹ «Οἱ παλιοὶ ἤλεγαν ὅτι ὑπῆρχε ἡσκιωμα σ' ἓνα σπίτι. Ἦτονε στοιχειωμένο. Ὑπῆρχε ἓνας Ντάλας στὴ Νιγρίτα, ἐρχόνταν καὶ ἤπαιρνε ἓνα σκεπάρνι, ἓνα καρφὶ ξεγυμνωτόταν ὁ ἴδιος κ' ἔτρεχε νὰ πιάσῃ καὶ νὰ καρφώσῃ τὸ ἡσκιωμα». (Λ. Α., ἀρ. 2762, σ. 9 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Μικρὸ Σούλι Σερρών 1963).

¹⁰ βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 335 (=ΒΒΠ, τόμ. 6, σ. 197).

σκονταί Νεραΐδες¹ καὶ ἄλλα δαιμονικά ὄντα². «Βάζουνε ἕνα παννὶ μέσ' σὲ μιὰν δροῦπα φράζουμε τὴ δροῦπα τ'ς νοτιάς. Βάζουνε καὶ τρία μεγάλα καρφιά (βουλοκάρφια), σποῦνε κ' ἕνα κ' μῖα³ νερό⁴. Τέλος καταπασσαλεύονται καὶ αἱ δριῖμες, ἵνα μὴ προξενήσουν κακὸν εἰς τὸν λουόμενον καὶ ἐπιφέρουν καταστροφὴν εἰς τὸν πρὸς πλύσιν ρουχισμόν. Οὕτως εἰς Μῆλον ὁ λουόμενος κατὰ τὴν περίοδον τῶν δριμῶν δέον νὰ ρίψη εἰς τὸ νερὸ καὶ «μιὰν πρόκα», ἵνα μὴ ὑποστῇ τριχόπτωσιν⁵. Τοῦτο ἐξηρεῖτο καὶ ὑπὸ τῶν λουομένων εἰς τὴν θάλασσαν, οἱ ὅποιοι ἔπρεπε νὰ ρίψουν προηγουμένως ἐντὸς αὐτῆς ἧλον⁶. Αἱ γυναῖκες δέ, ἐὰν εἶναι ἀνάγκη κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας νὰ πλύνουν ροῦχα, ρίπτουν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πλύσεως καρφὶ ἐντὸς τῆς σκάφης (Κυκλάδες, Γαλιτσάδες Εὐβοίας, Τσαριτσάνη Ἐλασσόνος, Ἀργιθέα Καρδίτσης)⁷ ἢ εἰς τὸν λέβητα (Πύθιον Ἐλασσόνος, Ἀσπροποτάμιον Πίνδου, Ἀργιθέα Καρδίτσης, Χιλιομόδιον Κορινθίας)⁸, ἵνα μὴ πάθουν «ἀπὸ ὦρα (=κακὴν ὦραν), ἀπὸ ἀρρώστιας» (Ἀνατολὴ Λαρίσης)⁹ καὶ «οὔτε ἂ ἴνη κακό» (Νικεῖα Νισύρου)¹⁰. Τέλος καὶ κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Δωδεκαήμερου οἱ Ἕλληνες πρὸ τοῦ 1922 εἰς Καστανιῆς Ἀνατολ. Θράκης δὲν ἐλούοντο οὔτε ἔπλυνον ροῦχα, ἀν δ' ὅμως ἦτο ἀνάγκη πρὸς τοῦτο, τότε «ἔβαζαν καρφὶ μέσα στὸ νερὸ»¹⁰ προηγουμένως.

¹ Βλ. Ν.Γ. Πολίτου, Μετεωρολογικοὶ μῦθοι, ΛΣ, Γ', σ. 41 κ. ἐξ. Τοῦ Αὐτοῦ, Παραδόσεις, τόμ. 1, σ. 144, ἀρ. 267, 268, τόμ. 2, σ. 855-856, ἀρ. 267, 268. Λ. Α., ἀρ. 2279, σ. 5-6 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Λέρος 1958). Λ. Α., ἀρ. 1378Γ, σ. 17 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, Μεσοχώρι Πυλίας 1939).

² Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., τόμ. 1, σ. 146, 147, ἀρ. 271, 272, τόμ. 2, σ. 859-860. Λ. Α., ἀρ. 332, σ. 258 (συλλ. Κ. Νεστορίδου, Γύθειον 1895). Λ. Α., ἀρ. 2279, σ. 5 (συλλ. Γεωργ. Σπυριδάκη, Λέρος 1958). Λ. Α., ἀρ. 511, σ. 230 (συλλ. Τ. Γρέξου, Βογατσικόν 1924). Λ. Α., ἀρ. 2382, σ. 307 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, Καλέντζιον Ἰωαννίνων 1961).

³ Λ. Α., ἀρ. 1446Β, σ. 336 (συλλ. Δ. Λουκάτου, Λέσβος 1940). Γ. Α. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλην. Λαογρ., Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Γ-Δ (1941-1942), σ. 158 (=ἀνάτ., τευχ. 2, σ. 83).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2777, σ. 217 (συλλ. Γεωργ. Παγώνη, 1963).

⁵ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 336 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 198). Ἑλπ. Σταμούλη-Σαραντιῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, τόμ. Α', Ἀθήναι 1956, σ. 179.

⁶ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄν., σ. 335-336. Λ. Α., ἀρ. 1612, σ. 14 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1949). Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 141 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 21 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 422 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Ἀλεξ. Κ. Χατζηγάκη, Παραδόσεις τ' Ἀσπροποτάμου, Τρίκαλα 1948, σ. 126, ἀρ. 256. Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 20-21 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2797, σ. 363 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 2767, σ. 266-267 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁹ Λ. Α., ἀρ. 2892, σ. 354-355 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

¹⁰ Ἑλπ. Σταμούλη-Σαραντιῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, τόμ. Α', 1956, σ. 131.

Σημειωτέον τέλος ὅτι οἱ κνηγοὶ μεταβαίνοντες πρὸς θήραν ἀποδιώκουν διὰ ρίψεως καρφίδος κατὰ γῆς τὸ κακὸν συναπάντημα, ἐνόδιος σύμβολος, ὡς εἶναι ὁ ἱερεύς¹, διὰ τὰ ἐπιτύχουν εἰς τὴν θήραν ἐπίσης καὶ εἰς παιγνίδια τῶν παιδιῶν, τὸ μὴ κερδίζον, ἵνα μεταστρέψῃ ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν τύχην, πηγνύει καρφὶ εἰς τὸ ἔδαφος (Ἐναβροτιῆ Λακωνικῆς, Κρήτη, Καλάμαι)², ἐπὶ ἀπωλείας δὲ ἀντικειμένου διὰ τὴν ἀνεύρεσιν αὐτοῦ καρφώνουν πολλαχοῦ ἐπὶ τοῦ ἔδαφους, ἐπὶ ξύλου ἢ τοίχου ἢ ἴλον ἢ καρφίδα καταπασσαλεύοντες οὕτω τὸν δαίμονα (Κάρπαθος, Σαλαμίς, Βασσαράς, Θράκη, Κρήτη, Χίος, Ἄβια Λακωνικῆς, Κύθηρα, Ἡράκλεια, Νάξος)³.

Η΄. ΜΑΧΑΙΡΑ

Ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ μαχαιριοῦ εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον ὡς ὄργάνου πρὸς πλήρωσιν βιοτικῶν ἀναγκῶν, πρὸς δὲ καὶ ὡς μέσου ἀμύνης ἐξ ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως, ἐπεξετάθη προφανῶς ἡ χρῆσις αὐτοῦ καὶ πρὸς μαγικούς σκοπούς. Μὲ τὴν τελευταίαν χρῆσιν ταύτην ἀπαντᾶται εὐρέως τὸ μαυρομάνικον ἰδίᾳ μαχαίρῃ εἰς ἐνεργείας ἢ πράξεις διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἐξ ἀσθενειῶν, ἀποτροπὴν θεομηνιῶν ἢ δαιμονικῶν ἐπηρειῶν, καὶ γενικῶς δι' ἀπόκρουσιν τοῦ κακοῦ κλπ.

Α΄.—Εἰς περιπτώσεις πάσχοντος παιδὸς ἐκ σπασμῶν ἢ μήτηρ ἢ ἡ μάμμη του, ἀφοῦ ἐκδυθῆ, παίρνει ἓνα μαυρομάνικο μαχαίρι καὶ χαράσσει ἓνα κύκλο εἰς τὸ πάτωμα... γύρω ἀπὸ τὸ παιδί, ἔπειτα καρφώνει τὸ μαχαίρι εἰς τὴν θέσιν τῆς κεφαλῆς (Ἀπόστολοι Κρήτης, Ἅγιοι Ἀπόστολοι Μελάνων Νάξου)⁴ ἢ «τὸ ξαπλώνει ἢ μάννα κάτω στὴν κάμαρα καὶ ἀποσκελώνει ἀπὸ πάνω ἀφ' τὸ παιδί δίχως παντελόνη», βασιτάζουσα μαχαίρῃ μαυρομάνικῃ καὶ λέγουσα: «Μιὰ φορὰ σὲ γέννησα καὶ μιὰ φορὰ νὰ τὸ πάθης» (Χίος)⁵. Χρῆσις τοῦ μαυρομάνικου μαχαιριοῦ μαρτυρεῖται ἐκ

¹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 337 (=ΒΒΠ, τόμ. 6, σ. 199).

² Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 334, 331 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 196, 194). Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 280 (συλλ. Ἐλ. Τοιμόγιαννη, Καλάμαι 1940).

³ Βλ. Μ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, Λαογραφικὰ Σύμμ. Καρπάθου, τόμ. Α', 1932, σ. 169. Φ. Κουκουλέ, ἔνθ' ἀν., σ. 335 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 197). Περ. Μαλεβός, ἔτ. Β, φ. 10, σ. 4. Ἑλλ. Σταμούλη - Σαραντιῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, τόμ. Α', 1956, σ. 166. Ἐγγ. Κ. Φραγκάκι, Συμβολὴ στὰ λαογραφικὰ τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 41. Λ. Α., ἀρ. 1105, σ. 244 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Κρήτη 1937). Λ. Α., ἀρ. 2457, σ. 333 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πυργὶ Χίου 1962). Λ. Α., ἀρ. 788, σ. 13 (συλλ. Χρ. Φραγκούλη, 1927). Εἰρήνης Παπαδάκη, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα Σητείας, Ἐπετηρ. Ἐτ. Κρητ. Σπουδῶν, τόμ. Β' (1939), σ. 395, ἀρ. 18. Λ. Α., ἀρ. 2327, σ. 181 (συλλ. Ἰωάνν. Κασσιμάτη, 1958). Λ. Α., ἀρ. 2751, σ. 35 (συλλ. Ἑλλ. Σταμούλη - Σαραντιῆ, Ἡράκλεια 1963). Λ. Α., ἀρ. 2303, σ. 369 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, Δανακὸς Νάξου 1959).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2867, σ. 37 (συλλ. Ἐμμ. Σαμπαθιανᾶκη, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2342, σ. 56-57 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, 1960).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2457, σ. 299 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962).

παιλαιότερων χρόνων, ἤδη ἀπὸ τοῦ 15 αἰ. (1497), πρὸς θεραπείαν τῆς ἐπιληψίας¹. Ἐκ τῶν νεωτέρων χρόνων ἀναφέρεται τοποθέτησις τοῦ ἐπιληπτικοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἔμπηξις ἐπὶ τῆς γῆς δύο μαυρομάνικων μαχαιριῶν, τοῦ ἐνὸς παρὰ τοὺς πόδας καὶ τοῦ ἄλλου παρὰ τὴν κεφαλὴν του (Ἄμουργέλλαι Μονοφατσίου Κρήτης, Νάξος, Κύπρος)². Τὰ μαχαίρια ταῦτα ἀνασύρονται εἶτα ἐκ τοῦ ἐδάφους, ἀφοῦ ὁ ἀσθενὴς ὀδηγηθῆ εἰς τὴν οἰκίαν του³. Ἀλλαχοῦ ὁ προσβληθεὶς τὸ πρῶτον ὑπὸ ἐπιληψίας καὶ καταπεσὼν οὕτως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κάμνει τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι εἰς τὸν τόπον ὅπου ἔπεσεν (Λιγούριον Ἀργολίδος)⁴.

Ἡ δι' ἐπφδῆς θεραπεύουσα τὸ ἐρυσίπελας, ἐνῶ ἔξορκίζει τὸ κακόν, τυλίσσει «σ' ἓνα μαυρομάνικο μαχαιρόπ'λο λίγο...κόκκινο μάλλινο στουπί...»⁵, μεταβαίνει δ' ἔπειτα μετὰ τοῦ πάσχοντος εἰς τὴν ἐξοχὴν ὅπου χαρίσσει ἐπὶ φλοιοῦ δένδρου διὰ μαχαίρας τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τρις⁶ ἢ φέρει μαυρομάνικο μαχαίρι⁷ μὲ τὸ ὅποιον σταυρώνει τὸ πάσχον μέρος τοῦ σώματος, ἐπιλέγουσα «καὶ δὲν εὐρέθηκε ἄνθρωπος μυρωμένος... νὰ πιάση.. μαυρομάνικο μαχαίρι, νὰ γητέψη καὶ νὰ πῆ: ὡς σκορπᾶ τὸ κῆμα τῆς θιάλασσας νὰ σκορπίση ἢ ριζιμπίλα»⁸.

Πρὸς θεραπείαν παθήσεως τοῦ σπληνὸς ὁ ἐπάδων δέον «νὰ πιάση μαυρομάνικο μαχαίρι... νὰ καρφώση τὴ σπλῆνα...»⁹ ἢ νὰ τὴν κόψη διὰ συμβολικῆς τομῆς¹⁰. Ἐν συνεχείᾳ σταυρώνει διὰ τοῦ μαχαιριοῦ τὸ μέρος τοῦ σώματος τὸ ὅποιον πάσχει¹¹.

¹ Βλ. Φ. Κονκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 317 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 256).

² Α. Α., ἀρ. 2851, σ. 20 (συλλ. Ἐμμ. Καραμανωλάκη, 1964), Ξ. Φαρμακίδου, Ὁ σεληνιασμός, Λαογρ., τόμ. 3 (1911), σ. 507. Φ. Κονκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 337-338 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 199-200). Στεφ. Ἡμέλλου, Ναξιακαὶ ἐπφδαί, Λαογρ., τόμ. 20 (1962), σ. 193.

³ Α. Α. ἀρ. 2851, σ. 20 (συλλ. Ἐμμ. Καραμανωλάκη Ἄμουργέλλαι Μονοφατσίου Κρήτης 1964). Κάρφωμα τοῦ μαχαιριοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους γίνεται καὶ ἐπὶ ἄλλων παθήσεων μετὰ τὴν σταύρωσιν δι' αὐτοῦ τοῦ ἀσθενοῦς· βλ. ἐν Λαογρ., τόμ. 9, σ. 610-611.

⁴ Βλ. Χ. Γιαμαλίδου, Προλήψεις καὶ δοξασίαι ἐν Λιγουρίῳ Ἀργολίδος, Λαογρ., τόμ. 5 (1915), σ. 646-7. Φ. Κονκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 103 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 256).

⁵ Α. Α., ἀρ. 2419, σ. 21 (συλλ. Ἐλπιν. Σταμούλη-Σαραντῆ, 1961).

⁶ Ἀθ. Μπούτουρα, Προλήψεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐρμηνεῖαι αὐτῶν, Ἀθῆναι 1931, σ. 64.

⁷ Βλ. Φ. Κονκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 337 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 199).

⁸ Α. Α., ἀρ. 2807, σ. 18-19 (συλλ. Αἰκατ. Δανδουλάκη, Σφάρακα Κρήτης 1963). Α. Α., ἀρ. 2823, σ. 16 (συλλ. Νικολ. Γαρουφαλλάκη, Μάραθος Κρήτης 1964).

⁹ Βλ. Μαρίας Συμμελέκη, Ἐλευθερ. Λιναρδάκη, ἐνθ' ἄν., σ. 12-13, 45. Α. Α., ἀρ. 2854, σ. 22 (συλλ. Νικ. Παπαδοπούλου, Ἄγιοι Δέκα Κρήτης 1964).

¹⁰ Α. Α., ἀρ. 866, σ. 152-153 (συλλ. Γεωργ. Παγκάλου, Δυτικὴ Κρήτη, 1924-25).

¹¹ Βλ. εἰς περ. Κρητ. Μελέται, ἔτ. Α' (1933), σ. 260-261. Μαρ. Συμμελέκη, Ἐλ. Λιναρδάκη, ἐνθ' ἄν., σ. 13. Α. Α. ἀρ. 2850, σ. 65 (συλλ. Γεωργ. Χριστοφακάκη, Πλώρα Κρήτης,

Ἄλλαι χρήσεις τοῦ μαυρομάνικου μαχαιριοῦ ἀναφέρονται εἰς παθήσεις¹ ὡς ὁ προστάτης (Γιάννενα)², ἡ «ζιοῦρα» (= ἰσχνότης) (Μεσημβρία)³, ἡ ἀμυγδαλίτις (Βατσουνιά Καρδίτσης)⁴, τὸ «ἀκονάκι» τὸ ὁποῖον «βγάζ' τοῦ πιδὶ στὰ σκέλ'» (Χιλιομόδιον Κορινθίας)⁴, ὁ ἄνθραξ (Κύπρος)⁶, ἡ ὑδρωπικία (πρόσφυγες ἐκ Βιθυνίας)⁷, τὰ χελώνια⁸, ἡ ὀξεῖα γαστρεντερίτις (Ἄθῆναι, Καστρισιάνικα Κυθήρων)⁹, ἡ ἐντερίτις (Κύπρος, Πάτραι)¹⁰, ὁ φόβος (Μεσημβρία)¹¹, ὁ πονοκέφαλος (Νυμφόπετρα Λαγκαδᾶ)¹², γενικώτερον οἱ πόνοι (Πύθιον Ἐλασσόνος)¹³ τὸ ῥίμμα (= ἐπιπεφυκίτις φλυκταινώδης) καὶ ἄλλαι ἀσθένειαι τῶν ὀφθαλμῶν (Ἰστιάια Εὐβοίας, Δίβρη Βορ. Ἡπείρου, Σταμνά, Ὄθωμανοὶ Κερκύρας, Ἀπόστολοι Κρήτης)¹⁴. Ὁ

1964). Λ. Α., ἀρ. 866, σ. 152 (συλλ. Γ. Παγκάλου, Δυτικὴ Κρήτη 1924-5), Λ. Α., 2830, σ. 11 (συλλ. Δημητρ. Βακάκη, Βουργάρο Κισσάμου Κρήτης 1964). Εἰς Παχτούριον Τρικάλων πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν χρησιμοποιοῦν «μαυρομάνικο ξυράφι» βλ. Ἀποστ. Οἰκονόμου, εἰς περ. Ἱστορία-Λαογραφία τῆς περιφ. τοῦ νομοῦ Τρικάλων, τεύχ. 2 (1962), σ. 43.

¹ Περὶ τῆς χρήσεως ταύτης τῆς μαχαιρίας καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς (βλ. *Haberland Mes-ser*, ἐν *Handw. d. deutsch. Abergl.*, VI, 1934/35, στ. 195, 202, 203).

² Λ. Α., ἀρ. 2277Δ, σ. 96 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, 1958).

³ Λ. Α., ἀρ. 1104Γ, σ. 147 (συλλ. Γ. Μέγα 1937).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 116 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2797, σ. 5 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

⁶ Βλ. Ἰομήνης Κ. Χατζηκώστα, Ἡ Κύπρος κ' ἡ ζωὴ τῆς, Λονδίνον 1943, σ. 75-76.

⁷ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, εἰς *Λαογρ.*, τόμ. 7 (1923), σ. 516. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 339 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 200). Λ. Α., ἀρ. 300, σ. 64, 82 (συλλ. Π. Μακρῆ, 1921).

⁸ Βλ. Παν. Ἀ. Μπιμπέλα, *Λαογραφικά Κυθωνίων, Μοσχονησίων καὶ Γεννητσαροχωρίου, Ἀθήνα 1956*, σ. 123.

⁹ Λ. Α., ἀρ. 52, σ. 65 (συλλ. Ἀ. Μαρούλη, 1919). Ἰωάν. Φωτίου, *Συναγωγή ἐπιφθῶν καὶ καταδέσμων, Λαογρ.*, τόμ. Δ' (1913), σ. 57.

¹⁰ Βλ. Ξ. Φαρμακίδου, *Κυπριακὰ ἐπιφθῶν, Λαογρ.*, τόμ. 9 (1926), σ. 610-611. Γρηγόρ. ἀρχιμανδρίτην Μαχαιρᾶ, εἰς *Κυπριακὰ Γράμμ.*, ἔτ. Α' (1935), σ. 696. Λ. Α., ἀρ. 52, σ. 11 (συλλ. Ἀ. Μαρούλη, 1919).

¹¹ Λ. Α., ἀρ. 1104 Γ', σ. 147 (συλλ. Γ. Μέγα, 1937).

¹² Λ. Α., ἀρ. 2738, σ. 45-46 (Βασίλ. Θεοδοροπούλου, 1962).

¹³ Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 394 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

¹⁴ Βλ. Ἰωάν. Παπαϊωάννου, εἰς Ἀρχ. Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμ. Α' (1936), σ. 122-123. Λ. Α., ἀρ. 2277 Δ, σ. 98 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1958). Λ. Α., ἀρ. 52, σ. 24-25 (συλλ. Ἀ. Μαρούλη, 1919). Εἰς τὸ περ. «Τὸ Φῶς», γρον. Ε' (1932-33), ἀρ. 13, σ. 6. Λ. Α., ἀρ. 2344, σ. 366 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1960). Λ. Α., ἀρ. 2867, σ. 32 (συλλ. Ἐμμ. Σαμπαθιανᾶκη, 1963). Εἰς τοὺς Γερμανοὺς πάθησις τῶν ὀφθαλμῶν θεραπεύεται, ὅταν ὁ ἀσθενὴς ἀτενίσῃ τρεῖς Παρασκευᾶς τὴν σελήνην (μετὰ τὴν πανσέληνον) καὶ κάμῃ ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν κινήσεις διὰ κοπτεροῦ μαχαιριοῦ, λέγων εἰδικὴν ἐπιφθῆν (βλ. *Haberlandt*, ἐνθ' ἄν., στ. 202).

υποφέρων ἐκ πόνου τῶν ὀδόντων δέον νὰ πατήσῃ ἐπὶ «μαυρομάνικου μαχαίριου» (Καστελλόρριζον)¹. Διὰ τούτου ἀλλαγῶ ὁ ἐξορκίζων σταυρώνει τὸν ἀσθενῆ (Ἄγιονόριον Κορινθίας)². Ἐπὶ τραύματος πρὸς ἐπούλωσιν αὐτοῦ «ἐνοῦνται τὰ χεῖλη τῆς πληγῆς καὶ κρατοῦνται μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι (Ρόδος)³ ἢ σταυροῦται δι' αὐτοῦ τὸ πάσχον μέρος τοῦ σώματος (Βουλγάρω Κισσάμου Κρήτης)⁴.

Ἐπὶ ἐλμινθιάσεως τῶν παιδιῶν, ὁ γητεύων φέρει μαυρομάνικο μαχαίρι, ἐνῶ δὲ προσποιεῖται ὅτι κόπτει τὴν «κοιλιά τοῦ παιδιοῦ» λέγει:

ὁ ἥλιος ἀνατείλοντας
 βασιτῶ σπαθὶ ὀργυιάρικο,
 μαχαίρι μαυρομάνικο⁵,

ἐν συνεχείᾳ δὲ σταυρώνει δι' αὐτοῦ τὴν κοιλίαν τοῦ παιδὸς (Κρήτη)⁶ ἢ «χαράζ'νε μὲ τὸ μαχαίρι ἓνα χαράτσι γύρου στὸ γαρπὸ πὰ' στὸ χοῦμα (Σκῦρος)⁷. Ἐπίσχεσις τῆς ρινορραγίας ἐπιτυγχάνεται διὰ σταυρώματος ἐπὶ τοῦ μετώπου τρις⁸. Ὁ μαγικὸς τρόπος οὗτος ἐπιτεύξεως τῆς αἰμοστασίας εἶναι ἀρκοῦντως παλαιός, σχετικῶν μαρτυριῶν ὑπαρχουσῶν ἐκ τοῦ 15^{ου} αἰῶνος⁹. Γενικώτερον ὅμως ἡ αἰμοστασία διὰ μαγικῆς ἐπωδῆς ἀπαντᾶται ἤδη εἰς τοὺς ὀμηρικὸς χρόνους (Ὀδυσσ. τ 456 - 58).

Ἡ ἔγκυος «ὅταν εἶχε κακοψύχι (=ἀδιαθεσία καὶ τάσις πρὸς ἔμετον) ἔτρωγε μαῦρο πετεινόν, σφαγμένο μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι καὶ τὴν περνοῦσε» (Καστανιές, Καλλιπόλις Θράκης)¹⁰. Ἡ λεχώ, πάσχουσα ἀπὸ «πάτημα», ἔπρεπε πρὸς θεραπείαν νὰ στραφῇ πρὸς ἀνατολὰς καὶ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν της νὰ τοποθετηθῇ

¹ Βλ. Ἄγ. Διαμαντάρου, Συναγωγή ἐπωδῶν καὶ καταδέσμων, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 505.

² Λ. Α., ἀρ. 2797, σ. 157-158 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

³ Βλ. Γ. Δρακίδου, Ροδιακά, Ἀθήναι 1937, σ. 249.

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2830, σ. 10 (συλλ. Δημητρ. Βακάκη, 1964).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 1380 Α., σ. 15 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1939).

⁶ Βλ. Ἰωάν. Μανρακάκη, Ἀνάλεκτα Κρητικῆς λαογραφίας, Α', Χανιά 1939, σ. 39.

⁷ Βλ. Ν. Πέροδικα, Σκῦρος, τόμ. 1, Ἀθήναι 1940, σ. 156.

⁸ Βλ. Εἰθ. Παπαδάκη, Λόγια τοῦ Στετακοῦ λαοῦ, Ἀθήνα 1938, σ. 130.

⁹ Βλ. Arm. Delatte, A.A., σ. 636 «Εἰς τὸ στήσαι αἷμα ῥινὸς... Γράφε ταῦτα καὶ... γράφον ταῦτα εἰς μάχαιραν καὶ σφάζον εἴ τι θέλεις καὶ οὐκ ἐξέλθῃ ἐξ αὐτοῦ αἷμα».

¹⁰ Βλ. Ἐλπ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικῆς Θράκης, τόμ. Α' (1956), σ. 59. Τῆς Αἰτῆς. Προλήψεις Θράκης, Λαογρ., τόμ. 14 (1952), σ. 181, ἀρ. 363. Ἄ. Οἰκονομίδου, Λαογραφικὰ Καλλιπτόλεως, Ἀρχεῖον Θρακ. Θησαυρ., τόμ. 3 (1936-37), 86-87. Γ. Ἀ Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλην. Λαογραφίας, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτος Α' (1939), σ. 122 (=ἀνάτ. τευχ. Α', σ. 26).

μαυρομάνικο μαχαίρι¹, κατά την ἐπιφθὴν δὲ πρὸς ἀπαλλαγὴν αὐτῆς ἀπὸ τὸν «μητρόπονο» δέον αὐτὴ νὰ κρατῆ μαυρομάνικο μαχαίρι². Ἄλλὰ καὶ προηγουμένως κατὰ τὸν τοκετὸν «γιὰ τὸ τέρριον» (= ὕστερον) γίνεται τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τῆς κοιλίας τῆς ἐπιτόκου με «μαχαίρι τρικάρφι»³, ἐνῶ εἰς τῶν οἰκείων φέρων εἰς χεῖρας μάχαιραν λέγει: «κόβω τὴ στέρα τῆς νύφης (= τὸν ὕστερόπονον)»⁴. Ὅταν τὰ βρέφη, ἅμα τῆ γεννήσει τῶν ἢ μετὰ βραχὺ χρονικὸν διάστημα, ἀποθνήσκουν, τοῦτο δὲ κατὰ τὴν λαϊκὴν πίστιν ὀφείλεται εἰς τὴν καλουμένην «Μιαροῦσα», εἰς τὰς μαγικὰς τότε πράξεις πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ κακοῦ ἀπὸ τὸ νεογέννητον περιλαμβάνεται χοῆσις μαυρομάνικου μαχαίριου⁵. Εἰς γητειὰν πρὸς θεραπείαν παθήσεων τοῦ στήθους σταυρώνεται ὁ ἀσθενὴς με μαυρομάνικο μαχαίρι (Ρόδος, Κορώνη Πυλίας, Ἁγία Ἄννα Εὐβοίας)⁶.

Ἐπὶ δήγματος ὄφρα ῥίπτεται ὄξος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐκ τοῦ δ' οὕτω δημιουργουμένου πηλοῦ λαμβάνεται με μαυρομάνικο μαχαίρι ποσότης τις, ἢ ὅποια ἐναποτίθεται ἐπὶ τοῦ δήγματος, ἀφοῦ προηγουμένως ἔχει τοῦτο σταυρωθῆ⁷. Ὅμοίως εἰς δήγμα «μελίσης ἢ σέρσεγκα» ὁ ἔξορκισμὸς ἐκτελεῖται με μαυρομάνικο μαχαίρι⁸, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς «σκοῦρου ἢ σφήκας σιδερώνουνε» τὸ δεδηγμένον μέρος «με σίδηρο, μαχαίρι⁹».

Χοῆσις τῆς μαχαίρας γίνεται περαιτέρω καὶ εἰς μαγικὰς ἐνεργείας πρὸς θεραπείαν παθήσεων τῶν ζώων¹⁰, ὡς εἶναι «τὸ λάβωμα» (Δυτ. Κρήτη)¹¹, «ὁ ζη-

¹ Βλ. Ἐλπ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Σύμμ. Λαογρ., Θεσμικά, τόμ. Α' (1928), σ. 407.

² Βλ. εἰς τὸ περ. «Τὸ Φῶς», χρόν. Ε' (1932-33), ἀρ. 11, σ. 4.

³ Βλ. Ε. Φαρμακίδου, Κυπριακαὶ ἐπιφθῆ, Λαογρ., τόμ. 9 (1926), σ. 611.

⁴ Λ. Α., ἀρ. 747, σ. 25 (συλλ. Ἀθ. Παπασωτηροπούλου, Ἄγρινιον 1918).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2867, σ. 11-12 (συλλ. Ἐμμ. Σαμπαθιανᾶκη, Ἀπόστολοι Κρήτης 1914).

⁶ Βλ. Γ. Δρακίδου, Ροδιακά, 1937, σ. 248. Λ. Α., ἀρ. 462, σ. 249 (συλλ. Γ. Δρακίδου, 1917). Λ. Α., ἀρ. 1159Γ, σ. 71 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, 1938). Λ. Α., ἀρ. 1479 Γ, σ. 139 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, 1942).

⁷ Βλ. Δ. Λουκοπούλου, Συναγωγὴ ἐπιφθῶν καὶ καταδέσμων, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 37 καὶ Φ. Κονκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 340 (= ΒΒΠ, τόμ. 6, σ. 202).

⁸ Βλ. Εὐαγγ. Φραγκάκη, ἐνθ' ἀν., σ. 32. Λ. Α., ἀρ. 2868, σ. 23 (συλλ. Ἀλεξ. Λαυρεντάκη, Μάλια Πεδιάδος 1964). Λ. Α., ἀρ. 1478, σ. 101 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, Μανιάκι, 1938).

⁹ Λ. Α., ἀρ. 2268, σ. 908 συλλ. Χ. Κορύλλου, Ἄχαῖα Ἥλις 1926).

¹⁰ Λ. Α., ἀρ. 1478, σ. 98 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, Μανιάκι 1938).

¹¹ Ἡ χοῆσις αὕτη ἀπαντᾶται καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς (βλ. *Haberlandt*, ἐνθ' ἀν., στ. 191, 202-203).

¹² Λ. Α., ἀρ. 866, σ. 170 (συλλ. Γ. Παγκάλου, 1927).

ληκούρις» (=ἀσθένεια τῶν ἵππων) (Κύπρος)¹, ἡ φλόγωσις τοῦ πνεύμονος, τοῦ ἥπατος καὶ τοῦ σπληνός τῶν αἰγοπροβάτων (Ἐμπαρος Κρήτης)², «τὸ νταλάκι» (Πύργοι Δράμας)³, «ὁ πονομάσταρος» (Νεοχώρι Ναυπακτίας)⁴, «ὁ στρόφος» (Βατσουνιά Καρδίτσας)⁵, «γιατὴν πληγὴ ζῴου ποὺ σκουλήκισσε» (Κύπρος)⁶, «ὁ χοιρόλαιμος» (Κρήτη)⁷ κ.ἄ.

Μὲ μαχαίρι⁸ ὡσαύτως, ἰδίᾳ μαυρομάνικο, «ξεματιάζεται», ἤτοι ἀπαλλάσσεται τὶς ἀπὸ τὴν βασκανίαν (πρόσφυγες ἐκ Πόντου, Μεσιανὸ Γιαννιτσῶν, Λήμνος, Λεσινίτσα Βορ. Ἡπείρου, Κοκκινοπηλὸς Ἐλασσόνας)⁹.

Β'. — Μὲ σημασίαν προστατευτικὴν χρησιμοποιεῖται ἀντιστοίχως τὸ μαυρομάνικο μαχαίρι (Σύμη)¹⁰, εἰδικώτερον εἰς τὴν λεχώ (Βασιλίτσι Πυλίας)¹¹, ἐπίσης καὶ τὴν νύμφην κατὰ τὸν γάμον (Μενίδιον)¹². Τοῦτο προστατεύει καὶ ζῶα (Νάξος)¹³ ἀπὸ βασκανίαν, εἶτα καὶ ἐκ τῆς ἐληρείας δαιμονικῶν ὄντων. Πρὸς τοῦτο, τίθεται μαυρομάνικο μαχαίρι παρὰ τὸ λίκνον τοῦ βρέφους (Κρήτη)¹⁴ ἢ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον αὐτοῦ (Χίλιομόδιον, Ἁγιονόριον Κορινθίας)¹⁵ «γιατὴ νὰ μὴν πᾶνε τὰ σεϊτανικά (=διάβολοι) νὰ πειράξουνε τὸ παιδὶ ὅσον καιρὸ εἶναι ἀβάφτιστο»

¹ Βλ. *Φ. Κουκουλέ*, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 317 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 180).

² Βλ. *Α. Ζερβάκη*, Γηθειές ἐξ Ἐμπαρου, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 517-518. *Φ. Κουκουλέ*, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 341 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 202).

³ Λ. Α., ἀρ. 2896, σ. 53 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Πύργοι Δράμας 1964).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2870, σ. 55 (συλλ. Δημητρ. Φούφλα, 1964).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 117 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁶ Βλ. *Ξ. Φαρμακίδου*, ἐνθ' ἄν., Λαογρ., τόμ. 9 (1921-1925), σ. 610.

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2809, σ. 20 (συλλ. Ἰωάννου Ἀπιδιανᾶκη, Ἀρμένιοι Σητείας 1964). Λ. Α., ἀρ. 2811, σ. 31 (συλλ. Ἐμμ. Φραγκιαδάκη, Ζίρος Σητείας 1963).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 2472, σ. 23 (συλλ. Ἀναστ. Κολκάκη, Ἀραβησσός 1958). Ἀθ. Μπούτουρα, ἐνθ' ἄν., σ. 15.

⁹ Βλ. *Γ. Ματθαίου*, Τὸ μάτιαγμα, Ποντ. φύλλα, ἔτ. Β', ἀρ. 20 (1937), σ. 345-347. Λ. Α., ἀρ. 242, σ. 162, 132 (συλλ. Ἐλ. Παπανασιάνου, 1896). Λ. Α., ἀρ. 2476, σ. 17 (συλλ. Χριστ. Πακαλίδου, 1961). Λ. Α., ἀρ. 1160Α, σ. 66 καὶ 67 (συλλ. Γ. Μέγα, 1938). Λ. Α., ἀρ. 1665Δ', σ. 61 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1951). Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 427 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

¹⁰ Βλ. *Φ. Κουκουλέ* ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 333 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 195).

¹¹ Λ. Α., ἀρ. 1481, σ. 7 (συλλ. Γεωργ. Ταρσοῦλη, 1940).

¹² Βλ. *Γ. Μέγα*, ἐνθ' ἄν., σ. 518. *Φ. Κουκουλέ*, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 333 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 195-196).

¹³ Λ. Α., ἀρ. 2303, σ. 115-6 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, 1959).

¹⁴ Βλ. *Εὐαγγ. Φραγκάκη*, Συμβολὴ στὰ Λαογραφικὰ τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 66.

¹⁵ Λ. Α., ἀρ. 2797, σ. 99, 370 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

(Βραχώρι Ἡλείου)¹, ἐπίσης καὶ εἰς τὴν λεχὼ (Βῶλαξ Δράμας, Ἁγιονόριον Κορινθίας, Νικεῖα Νισύρου, Βραχώρι Ἡλείου, Σπάριη)² πρὸς φύλαξιν αὐτῆς μέχρι τοῦ καθαρμοῦ τῆς «γιατ' ἴσαμε τότες τὸ μνημα τῆς ἐν' ἀνοιχτῷ» (Μανιάκι)³ καὶ δύναται «νὰ τὴν πιόση ἢ κακιὰ ὄρα» (Πετροὶ Λέσβου)⁴. Πρὸς τοῦτο ἡ μαῖα τοποθετεῖ ἐπὶ τῶν ρούχων «ποὺ ἀλλάζουμε» τὴν λεχὼ «Ἔνα μαυρομάνικου μαχαίρι καὶ μιὰ βυροστιὰ κὶ λίγου νιρὸ κὶ δρασκελίζει κὶ λέει: Μαῦρο μαχαίρ' ἀπέρασα, βυροστιὰ ἀπέρασα, ἀπ' τοῦ χατὴλ' ἀπέρασα, τίποτα δὲν ἔπαθα κ' ἐγὼ καὶ τὸ παιδάκι μου» (Μεγαλόβρουσον Ἁγιάς)⁵. Ἐὰν ὁ σύζυγος νυκτωθῆ ἔξω τῆς οἰκίας, πρόεισι κατὰ τὴν εἴσοδόν του εἰς αὐτήν, πλὴν ἄλλων, νὰ ἐμπήξῃ ἐσωτερικῶς ἐπὶ τῆς θύρας μαχαίρι μαυρομάνικο⁶. Τοῦτο παραμένει εἰς τὴν θέσιν ταύτην καθ' ὅλην τὴν περιόδον τῆς λοχείας ὡς φυλακτήριον τοῦ οἴκου (Μεσημβρία, Χίος, Κάρπαθος, Κύμη)⁷, πρὸς δὲ καὶ ἵνα μὴ εἰσδύσουν ἐντὸς οἱ «κάγιοι» καὶ προζαλέσουν ζημίας (Κάρπαθος)⁸. Οἱ ὀδοιποροῦντες κατὰ τὴν νύκτα φέρουν μαζί των ἕκ τοῦ φόβου πρὸς φαντάσματα (Χίος, Ὑδρα, Κέα, Κυκλάδες)⁹, τοὺς βιωδάλακας (Ἐμπορειὸς Νισύρου)¹⁰ καὶ τὰς Νεραΐδας¹¹ καὶ μαυρομάνικο μαχαίρι (Μύκονος, Σωζόπολις, Κεφαλληνία, Νάξος, Ἀργιθέα Καρδίτης, Πύθιον Ἐλασσόνας, Ἁγιονόριον καὶ Χιλο-

¹ Λ. Α., ἀρ. 1422, σ. 61 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1940).

² Λ. Α., ἀρ. 2896, σ. 138 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1964). Λ. Α., ἀρ. 2797, σ. 136, 370-371 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964). Λ. Α., ἀρ. 2892, σ. 422 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964). Λ. Α., ἀρ. 1422, σ. 65 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1940). Λ. Α., ἀρ. 1358, σ. 280, (συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1939).

³ Λ. Α., ἀρ. 1566, σ. 21 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 1446Α, σ. 154 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1940).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2767, σ. 350 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁶ Βλ. Ἄθ. Μπούτορα, ἔνθ' ἀν., σ. 40.

⁷ Λ. Α., ἀρ. 1104Γ, σ. 149 (συλλ. Γ. Μέγα, 1937). Λ. Α., ἀρ. 2157, σ. 119 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962). Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 335 (=ΒΒΠ. τόμ. 6, σ. 197). Λ. Α., ἀρ. 62, σ. 207 (συλλ. Ἄπ. Ἀλεξανδρῆ, 1902). Εἰς τινες τόπους ὑπάρχει τοῦτο πάντοτε εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς θύρας ὡς φυλακτήριον τῆς οἰκίας (Χίος, Μανιάκι). Λ. Α., ἀρ. 2457, σ. 11 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962). Λ. Α., ἀρ. 1508, σ. 130 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944).

⁸ Βλ. Μ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, Λαογρ. Σύμμ. Καρπάθου, τόμ. Α', 1932, σ. 237-238.

⁹ Λ. Α., ἀρ. 2457, σ. 119 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Γ. Ἄ. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἐπειροῦ Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Γ-Δ (1941-1942), σ. 88 (=ἀνὰτ., τεύχ. 2, σ. 12). Λ. Α., ἀρ. 2340, σ. 251 (συλλ. Γ.Κ. Σπυριδάκη, 1960). Ἄ. Παπαδοπούλου, Νεοελληνικὴ μαντεία, Ἡμερ. Μεγ. Ἑλλάδος, ἔτ. 1923, σ. 154.

¹⁰ Λ. Α., ἀρ. 2892, σ. 377-378 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

¹¹ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. 1, σ. 396, ἀρ. 667 καὶ 719. Ἄγγ. Χατζημιχαήλ, Σαρακατοάνοι, τόμ. Α', Ἀθήνα 1957, σ. 161. Λ. Α., ἀρ. 2797, σ. 37 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπα-

μόδιον Κορινθίας, Πεταλίδιον Πυλίας) ¹, διὰ τοῦ ὁποίου κάμνουν «μιὰ γουλλούρα (κύκλον) κάτω στὴ ἕως κ' ἓνα σταυρὸ καταμεσηῆς, βαίνουν μέσα» (Νάξος) ². Οἱ ποιμένες τοποθετοῦν μαυρομάνικο μαχαίρι «κάτω ἀπ' τὸ πέτρινο μαξιλάρι τους, τὸ μεσημέρι καὶ τὸ βράδυ» (Δυτ. Κρήτη) ³, πλὴν ἄλλων καὶ πρὸς ἀποδίωξιν καὶ τοῦ βραχνᾶ ⁴.

Πρὸς ἀποδίωξιν τῶν Καλικατζάρων κατὰ τὴν προτετραίαν τῆς ἑορτῆς τῶν Θεοφανίων κάθε οἰκοδέσποينا ἐγείρεται πολὺν προῖ, πρὶν ξημερώσῃ, καὶ παρασκευάζει «ξεροτήανα», τὰ ὁποῖα κατόπιν ρίπτουν τὰ παιδιὰ ἐπὶ τῆς στέγης καὶ «πολοιάζου», ἧτοι διώχουσι τοὺς Καλικατζάρους, ἐνῶ ἐπιλέγουσι: «τσιτσίν-τσιτσίν λουκάνικον, μαχαίρι μαυρομάνικον, νὰ φά'σιν καὶ νὰ φύουσιν» ⁵. Τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων ἐμπηγνύεται ἐπὶ τοῦ κρέατος τῶν σφαζομένων τότε χοίρων μάχαιρα μετὰ τὴν ἐκδορὰν τῶν πρὸς φύλαξιν τοῦ σφαγίου ἀπὸ τοὺς Καλικατζάρους ⁶.

Ἀποτρεπτικὴν δύναμιν πιστεύεται ὅτι ἔχει ἡ μάχαιρα καὶ κατὰ τοῦ ἀνεμοστροβίλου ἐν ξηρᾷ ἢ θαλάσῃ (τροῦμπα, σίφοντας), θεωρουμένου ὡς κινουμένου ὑπὸ κακοποιῶν πνευμάτων ⁷. Οὕτω πρὸς ἀπόκρουσιν τούτου, «κοινῶς κόψιμο», χαράσσεται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους διὰ μαχαίρας σταυρὸς (Οἶνοῦντα) ⁸, εἶτα δὲ

μαχίλ, Χίλιομόδιον Κορινθίας 1964). Ἄπαντᾶ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς ἡ πίστις, ὅτι προφυλάσσειται τις ἀπὸ τὸ κακὸν πνεῦμα, ἐὰν καρφώσῃ ἐπὶ τῆς γῆς μαχαίρι ἢ τὸ φέρῃ μαζί του (βλ. *Haberlandt*, ἔνθ' ἄν., στ. 194).

¹ Βλ. *Φ. Κουκουλέ*, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 335 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 197). *Δ. Οἰκονομίδου*, Νάξικαὶ παραδόσεις, Λαογρ., τόμ. 17 (1957-58), σ. 49, ἀρ. 49. Α. Α., ἀρ. 2780, σ. 58, 314 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμαχαίλ, 1963). Α. Α., ἀρ. 2766, σ. 407, 416 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμαχαίλ, 1963). Α. Α. ἀρ. 2797, σ. 37, 342 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμαχαίλ, 1964). Α. Α., ἀρ. 2909, σ. 16 (συλλ. Ἄγγ. Νιόρχου, 1964).

² Βλ. *Δ. Οἰκονομίδου*, ἔνθ' ἄν., σ. 50, ἀρ. 50 καὶ 51. Α. Α., 2303, σ. 121 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, 1959).

³ Βλ. *Γιάν. Μανρακάκη*, Ποιμενικά Δυτικῆς Κρήτης, Χανιά 1948, σ. 44-45.

⁴ Βλ. Νεολλ. Ἀνάλ., Α' (1870-72), σ. 336. Α. Α., ἀρ. 2808, σ. 42 (συλλ. Ν. Ρουσσου-στακάκη, Σκοπὴ Σητείας 1964).

⁵ Α. Α., ἀρ. 2429, σ. 65 (συλλ. Δητοῦς Γεωργίου, Λάπηθος Κύπρου 1961).

⁶ Α. Α., ἀρ. 2942, σ. 25 (συλλ. Γεωργ. Θεοδώρου, Φτέρη Φθιώτιδος 1965).

⁷ Περὶ τῆς χρήσεως ταύτης τοῦ μαχαιριοῦ καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς (βλ. *Haberlandt*, ἔνθ' ἄν., στ. 192-194).

⁸ Βλ. *Φ. Κουκουλέ*, Οἶνοντιακά, ἐν Χανίοις 1908, σ. 117. Τοῦ Ἄντοῦ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 336 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 198).

καρφώνεται τὸ μαχαίρι ἐπ' αὐτοῦ (ἐπαρχ. Πέλλης, Λέσβος, Κερασσοῦς, Κεφαλληνία, Κύθηρα, Πάργα, Ἀνατολὴ Ἀγιάς)¹. Ὅμοίως καὶ οἱ θαλασσινοὶ κόβουν τὸν σίφουνα (Κύθηρα, Φυσιήν Λήμνου, Πόντος, Σῦρος)², ἄλλως τὴν «δροῦπα», μὲ μαχαίρι μαυρομάνικο (Κορώνη Πυλίας, Χάλκη, Πάργα)³, σχηματίζοντας διὰ τῆς αἰχμῆς του πεντάλφα (Ἐρείκουσα - Κέρκυρα, Μεθώνη Πυλίας)⁴ ἢ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ (Κορώνη Πυλίας, Νικεῖα Νισύρου, Λήμνος Καμίνια, Κίμωλος)⁵ ἐπὶ ἑνὸς τῶν ἰσιῶν τοῦ πλοίου (Καστρισιάνικα Κυθῆρων)⁶. Ἐπίσης ἀποτρύπονται καὶ ἡ ἀστραπὴ (Αἰτωλία, Πόντος)⁷, ἡ βροχὴ (Ἀνθὴ Σερρών)⁸, ἡ χιονιά (θύελλα, ἀέρας) (νησίδες Ὀθωνοὶ Κερκύρας)⁹, ἡ χάλιζα (Τρίκαλα Κορινθίας, Αἰτωλία, Πύθιον Ἐλασσόνας, Χωριστὴ Δράμας)¹⁰ μὲ μαχαίρι καρφωνόμενον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Μὲ μαχαίρι ὁμοίως σταυρῶνεται «τὸ σύννεφο γιὰ νὰ μὴ πέση χαλάζι» (Θράκη)¹¹.

¹ Λ. Α., ἀρ. 2394, σ. 110 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1961). Λ. Α., ἀρ. 1446 Β, σ. 337 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1940). Α. Παπαδοπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 155 Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 336 (ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 198). Ἰ. Φωτίου, Συναγωγὴ ἐπιδῶν καὶ καταδέσμων, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 58. Λ. Α., ἀρ. 2416, σ. 36 (συλλ. Νικ. Τσάκα, 1962).

² Λ. Α., ἀρ., 2327, σ. 191 (συλλ. Ἰωάννου Κασσιμάτη, 1959). Γ. Α. Μέγα, Ζητήματα Ἑλλην. Λαογρ., ἔνθ' ἄν., σ. 159. Λ. Α., ἀρ. 1160 Β, σ. 173, 244 (συλλ. Γ. Α. Μέγα, 1938) Ν. Γ. Πολίτου, ΛΣ, Γ', σ. 63. Λ. Α., ἀρ. 773, σ. 128 (συλλ. Ἰ. Βογιατζίδου, 1919).

³ Λ. Α., ἀρ. 1159 Β, σ. 46 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, 1938). Λ. Α. ἀρ. 2892, σ. 12-13 (συλλ. Ἄννης Παπαμιχαήλ, 1964). Λ. Α., ἀρ. 2416, σ. 36 (συλλ. Νικ. Τσάκα, 1962).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2344, σ. 46 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1960). Λ. Α., ἀρ. 1378 Β, σ. 129 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, 1939).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 1159 Β, σ. 16 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη 1938). Λ. Α., ἀρ. 2892, σ. 251-253 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964). Λ. Α., ἀρ. 1160 Β, σ. 244 (συλλ. Γ. Α. Μέγα, 1938). Λ. Α., ἀρ. 2758, σ. 306 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1963).

⁶ Βλ. Ἰ. Φωτίου, ἔνθ' ἄν. σ. 58.

⁷ Δ. Λουκοπούλου, Σύμμεκτα Αἰτωλικὰ, Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), σ. 39 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 337 (=ΒΒΠ, τόμ. 6, σ. 198). Λ. Α., ἀρ. 242, σ. 159, 122 (συλλ. Ἰ. Παπαναυίδου, 1896).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 2897, σ. 6 (συλλ. Ἰσαβέλλας Ρίζου, 1964). Ἡ πίστις καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς, *Haberlandt*, ἔνθ' ἄν., σ. 192).

⁹ Λ. Α., ἀρ. 2344, σ. 366 (συλλ. Δημ. Λουκάτου, 1960).

¹⁰ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 336 (=ΒΒΠ, τόμ. 6, σ. 198). Λ. Α., ἀρ. 867, σ. 385 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, 1927). Λ. Α., 2766, σ. 414 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2895, σ. 53 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1964).

¹¹ Βλ. Ἐλ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, τόμ. Α', Ἀθήναι 1956, σ. 172-173. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 336 (ΒΒΠ., τόμ. 6, 198). Α. Παπαδοπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 155.

Τέλος ὁ διανυκτερεύων τὸ πρῶτον εἰς ξένην οἰκίαν δέον πρὸ τῆς κατακλίσεώς του νὰ τοποθετήσῃ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν του μαυρομάνικο μαχαίρι «γὰ νὰ ἴναι σιδερένιος»¹, προφανῶς ἀπρόσβλητος ἐκ βλαπτικῆς ἐπενεργείας, ἴσως τοῦ στοιχείου τοῦ σπιτιοῦ ἢ ἄλλου δαιμονικοῦ ὄντος. Τοποθέτησις ἔτι μαυρομάνικου μαχαίριου ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον πιστεύεται εἰς Κύθηρα ὅτι συντελεῖ εἰς τὴν ἀποδίωξιν ἀπὸ τινα κατὰ τὸν ὕπνον τῶν κακῶν ὀνείρων². Ἡ ὄρυγῆ τοῦ κυνὸς θεωρεῖται γενικῶς ὡς κακὸς οἰωνός. Τὸ κακὸν ἐξ αὐτοῦ πιστεύεται ὑπὸ τῶν Ποντιῶν ἐκ Χαλδίας ὅτι προλαμβάνεται, ἐὰν καρφωθῆ πάραυτα μαχαίρι εἰς τὸ ἔδαφος³.

Περὶ τῶν δεισιδαιμόνων καὶ μαγικῶν τούτων δοξασιῶν καὶ συνηθειῶν γνωρίζομεν παλαιότερας μαρτυρίας ἐκ τοῦ 17^{ου} καὶ 18^{ου} αἰ.⁴

Γ'. *Χρησις τοῦ μαχαίριου εἰς τὸν γάμον.*

α) Προστατευτικὴ σημασία. Οἱ μελλόνυμφοι πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ βλαπτικῆς ἐπ' αὐτοὺς ἐπενεργείας προκαλουμένης διὰ μαγικῶν μέσων ἔχουν κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν ἀρραβίωνων «δυὸ σουγιαδάτσα, τ' ἀνοίγουν οἱ ἴδιοι, ὅταν θὰ πρωτοκοιμηθοῦν μαζί» (Ἁγιονόριον Κορινθίας)⁵, φέρουν δ' ἔτι ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας πρὸ τῆς τελέσεως τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου μαυρομάνικο μαχαίρι «γὰ ν' ἀποφύγουν τὸ δέσιμο» (Κρήτη)⁶. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, δηλ. τῆς προστασίας τοῦ ζεύγους, τοποθετεῖται καὶ ἐντὸς τοῦ νυμφικοῦ στρώματος κατὰ τὴν ραφὴν τοῦ «μαχαίρ' μαυρομάνικου» (Ἁγιονόριον Κορινθίας)⁷, πρὸς δὲ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον (Κύθνος)⁸ καὶ κάτωθεν τῆς κλίνης «γὰ νὰ λύσουν ὅ,τι κακὸ ἔχουν κάνει

¹ Λ. Α., ἀρ. 1508, σ. 106 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944).

² Λ. Α., ἀρ. 2327, σ. 182, 189, 191 (συλλ. Ἰωάνν. Κασιμίτη, 1959).

³ Βλ. Γ. Κανδηλάπη, Δεισιδαίμονες δοξασίαι καὶ συνήθειαι ἐν Χαλδίᾳ, Λαογρ., τόμ. 9, σ. 255.

⁴ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐν κεφάλαιον νομοκάνονος, Λαογρ., τόμ. 3 (1911), σ. 386.

Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 322-323, τόμ. 9, σ. 71-72 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 227 καὶ 185).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2797, σ. 300 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμχαήλ, 1964). Εἰς Ἀνώγεια Κρήτης δίδεται παρὰ τοῦ μνηστῆρος, ὡς ἀρραβίων, κομψὴ μικρὰ μάχαιρα, συμβολίζουσα τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἀπειλὴν τοῦ ἀρρενος. (Βλ. Ἰ. Κονδυλάκη, ἐν ἐφημ. Ἑστία, 26 Ἰουνίου 1896, 2. Ν. Γ. Πολίτου, ΔΣ. τόμ. Γ', σ. 247-48, 3. Γ. Α. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλην. Λαογρ., ἐνθ' ἄν., σ. 122.

⁶ Λ. Α., ἀρ. 2861, σ. 30 (συλλ. Γεωργ. Τουτουδάκη, 1964).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2797, σ. 290-291 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμχαήλ, 1964).

⁸ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 467.

για τ' ἀντρόγυνο» (Νικεῖα Νισύρου) ¹. Μαυρομάνικο μαχαίρι καρφώνεται ἔτι καὶ εἰς τὸ ὑπέρθυρον τῆς νυμφικῆς πασιάδος (Ζιάκυνθος) ². Εἰς Βόρειον Ἠπειρον (Λεπενίτοαν καὶ ἄλλα χωρία) ἀποστέλλεται κατ' ἔθιμον κατὰ τὸ ἐσπέρας τῆς Παρασκευῆς ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ εἰς τὴν μελλόννυμφον «προζ' μόπιτα», ἡ ὁποία πρέπει νὰ κοπῆ ὑπ' αὐτῆς «μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι» πρὸς ἐξουδετέρωσιν μαγικῆς τυχὸν βλαπτικῆς ἐπενεργείας ³. Πρὸς τούτοις καὶ τὸ λουτρόν τοῦ γαμβροῦ γίνεται ἐντὸς δωματίου ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ ὁποίου ἔχει τοποθετηθῆ μάχαιρα, τὴν ὁποίαν ἀφαιρεῖ ὁ ἴδιος μετὰ τὸ πέρας τῆς λούσεως (Κέντρον Γρεβενῶν) ⁴. Κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ γάμου τὸ ζεῦγος μεταξὺ ἄλλων φέρει (Κοῦμοι Ρεθύμνης, Ἁγιονόριον Κορινθίας, Δοξαράς Λαρίσης) ⁵, κυρίως δὲ ὁ γαμβρὸς (Τραπεζοῦς, Λίμναι Ἀργολίδος, Ζάκυνθος) ⁶, μάχαιραν διὰ νὰ προφυλαχθῆ «ἀπὸ τὸ δέσιμο». Αἱ δύο τέλος πενθεραὶ θέτουν πρὸς τοῦτο μαυρομάνικο μαχαίρι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς νύμφης καὶ τοῦ γαμβροῦ ⁷. Πρὸ τῆς ἐκκινήσεως τῆς γαμηλίου πομπῆς τοῦ γαμβροῦ πρὸς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης διὰ τὴν παραλαβὴν τῆς πρὸς στέψιν προαποτέλλονται γυναῖκες καὶ νεάνιδες. Ἐκ τῶν τελευταίων μία, φέρουσα εἰς χεῖρας μικρὸν «πρόσφορον» καὶ μαυρομάνικο μαχαίρι, εἰσέρχεται ἐντὸς τοῦ δωματίου, ὅπου ὑπάρχει τὸ νυμφικὸν ἔνδυμα «καὶ περνᾷ... τὸ μαχαίρι τρεῖς φορὲς ἀπὸ τὸ λαιμὸ ἐπάνω τοῦ φουστάνιου καὶ τὸ βγάζει ἀπὸ κάτω». Ἐν συνεχείᾳ «βάζει τὸ μαχαίρι ἀπὸ τὸ ἓνα μανίκι καὶ τὸ βγάζει...». Τὸ μαχαίρι τοῦτο ἐπιστρέφεται κατόπιν στὸ «γαμπρὸ» (Καλύβια Κοκκινοπηλοῦ Ἐλασσόνας) ⁸. Κατὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν στέψιν, γυνή, ἴσταμένη ὀπισθεν τῆς νύμφης καὶ κρατοῦσα μάχαιραν, προφυλάττει ταύτην (Λίμναι Ἀργολίδος) ⁹. ὁ δὲ γαμβρὸς ἔχει ἀνεωγμένην κλειδομάχαιραν, ὡς ἀποτρεπτικὴν τοῦ καταδέσμου, κλείει δ' οὕτως αὐτὴν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς κατακλίσεώς του μετὰ τῆς νύμφης (Κερασσοῦς) ¹⁰. Μεταξὺ τῶν ἐθιμικῶν πράξεων κατὰ τὴν εἰσο-

¹ Λ. Α., ἀρ. 2892, σ. 317 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1946).

² Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἔνθ' ἄν., σ. 462.

³ Βλ. Ἀλεξ. Χατζηγάκη, Τ' Ἀσπροπόταμο Πίνδου, Τρίκαλα 1946, σ. 26.

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2633, σ. 4 (συλλ. Δημ. Τσιουμάνη, 1962).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2835, σ. 8-9 (συλλ. Νικ. Ὁρφανοῦ, 1964). Λ. Α., ἀρ. 2797, σ. 283 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964). Λ. Α., ἀρ. 2901, σ. 22 (συλλ. Ἰωάνν. Θεοδώρου, 1964).

⁶ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 459.

⁷ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἔνθ' ἄν., σ. 463.

⁸ Λ. Α., ἀρ. 2443, σ. 15-16 (συλλ. Κωνσταντίνου Βραχνιά, 1962).

⁹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 459.

¹⁰ Βλ. Μρ. Νεοφύτου, Περὶ τῶν ἐν Κερασσοῦντι δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων, Φ.Σ.Κ.Π., τόμ. 22 (1889-90 καὶ 1890-91), σ. 151.

δον τῆς νεονύμφου εἰς τὴν νέαν τῆς κατοικίαν, προσέχουσιν σημασίαν ἔχουν αἰσθητικαὶ πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ μαχαιριοῦ. Ἡ νεονύμφος πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς σταυρώνει πρῶτον δι' αὐτοῦ τὸ ὑπέρθυρον τῆς οἰκίας (Κρήτη)¹, εἶτα δὲ τὸ ἐμπηγνύει ἐπ' αὐτοῦ (Κρήτη, Ρίζιανη (πρόσφ. ἐκ Βοσθ. Ἡπείρου))².

Εἷς τινὰς τόπους ἡ νύμφη εἰσερχομένη εἰς τὴν οἰκίαν πατεῖ ἐπὶ μαχαίρας (Μακεδονία) δι' ἧς προηγουμένως ἔχει πλῆξει τὴν θύραν (Σεβέδικον Δωριδος) ἢ διέρχεται κάτωθεν ἐμπηχθέντος εἰς τὸ ὑπέρθυρον μαυρομάνικου μαχαιριοῦ (ἐπαρχ. Ἡλείας)³.

Πᾶσαι αἱ πράξεις αὗται, ὡς εἶναι φανερόν, ἀποβλέπουν εἰς τὴν διὰ τοῦ μαχαιριοῦ, καὶ μάλιστα τοῦ μαυρομάνικου, προστασίαν τοῦ νέου ζεύγους ἀπὸ πάσης βλαπτικῆς ἐπιφορᾶς, προερχομένης ἐκ μαγικῶν ἐνεργειῶν ἢ δαιμονικῆς ἐπηρείας.

β) Ἀποδίωξις τοῦ κακοῦ ἀπὸ τοῦ νέου ζεύγους. Ὁ γαμβρός, ὅταν φθάνῃ μετὰ τῆς συνοδείας του πρὸ τῆς οἰκίας τῆς νύμφης «βγάζει ἓνα μαχαίρι ἀπὸ τὴν τσέπη του καὶ σταυρώνει τὴν πόρτα γὰρ νὰ κόψῃ τὰ κακὰ δαιμόνια (πρόσφυγες ἐκ Πόντου, Γιάννιτσα Καλαμάτας, Μεγαλόπολις)⁴. Ἄλλαχού, εἰσερχομένης τῆς νεονύμφου ἐντὸς τῆς οἰκίας, ὁ γαμβρός (Γορτυνία)⁵ ἢ ὁ παράνυμφος (Φτέρη Φθιώτιδος)⁶ ἢ κάποιος ἐκ τῆς γαμηλίου ἀκολουθίας (Κρήτη)⁷, χαράσσει μὲ μαχαίρια σταυροὺς ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου «γὰρ νὰ κοποῦν τὰ τυχὸν μάγια πὸν ἔχουν κάνει τῆς νύμφης» (Φτέρη Φθιώτιδος)⁸. Συγγενεῖς τοῦ γαμβροῦ «καρφώνουν δύο ἕως τρία μαχαίρια εἰς τὸ ἐπάνω μέρος τῆς πόρτας γὰρ νὰ κόβεται ἡ κα-

¹ Λ. Α., ἀρ. 2859, σ. 13. Βάοβαρον Πεδιάδος Ἡρακλείου Κρήτης. Λ. Α., ἀρ. 95, σ. 20 (συλλ. Γ. Σαριδάκη, 1914). Ἰωάν. Μανρακάκη, ἐνθ' ἀν., σ. 48. Λ. Α., ἀρ. 2840, σ. 5, Ἐπισκοπή Ρεθύμνης 1964). Λ. Α., ἀρ. 2835, σ. 13 (συλλ. Νικ. Ὁρφανοῦ, Κοῦμοι Ρεθύμνης 1964).

² Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ΔΣ, Γ', σ. 294, β. Ἡ χρῆσις τῆς μαχαίρας ἔχει συνδεθῆ πρὸς τὸν γάμον καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς (βλ. *Haberlandt*, Messer, ἐν Handw. d. deutsch. Abergl. VI, 1934/35, στ. 200).

³ Λ. Α., ἀρ. 2814, σ. 29 (συλλ. Παύλου Ἀντωνιουδάκη, Ἀκτιοῦντα Ἀρδάκτου Ἁγίου Βασιλείου Κρήτης 1964). Λ. Α., ἀρ. 2453, σ. 439 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, Δοτ. Ζαγόρι Ἡπείρου 1962).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2566, σ. 8 (συλλ. Δωροθέας Πιτάσκου, Χαρίεσσα Ναούσης 1962). Λ. Α., ἀρ. 2673, σ. 21-22 (συλλ. Μαυρ. Γιόνδης, Δουτροχώριον 1962). Ν. Γ. Πολίτου, ΔΣ, Γ', σ. 294, β.

⁵ Βλ. Φ. Κονκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 332-333 (=ΒΒΠΓ, τόμ. 6, σ. 195).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 2942, σ. 24 (συλλ. Γεωργ. Θεοδώρου, 1965).

⁷ Βλ. Γ. Παπαδοπετράκη, Ἱστορία τῶν Σφακίων, 1888, σ. 67. Φ. Κονκουλέ, ἐνθ' ἀν. σ. 332 (=ΒΒΠΓ, τόμ. 6, σ. 195).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 2942, σ. 24 (συλλ. Γεωργ. Θεοδώρου, 1965).

κογλωσσιά (Μετόχιον Ἀνωγειῶν Κρήτης) ¹ ἢ «καρφώνουν τρία μαυρομάνικα μαχαίρια... γιὰ νὰ δείξουν τὴν δύναμίν των πρὸς τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ σκορπίσουν» (Ἄμουργέλλαι Κρήτης) ². Εἰς Βογατσικὸν Λυτ. Μακεδονίας ἴστανται παρὰ τὴν θύραν τῆς οἰκίας «οἱ μπρατίμοι μ' ἓνα μαχαίρι» ³, ὁ ἀνάδοχος (Ἄλμαλι Μαλγάρων Θράκης, Ρούμελη, Αἰτωλία) ⁴ ἢ ὁ πλησιέστερος τῶν συγγενῶν τοῦ γαμβροῦ (Κλειστός Εὐρυτανίας) ⁵. Οὗτος κυτᾶ ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου μὲ μαχαίρι, λέγων: «κόβω, κόβω». Οἱ περιστάμενοι τὸν ἐρωτοῦν: «τί κόβεις», ἐκεῖνος δὲ ἀπαντᾷ: «τὴν στεῖρα» τῆς νύμφης ⁶ καὶ τὴν «ζάντζα» τοῦ γαμβροῦ ⁷.

γ) **Μαγικοί κατάδεσμοὶ καὶ καταπασσαλεύσεις.** Εἰς μαγικὰς καταδέσεις τοῦ νέου ζεύγους γίνεται χρῆσις καὶ μαχαίρας. Οὕτω διὰ νὰ ἐπιτύχη τις κατάδεσμον τοῦ ἀνδρογύνου θέτει «ἀξανάστροφα (=ἀνάποδα) τὸ μαχαίρι μέσ' στὸ φηκᾶρι (=θήκη) (Ἀπείρανθος Νάξου, Πόντος) ⁸. Ὅμοίως πράττει τις, ὅταν θέλῃ νὰ προκαλέσῃ ἔχθραν μεταξὺ ἀνδρογύνου (Φιλώτιον Νάξου) ⁹. Διὰ κατάδεσμον γενικώτερον εἰς αἰτομόν τι κατεσκεύαζον ὁμοίωμα αὐτοῦ ἐκ κηροῦ, τὸ ὁποῖον ἐβάπτιζον κατόπιν ἐντὸς ἀρωμάτων ἐπ' ὀνόματι τοῦ μισουμένου προσώπου. Ἀκολουθῶς, ἔχοντες τὸν νοῦν των συγκεντρωμένον πρὸς τὸν ἐχθρὸν των, κατεξέσχίζον μὲ τὸ μαχαίρι τὸ κήρινον ὁμοίωμα ¹⁰.

Τὸ μαχαίρι χρησιμοποιεῖται παραλλήλως καὶ εἰς παρασκευὴν φίλτρων. Οὕτω γίνεται χρῆσις πρὸς τοῦτο κοκκάλου νυκτερίδος, ἡ ὁποία ἔχει σφαγῆ «μὲ χρυσὸ μαχαίρακι» (Σπάρτη) ¹¹ ἢ «μανρομάνικο» (Σκῦρος) ¹². Μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι

¹ Λ. Α., ἀρ. 2837, σ. 112 (συλλ. Ἑμμ. Καλοκύρη, 1963).

² Λ. Α., ἀρ. 2851, σ. 18 (συλλ. Ἑμμ. Καραμανωλάκη, 1964).

³ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλην. Λαογρ., ἐνθ' ἀν., σ. 153 (ἀνάτ., τευχ. 1, σ. 89).

⁴ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 332 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 195). Ε. Ἀναγνωστοπούλου, Λαογρ. Ρούμελης, Ἀθήναι 1955, σ. 47. Λ. Α., ἀρ. 2750, σ. 95 (συλλ. Γ. Χαλαζιά, 1963). Λ. Α., ἀρ. 867, σ. 282 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, 1927).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2775, σ. 66 (συλλ. Ἡλία Σαμαρά, 1963).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 2750, σ. 95 (συλλ. Γ. Χαλαζιά, Ρούμελη 1963).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2775, σ. 66 (συλλ. Ἡλία Σαμαρά, Κλειστός Εὐρυτανίας 1963).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 1585, σ. 15 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1934). Λ. Α., ἀρ. 242, σ. 134 (συλλ. Ἑ. Παπαναυιάδου, 1896).

⁹ Βλ. Στεφ. Ἡμέλλου, ἐνθ' ἀν., σ. 192 καὶ Λ. Α., ἀρ. 2303, σ. 119 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, 1959).

¹⁰ Βλ. Ἄντ. Πισάδου, Σολομωνική, σ. 105.

¹¹ Λ. Α., ἀρ. 1372, σ. 171 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1939).

¹² Βλ. Ν. Πέρδικα, Σκῦρος, τόμ. Α', Ἀθήναι 1940, σ. 155.

καρφώνεται προσέτι τὸ στοιχειὸν (Σωζόπολις, Νάξος, ἔπαρχ. Ἐρμιονίδος)¹ καὶ δαίμονες, ὡς ὁ ἀνασκελὰς κ.ἄ. (Κρήτη, Μάνδρα Διδυμοτείχου)².

Πρὸς ἀποτροπὴν φθορῶν εἰς τὰ ποίμνια καὶ τὰ ἄλλα ζῶα ὑπὸ ἀγρίων θηρίων (λύκου κ.ἄ.) λαμβάνει τις μαχαιρίδιον (Μάνη, Ζωπάνιον Σισανίου)³, τὸ ὁποῖον ἀνοικοκλείει πολλάκις. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου δένεται «τὸ στόμα τοῦ λύκου», ὥστε νὰ μὴ βλάβη τὰ ζῶα (Πατρις Ἡμαθίας, Μανδήλιον Σερρῶν)⁴. Ἀκόμη καὶ ἐπὶ ἀπωλείας ἀντικειμένου, ὁ ἀπολέσας καρφώνει μαχαίρι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀφοῦ προηγουμένως χαράξῃ σταυρὸν⁵. Οὕτω «καρφώνουν τὸν τρισκατάρaton»⁶ διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ἀπολεσθέντος. Ἡ καταπασσάλευσις αὕτη παρατηροῦμεν ὅτι εἶναι ἀρκούντως παλαιά, δεδομένου ὅτι μαρτυρεῖται ἐν χρήσει ἤδη κατὰ τὸν 15^{ον} αἰῶνα⁷. Ἐκ τῶν χρόνων τούτων ἀναφέρονται καὶ λύσεις καταδέσμου διὰ τῆς χρήσεως καὶ μαυρομάνικου μαχαιριοῦ⁸ ἢ μαχαιριοῦ δι' οὗ εἶχε διαπραχθῆ φόνος (φονικόν)⁹, πρὸς δὲ δι' αὐτοῦ καὶ ἀνακάλυψις κλέπτου.

Δ'.—² Ἄλλαι μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι.

Εἰς μαγικὴν παρασκευὴν τοῦ «στέρφου», τὸ ὁποῖον «βγαίνει σὲ ρέματα», γίνεται χρῆσις μεταξὺ ἄλλων καὶ μαυρομάνικου μαχαιριοῦ. Περὶ αὐτοῦ ὑπάρχει ἡ δοξασία ὅτι «ὅταν θὰ τὸ φάς, θὰ κάν' εἴφα χρόνια νὰ κάνης παιδὶ κι

¹ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἄν., σ. 495. Δ. Οἰκονομίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 47, ἀρ. 43. Λ. Α., ἀρ. 1898, σ. 175-6 (συλλ. Δήμητρο. Μερμερέτη, 1958).

² Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, Α', σ. 383-384, ἀρ. 646. Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἄν., σ. 468.

³ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 483 καὶ 484. Λ. Α., ἀρ. 169β, σ. 131 (συλλ. Ἰωάνν. Ἀγακίδου, 1892).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2575, σ. 3 (συλλ. Ἐλισάβετ Ταγματζίδου, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2761, σ. 381-382 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1963).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 1310, σ. 8 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, Ἀθήναι 1928). Haberlandt, ἔνθ' ἄν., στ. 204-205.

⁶ Βλ. Ν. Πέριδικα, ἔνθ' ἄν., σ. 155.

⁷ Βλ. Arm. Delatte, Λ. Α., σ. 468.

⁸ Βλ. Arm. Delatte, Λ. Α., σ. 552 «περὶ δεδεμένου ἀνθρώπου... Ἐπαρον τζουκάλιν καινούργιον καὶ ἐλαφινὸν λουρίν καὶ μαυρομάνικον μαχαίριν... καὶ ὑπαγε νερόν ἄλαλον εἰς μαστραπᾶν εἰς ἀπόχυσιν φεγγαρίου... λῦσαι τοὺς ἀρμούς αὐτοῦ. Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου· λέγε αὐτὸ ἐκ τρίτου καὶ ὑγιαίνει». Φ. Κουκουλέ, ἔνθ' ἄν., τόμ. 9, σ. 85 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 240).

⁹ Βλ. Arm. Delatte, Λ. Α., σ. 593, 609 «Λάβε μαχαίρας τρεῖς· σπῆξον εἰς ψωμὶν κομμάτι μικρὸν στρογγύλον...». Βλ. παρ' ἄλλοις λαοῖς Haberlandt, ἔνθ' ἄν., σ. 197-198.

ὅταν θὰ τὸ μυρίσης ντίπ δὲν κάνεις» (Ἁγία Ἄννα Εὐβοίας)¹. Πρὸς παρακόλυ-
σιν τῆς ἐγκυμοσύνης, συμφώνως καὶ πρὸς τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν καθ' ἣν «καλὸ εἶναι
ν' ἀργῆ ἢ γυναῖκα νὰ παιδοκομήῃ», τοποθετεῖται ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον ἢ κά-
τωθεν τῆς κλίνης τῆς «μαχαίρι πὺν κόβουν τ' ἀφάλι» (Μανιάκι)². Ἀντιθέτως
ὁμως καὶ ἀμβλώσεις ἐπεχειροῦντο παλαιότερον, κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα, διὰ τῆς χρή-
σεως τοῦ μαχαιριοῦ³.

Εἰς ἐπὶ φθὰς περαιτέρω πρὸς προστασίαν τοῦ καματεροῦ (=μεταξοσκώληκος)
(Κύπρος)⁴ καὶ τῆς «μουρνιάς» (μορέας) ὃ ἐπίδων πρέπει νὰ κρατῆ «μαυρομάνικο
μαχαίρι πὺν νὰ ἴη σφάξει ἐννιά ὄζα» (Λασιθίον)⁵. Εἰς ἐξορκισμὸν τῶν ἐντόμων
γίνεται χρῆσις καὶ μαυρομάνικου μαχαιριοῦ, τὸ ὁποῖον ἐμπηγνύεται εἰς τὸ μέρος
ὅπου ταῦτα συγκεντρώνονται (Λέσβος)⁶. Τὸ κάρφωμα μαχαιριοῦ ὑπὸ παιδὸς ἐπὶ
τοῦ ἄρτου σημαίνει ἔριν (Ἄρκαδία)⁷, ἐὰν δὲ τεθῆ τοῦτο εἰς πυράν, θὰ ἐπέλθῃ
φιλονικία μεταξὺ τῶν οἰκείων (Ἄρκαδία)⁸. Κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἁγίου Βλασίου
(11 Φεβρουαρίου) εἰς οἰκίαν ἔνθα ὑπάρχει ἔγκυος γυνὴ ἢ ζῶον δὲν ἐπιτρέπεται
νὰ λάβῃ τις εἰς χεῖρας μάχαιραν (Μολόχα, Πλατανιά, Σήμαντρον Βοῖτου)⁹. «Ἄν
πιᾶση κανεῖς... τότε βάζουν δεκαπέντε κόκκους σ'ταριοῦ ἢ κριθαριοῦ κάτω ἀπὸ
μιὰ πέτρα καὶ λένε: Στῆς γάτας τὸ κεφάλι ἢ τοῦ σκυλιοῦ τὸ κεφάλι νὰ πάη»
(πρόσφυγες ἐκ Πόντου)¹⁰. Πολλαχοῦ, ὡς εἰς Κάρπαθον, Κρήτην (Ἀρχάνας) ὑπάρ-
χει ἢ δοξασία ὅτι ἢ ἔγκυος, ἐὰν καθίσῃ ἐπὶ μαχαίρας, θὰ γεννήσῃ ἄρρεν¹¹.

Ε'. Μετάδοσις δυνάμεως.

Ἡ λεχῶ, ὅταν πρόκειται μετὰ τὸν τοκετὸν νὰ ἐγερωθῆ τὸ πρῶτον ἐκ τῆς κλί-
νης, πατεῖ ἐπὶ μαχαιριοῦ (Κίμωνος)¹², προφανῶς διὰ νὰ εἶναι γερῆ, δηλ. ἀπρόσ-

¹ Λ. Α., ἀρ. 1479Γ, σ. 54-55 καὶ 1479Δ', σ. 33 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, 1942).

² Λ. Α., ἀρ. 1566, σ. 1 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944).

³ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐν κεφάλαιον Νομοκάνονος, Λαογρ., τόμ. 3 (1911), σ. 386-388.

⁴ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 317 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, 180).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 1381, σ. 62-63 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1939).

⁶ Βλ. W. Rouse, Folklore firstfruits from Lesbos, Folklore, vol. VII (1896), σ. 144.

⁷ Λ. Α., ἀρ. 299, σ. 56 (συλλ. Ἁ. Τσίριμπα, 1918). Εἰς τοὺς Γερμανοὺς ἀπαντᾷ ἢ δο-
ξασία ὅτι, ἐὰν τις καρφῶνῃ τὸ μαχαίρι ἐπὶ τοῦ ἄρτου, δὲν μένει ὁ πάππος του ἥσυχος εἰς τὸν
τάφον (Βλ. Haberlandt, ἔνθ' ἀν., στ. 204).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 662, σ. 28 (συλλ. Ἁ. Τσίριμπα, 1924).

⁹ Λ. Α., ἀρ. 2487, σ. 50 (συλλ. Λεων. Τζανίδη, 1962 πρόσφ. ἐκ Μ. Ἀσίας).

¹⁰ Λ. Α., ἀρ. 2761, σ. 379 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Μανδήλιον Σερρών 1963).

¹¹ Βλ. Μ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, ἔνθ' ἀν., σ. 177. Λ. Α., ἀρ. 2774, σ. 22-23 (συλλ. Εἰρ.
Οὐσταγιαννάκη - Ταχατάκη, 1963).

¹² Λ. Α., ἀρ. 2758, σ. 288-89 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1963).

βλητος ὑπὸ κακοῦ, ὅπως ὁ σίδηρος ¹. Κατὰ τὴν τέλεσιν παλαιότερον τοῦ ἀρραβῶ-
νος εἰς Λῆμνον ἐτίθετο κάτωθεν τοῦ ἐφαπλώματος τῆς κλίνης, καρπέτας, «ἕνα
μαχαίρι μαυρομάνικο γιὰ νὰ γένεται ἡ νύφη σὰν τὸ σίδηρο γερὴ» ², πρὸ δὲ τῆς
εἰσόδου τῆς εἰς τὴν νέαν τῆς κατοικίαν πατεῖ αὕτη ἐπὶ σιδηραῶς μαχαίρας (Κρασιά
Γρεβενῶν) ³, πρὸς δὲ «τὰ ροῦχα τ'ς... τὰ περναῖμι γιὰ νὰ 'νι γερὴ ἀπὸ μαχαίρ'»
(Κοκκινοπηλὸς Ἐλασσόνος) ⁴ κλπ.

ΣΤ'.—*Μαντική.*

Εἰς μαντικὰς ἐνεργείας ὑπὸ νεανίδων τὴν νύκτα τῆς παραμονῆς τῆς ἑορτῆς
τῶν Ἁγίων Θεοδώρων χρησιμοποιοῦνται ἰδίᾳ κόλλυβα καὶ μαχαίρι, τὰ ὅποια θέ-
τουν αὐταὶ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν των ἢ σπείρουν κριθᾶρι καὶ ἐμπηγνύουν τὸ
μαχαίρι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἴδουν ἐν ὄνειρῳ, ποῖον θὰ ὑπαν-
δρευθοῦν (Σαρατζᾶς Κορώνης, Κορινθία, Σάμος) ⁵. Ἐάν τις ἴδῃ ἐν ὄνειρῳ μαυρο-
μάνικο μαχαίρι, σημαίνει ὅτι μὲ κάποιον φίλον του θὰ θυμώσῃ (Εὔβοια) ⁶.
«Ἐάν ἰδῆς ὅτι ἔδωσες μάχαιράν τινος θανατηφόρον, ἔξευρε ὅτι δηλοῖ χαρὰν ἐγρη-
γορα» (κῶδ. 19ου αἰ.) ⁷, ἐὰν δὲ «ἰδῆς μάχαιραν ἠκονημένην», θὰ γίνῃς ἀνδρεῖος
καὶ ἐὰν σπάσῃ, θὰ ἠττηθῆς (15ου αἰ.) ⁸.

Ζ'.—Παρατηροῦμεν γενικῶς, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐνιαχοῦ ὑπεδηλώσαμεν, ὅτι
αἱ πλεῖστα τῶν χρήσεων τῆς μαχαίρας εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀπαντῶνται
καὶ εἰς μαγικὰ κείμενα τῶν παλαιότερων, ἤτοι τῶν μεταβυζαντινῶν, χρόνων. Εἰς
τὰς σχετικὰς πηγὰς ἀναφέρεται ἡ χρῆσις αὐτῆς (μαυρομάνικης, καινῆς) εἰς μαγικὰς
ἐνεργείας καὶ πράξεις διὰ τὴν θεραπείαν νόσων ⁹, εἰς ἐπίτευξιν σκοποῦ τινος ¹⁰ εἰς

¹ Ἐνταῦθα τὸ μαχαίρι ἔχει ἀντικαταστήσει τὸ ἀλλαχοῦ ἐν χρήσει ὑνὶ ἢ τὰ λούρα τοῦ
ζυγοῦ κ.ά.).

² Λ.Α., ἀρ. 1160 Δ, σ. 4 (συλλ. Γ. Ἀ. Μέγα, 1938).

³ Λ.Α., ἀρ. 2605, σ. 11-12 (συλλ. Αἰκ. Βλαγκούλη, 1962).

⁴ Λ.Α., ἀρ. 2766, σ. 430 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμχαίλη, 1963).

⁵ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ΔΣ., Γ', σ. 122, 121, 126. Ἀ. Ἀ. Παπαδοπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 154-
155. Τὸ ἔθιμον τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ μαχαιριοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἀπαντᾷ καὶ ἐν
Βοημίᾳ (Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν., σ. 130).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 2734, σ. 52 (συλλ. Τ. Παπαποστόλου, 1961).

⁷ Βλ. *Arm. Delatte*, Λ.Α., σ. 197.

⁸ *Arm. Delatte*, ἔνθ' ἄν., σ. 518.

⁹ Αὐτόθι, σ. 636 (χρον 15 αἰ.).

¹⁰ Αὐτόθι, σ. 473, 58.

ἀνεύρεσιν ἀπολεσθέντος ἀντικειμένου¹, ἀνακάλυψιν κλέπτου², εἰς μαγικὰς πράξεις προσκλήσεως ἢ ἀποδιώξεως δαιμόνων³.

Μὲ καινουργές, μὴ μεταχειρισμένον, μαυρομάνικο μαχαίρι ἀναφέρονται εἰς κείμενα ἐκ τοῦ 15^{ου} αἰ. ἡ κατασκευὴ φίλτροκαταδέσμου⁴, ἡ λύσις καταδέσμου⁵, ἔτι ἡ παρασκευὴ αἵματος: τῆς νυκτερίδος⁶, τῆς χελιδόνος⁷, τῆς περιστερᾶς⁸ καὶ τοῦ βοδὸς πρὸς μαγικούς σκοπούς⁹. Ἐπίσης ἡ κατασκευὴ ρομφαίας¹⁰, κονδυλίου¹¹,

¹ *Arm. Delatte, A.A., σ. 468* (χρον 15 αἰ.).

² Ἐνθ' ἄν., σ. 593 «Μέθοδοι καθρεπτίου εἰς τὸ εὑρεῖν κλέπτην... λαβὼν καθρεύτην καὶ μαχαίριν μαυρομάνικον ἀπέρχεσαι εἰς τόπον ἴδιον μὴ ὄρθωντός τινος. καὶ λαβὼν τὸ μαχαίριν ποιήσον...» (χρον 15 αἰ.).

³ Βλ. *Arm. Delatte, A.A., σ. 417, 425, 426* «Ἐτερεὴ πράξεις περὶ τοῦ ἀγαγεῖν τὰ πνεύματα... καὶ ποιήσον τὸ τζερκιον μετὰ μαχαίρας τῆς τέχνης... καὶ ὄρκιζε αὐτοὺς κατὰ τὸ ζητούμενον πρᾶγμά σου... εὐθὺς ἄμα, ἄμα» (15 αἰ.). Ἐν σελ. 418 «Ποιήσας δὲ τὸν κύκλον τοῦ σχήματος εἰσελθε ἔνδον... ἀσφαλίσάμενος τὴν θύραν μετὰ τὴν μάχαιραν τῆς τέχνης, ἔχων πάντα... Κύριε Θεέ... δός μοι χάριν... ὅπως δυνηθῶ ὑποτάξαι <ἴνα> εἰς τοὺς πόδας μου πέσωσι τὰ πνεύματα τῶν δαιμονίων» (15 αἰ.). Βλ. καὶ εἰς σελ. 578 (15 αἰ.), σ. 23 (τέλ. 16 ἀρχ. 17 καὶ 18 αἰ.), σ. 40-41 (τέλ. 16 ἀρχ. 17 αἰ.), σ. 46, 47 (18 αἰ.) κ.ά.

⁴ Βλ. *Arm. Delatte, A. A., σ. 459* «Περὶ ἔρωτος. Εἰ βούλη στείλαι δαίμονα εἰς μίαν γυναῖκα ὁποῦ ἀγαπᾷς... καὶ ὅταν βούλη νὰ τὴν κάμῃς νὰ ἔλθῃ ἐν ἰδίῳ θελήματι, λάβε καρυοφυλλάτον καὶ σύνθλασον αὐτό· χρίσον τὸ καθόλου σου σῶμα καὶ λάβε εἰς τὰς χεῖράς σου μάχαιραν καινήν...» σ. 467 «Περὶ ἔρωτος...καὶ ἔχε ἔμπρὸς πεπηγμένας μαχαίρας τρεῖς μελανομανίκους».

⁵ Βλ. *Arm. Delatte, ἔνθ' ἄν., σ. 552*.

⁶ Βλ. *Arm. Delatte, ἔνθ' ἄν., σ. 408, 409* «Περὶ <τοῦ γράφειν> μετὰ αἵματος νυκτερίδος. Λαβὼν τὴν νυκτερίδα ἐν τῇ χειρὶ σου <τῇ ἀριστερᾷ> καὶ τὴν μάχαιραν τῆς τέχνης ἐν τῇ δεξιᾷ σου λέγε...ὄρκίζω σε νυκτερίς εἰς τὰ λεχθέντα ὀνόματα ταῦτα, ἵνα μείνῃ ἡ χάρις σου ἐν τῷ αἵματι τούτῳ...»

⁷ Βλ. *Arm. Delatte, ἔνθ' ἄν., σ. 409, 475*.

⁸ Βλ. *Arm. Delatte, ἔνθ' ἄν., σ. 409* «Περὶ αἵματος περιστερᾶς. Ὅταν βούλη ποιῆσαι... λαβὼν... τὴν μάχαιραν τῆς τέχνης... λέγε οὕτως...».

⁹ *Arm. Delatte, ἔνθ' ἄν., σ. 409* «Ὅταν θέλῃς γράφειν μετὰ αἵματος βοείου, λαβὼν τὴν μάχαιραν εἰς τὴν δεξιάν σου χεῖρα καὶ τὸ ζῶον λέγε οὕτως...» (χρον 15 αἰ) βλ. καὶ εἰς σελ. 14, 475 (χρον τέλ. 16 ἀρχ. 17 καὶ 18 αἰ).

¹⁰ Βλ. *Arm. Delatte, A. A., σ. 474* «Εἰ βούλη τι ποιῆσαι μετὰ αἵματος ρομφαίας, λάβε αὐτὴν εἰς τὰς χεῖράς σου καὶ τὴν μάχαιραν ἐν τῇ ἑτέρᾳ χειρὶ λέγων οὕτως...» ὄρκίζω σε, ρομφαία, εἰς τὰ λεχθέντα σοι ὀνόματα, ἵνα ἀπομείνῃ ἡ χάρις σου ἐν τῷ αἵματί σου, ἵν' εἴτι θελήσω γράψαι νὰ εὑρεθῇ δόκιμον καὶ ἀληθινόν» (χρον τέλ. 16 ἀρχ. 17 αἰ.)

¹¹ Βλ. *Arm. Delatte, ἔνθ' ἄν., σ. 473*. «Ὅταν δὲ βούλη ποιῆσαι κονδύλιον τῆς τέχνης λάβε τὴν προγεγραμμένην μάχαιραν καὶ ὑπάγε εἰς τόπον ὄρεινόν ἔνθα εἰσὶ κάλαμοι ἄνδρου καὶ κλίνας τὸ γόνυ λέγε ταῦτα' ὦ ἄγγελε... ἔσο εἰς τὴν βοήθειάν μου...» (τέλ. 16 ἀρχ. 17 αἰ.), βλ. καὶ εἰς σελ. 13 (τέλ. 16 ἀρχ. 17 καὶ 18 αἰ.), σ. 407 (15 αἰ).

μαγικοῦ χάρτου¹ ἀγεννήτου², μαχαίρας τῆς τέχνης³, πρὸς ἐκτέλεσιν πάσης ἐργασίας, πλήρως ἐπιθυμιῶν καὶ εἰς ἄλλας μαντικὰς ἐνεργεῖας⁴.

Ἡ ἐκ παραδόσεως χρῆσις αὕτη τῆς μαχαίρας εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ προέρχεται ἐκ τῶν τελευταίων τουλάχιστον βυζαντινῶν χρόνων, μὴ ἀπαντωμένης, ὅσον γνωρίζω, μνείας ταύτης εἰς χρόνους παλαιότερους. Πιθανῶς ἡ μαγικὴ χρῆσις τῆς μαχαίρας νὰ διεμορφώθη κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους τούτους, ὅτε διεδόθη αὕτη εἰς τὸν καθημερινὸν βίον, ἰδίᾳ ὡς ἐπιτραπέζιον σκεῦος. Τότε ἐκ τῆς συχνῆς χρησιμοποίησός της εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον, ὡς ὄργανου κοπῆς, ἦτο δυνατὴ καὶ ἡ ἐπέκτασις αὐτῆς εἰς μαγικὰς καὶ δεισιδαίμονας συνηθείας τοῦ λαοῦ⁵.

Θ'. ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

Κατὰ τὴν γέννησιν καὶ τὸν γάμον ἀπαντῶνται ἐκ τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων μὲ μαγικοῦ ἢ δεισιδαίμονος γενικώτερον χαρακτῆρος χρῆσιν τὸ ὑνί, ἡ ζεύγλη, ὁ πέλεκυς, ἡ ἀξίνη, τὸ δρέπανον, ὡς καὶ ἀπλῶς σιδηροῦν τι ἀντικείμενον.

α) Εἰς τὸν γάμον κατὰ τὸν ὅποιον, ὡς γνωστόν, διὰ πολλῶν ἐνεργειῶν ἐπιδιώκεται, τὸ μὲν ἢ προστασία τοῦ νέου ζεύγους ἀπὸ παντὸς κακοῦ, ἰδίᾳ ἐκ μαγικοῦ καταδέσμου, τὸ δὲ ἢ μετάδοσις εἰς αὐτὸ δυνάμεως πρὸς εὐτυχή διαβίωσιν καὶ εὐτεκνίαν, χρησιμοποιοῦνται πρὸς τοῦτο ἰδίᾳ τὸ ὑνί, εἶτα ἡ ζεύγλη, ὁ πέλεκυς, ἡ σκαπάνη, ἡ ἀξίνη κ. ἄ. Οὕτως, ὅταν τὸ πρῶτον δοθῆ ὁ λόγος, ὅστις ἐπικυρώνει τὴν ἐπελθοῦσαν συμφωνίαν διὰ τὸ γάμον, φέρεται εἰς Χίον (Ἀρμόλια) εἰς τὴν μελλόνυμφον ἀξίνη ἢ σκαπάνη νὰ τὴν διασκελίση διὰ νὰ εἶναι σιδερένια⁶, εἰς δὲ τὸν γαμβρὸν « νὶ ἀπ' τ' ἀλέτρι » (Λῆμνος)⁷.

¹ Βλ. *Arm. Delatte*, Δ. Α., σ. 14, 473-474 (τέλ. 16 ἀρχ. 17, 18 αἰ.), 407 (15 αἰ.).

² Βλ. *Arm. Delatte*, ἐνθ' ἄν., σ. 408 (15 αἰ.), σ. 474 (τέλ. 16 ἀρχ. 17 αἰ.).

³ Βλ. *Arm. Delatte*, ἐνθ' ἄν., σ. 12. « Πῶς νὰ κάμης τὸν μαχαῖριν τῆς τέχνης. Ὅταν μέλλης νὰ κάμης τὸ μαχαῖριν... εὗρε μαχαῖριν... ὅπου νὰ ἐσκοτώσεν ἄνθρωπον καὶ κλέψῃ αὐτὸ καὶ δόσῃ το τοῦ χαλκῆα τοῦ ποιῆσαι μαχαῖριν, ἡμέραν τρίτην τοῦ Ἄρεως, ὥρα πρώτη καὶ μανίκωσον αὐτὸ ἀπὸ τράγου κέρατον μαῦρον ἢ μελανόν... αὐτὸ τὸ μαχαῖριν τὸ φύλαγε καὶ μὴν κόπτης τίποτε, μόνε κονδύλιν τῆς τέχνης, καὶ ἀλλοῦ ὅπου τὸ χρειάζεται ἡ τέχνη » (τέλ. 16 ἀρχ. 17 καὶ 18 αἰ.) βλ. καὶ ἐν σ. 406 (15 αἰ.).

⁴ *Arm. Delatte*, ἐνθ' ἄν., σ. 430. Πιβακτορομαντεία» (15 αἰ.), σ. 495. « Περὶ ὕγρομαντείας » (16-17 αἰ.), σ. 580 « ὄνουχομαντεία » (15 αἰ.), σ. 585 « κατοπτρομαντεία » (15 αἰ.), σ. 197 (19 αἰ.) καὶ σ. 517-518 « ὄνειρομαντεία » (16-17 αἰ.).

⁵ Βλ. εἰς Μεγάλ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ., τόμ. 16, σ. 800.

⁶ Δ. Α., ἀρ. 2456, σ. 162-3 (συνλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962).

⁷ Δ. Α., ἀρ. 1160 Α, σ. 21 (συνλ. Γεωργ. Μέγα, 1938).

Κατὰ τὴν ἑβδομάδα τῆς προετοιμασίας τοῦ γάμου, εἰδικώτερον δὲ ὅτε παρασκευάζεται ἡ ζύμη διὰ τοὺς γαμηλίους ἄρτους, «τὸ ἀλεύρι μὲ τὸ νερὸ» (ἀμίλητο)¹ «τ' ἀνακατεύει» πολλαχοῦ παιδίον μὲ ζεύγλην (Λεύκη καὶ Διχείμαρρον Βοῖτου, περιφ. Ἑορδαίας, Γάβρος καὶ Λεύκη Καστορίας, Ζώνη Κοζάνης)² ἢ «μπράτιμος» (Ἅγιος Παντελεήμων Βεγορίτιδος Φλωρίνης)³, δέον δ' ἔτι ἡ ζεύγλη νὰ ἔχη κλαπῆ ὑπὸ νεάνιδος ἀμφιθαλοῦς, δηλ. ἐχούσης τοὺς γονεῖς τῆς ἐν ζωῇ (Ξινὸν Νερόν, Ἅγιος Παντελεήμων Φλωρίνης)⁴. Κατὰ τὸν στολισμὸν εἶτα τῆς νύμφης «κάτω ἀπὸ τὴν ψάθα ὅπου κάθεται...καὶ τὴν ἀλλάζουν, ἔχουν βαλμένο τὸ σιδερένιο λουρι τοῦ ἀλετριοῦ, γιὰ νὰ στεριώσῃ σὰν οὐ σίδηρος» (Μελίκη Βεροίας)⁵. Ὡσαύτως καὶ κατὰ τὴν ἐκκίνησιν τοῦ γαμβροῦ ἐκ τῆς οἰκίας του πρὸς παραλαβὴν τῆς νύμφης διὰ τὴν στέψιν εἰς Καβάσιλα καὶ Μελίκην Ἡμαθίας δίδεται εἰς αὐτὸν πέλεκυς, τὸν ὁποῖον ρίπτει οὗτος τρις πρὸς τὰ ὀπίσω «γιὰ νὰ διώξῃ τὰ δαιμόνια»⁶. Κατόπιν γίνεται τὸ «γαμπροφίλημα» μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ὁποῖου πατεῖ οὗτος «ὄνι γιὰ νὰ καθαλλικέψῃ τὸ ἄλογό του, βοηθούμενος ἀπὸ τὸν νοῦνο» (Μοναχίτιον Γρεβενῶν)⁷. Ὅτε δὲ ἡ γαμήλιος πομπὴ θὰ ἔχη φθάσει πρὸ τῆς οἰκίας τῆς νύμφης, ὁ παρὰ νυμφος πρὶν ἢ εἰσέλθῃ πλήττει τρις διὰ πελέκεως τὴν θύραν, λέγων «κόβω, κόβω». Οἱ παριστάμενοι ἐρωτοῦν «τί κόβεις;» Καὶ αὐτὸς ἀπαντᾷ: «κόβω, κόβω τὴν ἀστέρα τῆς νύμφης» (Γαυρολίμνη Ναυπακτίας)⁸.

¹ Λ. Α., ἀρ. 2506, σ. 3 (συλλ. Ζήση Καρακώστα, Λεύκη Καστορίας, 1962). Λ. Α., 2789, σ. 6 (συλλ. Μαίρης Λιάκου, Ἅγιος Παντελεήμων Βεγορίτιδος Φλωρίνης, 1963).

² Λ. Α., ἀρ. 2486, σ. 7 (συλλ. Ἀλεξ. Ἀδαμίδου, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2502, σ. 49 (συλλ. Χρῖστ. Ἀγερίδου, Λαζάρ. Εὐγενίδου, Βασίλ. Φθενάκη, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2508, σ. 8 (συλλ. Φωτ. Τσολάκη, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2506, σ. 3 (συλλ. Ζήση Καρακώστα, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2899, σ. 60 (συλλ. Ἀριστ. Μπακαϊμή, 1964).

³ Λ. Α., ἀρ. 2789, σ. 6 (συλλ. Μαρ. Λιάκου, 1963).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2785, σ. 39 (συλλ. Ἀριστ. Μαντρατζῆ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2789, σ. 6 (συλλ. Μαρ. Λιάκου, 1963).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2526, σ. 8 (συλλ. Θεοδ. Ἀλδάκου, 1962).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 2548, σ. 11 (συλλ. Ἄνδρ. Καραγκούνη, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2526, σ. 8 (συλλ. Θεοδ. Ἀλδάκου, 1962).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2727, σ. 40, Μοναχίτιον Γρεβενῶν 1962.

⁸ Λ. Α., ἀρ. 2435, σ. 38 (συλλ. Εὐφροσ. Καλαβρουζιώτου, 1961). Τὸ ἔθιμον τοῦτο λαμβάνει χώραν καὶ κατόπιν μετὰ τὴν στέψιν κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς νεονύμφου εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ συζύγου τῆς. Ὁ γαμβρὸς τότε σταυρώνει μὲ μαχαίρι τὸ ὑπέρθυρον (βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἀν., σ. 155), ἐν συνεχείᾳ δὲ λαμβάνων πέλεκυν κτυπᾷ δι' αὐτοῦ τρις εἰς τὸ κατώφλιον λέγων «κόβω». Εἰς ἐρώτησιν ὑπ' ἄλλων «τί κόβεις», ἀπαντᾷ «κόβω τὸν ἀστέρα τ'ς νύφ'» (βλ. Λ. Α., ἀρ. 1542, σ. 441). Ἡ μαγικοῦ χαρακτῆρος πράξις αὕτη ἐνεργεῖται ἀλλαγῶν ὡς εἰς Κεφαλόβρυσον, Ἀκαρνανίαν καὶ Μύτικαν Πρεβέζης ὑπὸ τῆς νύμφης ἢ ὑπὸ δύο γυναικῶν

Κατὰ τὴν εἴσοδον ἔπειτα τοῦ γαμβροῦ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης ἢ μήτηρ αὐτῆς τοῦ προσφέρει ἐπὶ ὄνιου «ἐμβατικά μετὰ θυμιάματος»¹, διὰ νὰ ἀποτρέψῃ τὸ κακόν, κατὰ δὲ τὴν ἔξοδόν του διὰ τὴν στέψιν δίδεται εἰς αὐτὸν πέλεκυς, τὸν ὁποῖον ρίπτει τρίς πρὸς τὰ ὀπίσω «γιά ν' ἀφήνῃ τὸ ἀνδρογόγυνο ἀπὸ 'δῶ καὶ μπρὸς πίσω του κάθε ἐμπόδιο τῆς ζωῆς» καὶ «γιά νὰ εἶναι σιδερένιο», «νὰ φύγουν τὰ κακὰ καὶ νὰ προκόψουν» οἱ μελλονύμφοι (Καμποχώριον, Ἄγκαθιά, Νησίον, Μελίκη Ἡμαθίας)². Τὸ αὐτὸ κάμνει καὶ ἡ νύμφη «γιά νὰ 'ναι σιδερένια» (Σταυρὸς Ἡμαθίας)³. Ἐπίσης πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν κατὰ τὴν ἀμέσως ἀνάβασίν της ἐπὶ ἀλόγου «τὴ βάζουν καὶ πατάει πάνω σὲ ἓνα ταγάρι (=μέτρο μετρήσεως σιτηρῶν) καὶ σὲ ἓνα ὄνι». Τοῦ ταγαριοῦ γίνεται χρῆσις διὰ νὰ ἀποκτήσῃ πλοῦτον, τοῦ δὲ ὄνιου, ὡς λέγεται, «γιά νὰ εἶναι γερὴ σὰν τὸ σίδηρο» (Τρανόβαλτον Κοζάνης)⁴.

Μετὰ τὴν στέψιν τοῦ ζεΐγου, κατ' ἔθιμον τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ εἰς πλείστους τόπους, τίθεται ὄνιον⁵ ἢ «τὰ λούρα τοῦ ζευγαριοῦ» (Κουμάσα, Ψυχρόν, Ἀπομαρ-

(βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαιοῦ, ἐνθ' ἄν., σ. 357· πρβλ. καὶ Λαογρ., τόμ. Α', (1909), σ. 316). Αὐταὶ ἀλλαγῶν, ὡς εἰς Καμαρινὰν Σουλίου (Κ. Α. Ρωμαιοῦ, ἐνθ' ἄν., σ. 357), «κόβουν ἓνα ἄχιερο στὸ ἀνώφλι μ' ἓνα τσεκούρι». Εἰς Περιβόλια Ὀλυμπίας γίνεται χρῆσις «σιδερικοῦ» διὰ τὴν κατάπαισιν τῶν «ὑστεροπόνων» τῆς λεχοῦς· «παίρνουν τὸ ἀκλούθι δυὸ γυναῖκες καὶ τὸ πηγαίνουν στὴν κασόπορτα» ὅπου εἰς τὴν ἐρώτησιν τῆς μιᾶς τί κόβει, ἀπαντᾷ ἢ ἄλλη: «τοὺς ὑστερους» (Λ. Α., ἀρ. 2418, σ. 152 (συλλ. Ἀναστ. Κοπανᾶ, 1962).

¹ Βλ. Ἐμμ. Μανολακάκη, Καρπαθιακά, ἐν Ἀθήναις 1896, σ. 119. Κ. Ἀ. Ρωμαιοῦ, Τὸ ὄνι κατὰ τὸν γάμον, Λαογρ., τόμ. 7 (1923), σ. 348.

² Λ. Α., ἀρ. 2550, σ. 8 (συλλ. Γεωργ. Καλιῶ, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2520, σ. 8 (συλλ. Κωνσταντίνου Μαγαλιῶ 1962). Λ. Α., ἀρ. 2556, σ. 5 (συλλ. Αἰκατ. Βαμβούδη, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2516, σ. 6 (συλλ. Ἐμμας Ἀλεξανδρίδου, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2526, σ. 10 (συλλ. Θεοδ. Ἀλδάκου, 1962).

³ Λ. Α., ἀρ. 2527, σ. 4 (συλλ. Ἐλένης Γκόγκου, 1962).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2462, σ. 5 (συλλ. Σπυρ. Στεφανίδου, 1962). Βλ. περὶ τῆς συμβολικῆς σημασίας τοῦ ὄνιου εἰς τὸν γάμον, εἰς Κ. Ἀ. Ρωμαιοῦ, ἐνθ' ἄν., σ. 353 κ.ά.

⁵ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαιοῦ, Τὸ ὄνι κατὰ τὸν γάμον, ἐνθ' ἄν., σ. 347, 353. Π. Φουρίκη, Γάμοι καὶ γαμήλια σύμβολα ἐν Σαλαμῖνι, Λαογρ., τόμ. 9 (1926), σ. 540. Παύλ. Βλαστοῦ, Ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ, ἐν Ἀθήναις 1893, σ. 92. Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Β' (1940), σ. 155 (=ἀνάτ., τευχ. 1, σ. 91). Ν. Γ. Πολίτου, Λ. Σ., τόμ. Γ', σ. 294 Ἀθ. Μπούτουρα, Προλήψεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐρμηνεῖα αὐτῶν, ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 51. Λ. Α., ἀρ. 2762, σ. 23, 86 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Κορμιστά, Μικρὸ Σούλι Σερρῶν 1963). Λ. Α., ἀρ. 2761, σ. 393, 365 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Λευκοθέα, Ἀγριανή 1963). Λ. Α., ἀρ. 2844, σ. 29 (συλλ. Παύλου Ἀντωνιοῦδάκη, Ἀκτοῦντα Ἀρδάκτου Ἁγίου Βασιλείου Κρήτης, 1964). Λ. Α., ἀρ. 2613, σ. 3 (συλλ. Ἰωάνν. Στάμου, Πριόνια Γρεβενῶν 1962). Λ. Α., ἀρ. 2767, σ. 223 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἀνατολὴ Ἀγιάς 1963).

μά, Φουρνοφάραγγον Κρήτης)¹ ἢ πέλεκυς², ἀξίνη³, σκαπάνη⁴ εἰς τὸν οὐδὸν τῆς θύρας τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ, ὅπως ἡ νύμφη, εἰσερχομένη, πατήσῃ ἐπ' αὐτοῦ, οὕτω δὲ καταστῆ σιδερένια. Τὸ ὕνιον τοῦτο ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχει πατήσῃ ἡ νεόνυμφος ἀναρτᾶται ὅπισθεν τῆς θύρας ὡς συντελεστικὸν τῆς προκοπῆς ἐν γένει τοῦ ζεύγους⁵.

Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ νύμφη ἐν Λευκάδι οὐ μόνον πατεῖ ἐπὶ ὕνιου, ἀλλὰ πρέπει αὕτη νὰ διέλθῃ καὶ διὰ μέσου μεγάλου στεφάνου ἐκ λευκοσιδήρου⁶, ὡς ἐπίσης καὶ διὰ δύο πελέκων ἢ μαχαιριῶν, φερομένων ὑπὸ δύο νέων. Ἄλλαχού ὡς εἰς Μεγαλόπολιν λαμβάνει αὕτη εἰς χεῖρας ἐντὸς σάκκου ὑνὶ καὶ δρέπανον⁷ εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ἀναρτοῦν ἐπὶ τῶν ὄμων τῆς νύμφης τοὺς ἱμάντας διὰ

Λ. Α., ἀρ. 2761, σ. 267 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Νέον Σούλι Σερρών 1963). Λ. Α., ἀρ. 2851, σ. 17 (συλλ. Ἐμμ. Καραμανωλάκη, Ἄμουργέλλαι Μονοφατισίου 1964). Λ. Α., ἀρ. 2857, σ. 22 (συλλ. Γεωργ. Κονταξάκη, Φουρνοφάραγγον Μονοφατισίου Κρήτης 1963).

¹ Λ. Α., ἀρ. 2858, σ. 46 (συλλ. Ἐ. Κογκάκη, 1964). Λ. Α., ἀρ. 2860, σ. 34 (συλλ. Μαργ. Χαλαμπαλάκη, 1964). Λ. Α., ἀρ. 2818, σ. 12 (συλλ. Γρηγ. Χρυσοῦ, 1964). Λ. Α., ἀρ. 2857, σ. 22 (συλλ. Γεωργ. Κονταξάκη, 1963).

² Βλ. Χαρ. Λώδου, Τὸ χωρίον Πύθιον καὶ τὰ ἔθιμά του, Ἀνασυγκρότησις, ἔτ. Β' (1955), ἀρ. 3-4 (15-16), σ. 50. Λ. Α., ἀρ. 2744, σ. 91 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Γιάλτρα Εὐβοίας 1963). Λ. Α., ἀρ. 2745, σ. 220 καὶ 269 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πολύλοφος Εὐβοίας 1963). Λ. Α., ἀρ. 2443, σ. 20 (συλλ. Κωνσταντίνου Βραχινᾶ, Καλύβια Ἐλασσόνας 1962). Λ. Α., ἀρ. 1977, σ. 9 (συλλ. Ἐλισάβετ Παπαφίλιππου, Πύθιον Ἐλασσόνας 1952). Εἰς Περίστασιον Θράκης ἵσταται τότε ἡ πενθερά τῆς νεόνυμφου κατὰ τὴν εἴσοδον φέρουσα εἰς τὴν μίαν χεῖρα χαλινὸν καὶ ἄρτον, εἰς δὲ τὴν ἑτέραν πέλεκυν (βλ. Γ. Ἀ. Μέγαν, ἐν Ἐπετ. Λαογρ. Ἄρχ., τόμ. 2 (1940), σ. 153).

³ Βλ. Κ. Κανελλάκη, Χιακὰ Ἀνάλεκτα, ἐν Ἀθήναις 1890, σ. 140,3. Κ. Ἀ. Ρωμαίου, ἔνθ' ἄν., σ. 354. Λ. Α., ἀρ. 2457, σ. 119 καὶ 126 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πυργί, Καλαμωτὴ Χίου 1962). Εἰς τὸ Ἄλμαλὶ τῶν Μαλγάρων ἡ ἀξίνη ἐπὶ τῆς ὁποίας πατοῦν τίθεται ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον (βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίου, ἔνθ' ἄν., σ. 353).

⁴ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίου, ἔνθ' ἄν., σ. 353.

⁵ Βλ. Σ. Ἀγανωστοπούλου, Λαογραφ. Ρούμελης, Ἀθήναι 1956, σ. 47. Λ. Α., ἀρ. 2813, σ. 8 (συλλ. Ἠλία Ἀγγελιδάκη, Φανερωμένη Γόρτυνος Κρήτης 1963). Εἰς Μελίκην Ἡμαθίας ἡ νύμφη εἰσερχομένη ψάχνει νὰ εὔρῃ τὸ ὕνιον τὸ ὁποῖον εἶναι κρυμμένον ὅπισθεν τῆς θύρας (Λ. Α., ἀρ. 2526, σ. 12 (συλλ. Θεοδ. Ἀλδάκου, 1962). Εἰς τοὺς Βλαχοφόνους εἰς Πίνδον ἡ νεόνυμφος πατεῖ ἐπὶ ὕνιου καὶ πελέκεως τοποθετημένων εἰς σχῆμα σταυροῦ. Βλ. Β. Βήκα, Ὁ γάμος παρὰ τοῖς βλαχοφόνους, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 555).

⁶ Βλ. Ἐδστ. Γ. Πολίτου, Ὁ γάμος ἐν Λευκάδι, Λαογρ. τόμ. 1 (1909), σ. 316.

⁷ Ν. Γ. Πολίτου, ΔΣ., Γ', σ. 294, 3.

τῶν ὁποίων δένονται αἱ ζευγαίαι διὰ τὴν ζευξίν ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ τῶν ἀροτήρων βοῶν, δίδεται δὲ εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς τὸ ἄροτρον¹.

β') Γεωργικὰ ἐργαλεῖα ἀπαντῶνται ἐν χροῆσει καὶ εἰς ἐθιμικὰς πράξεις κατὰ τὴν γέννησιν. Οὕτως εἰς τὴν ἐπίτοκον πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ «παίρνομε ἓνα δριπᾶν² κὶ φτειάνομι στὴ γῆς τρεῖς γραμμῆς κ' ὕστερα πιρνάει ἢ φουρτουμένη ἀπὸ πάν³ τρεῖς φουρῆς σταυρωτά στὶς γραμμῆς αὐτῆς ρίχνουμε νερὸ προτοῦ νὰ πιάσ⁴ ἢ φουρτουμέν⁵... γιὰ νὰ φύγη τὸ μικρὸ γρηγορώτερα»⁶. Κατόπιν, μετὰ τὸν τοκετόν, «παίρνει ἢ μαμμὴ τὸ σάρωμα καὶ ἓνα σκεπάρι καὶ φωνάζει τὴ λεχώνα» τρεῖς. Εἰς ἑκάστην κλῆσιν αὐτῆς «βαρεῖ μὲ τὸ σκεπάρι πάνω στὸ σάρωμα γιὰ νὰ φύγουν τὰ νεραϊδικὰ καὶ στερνὰ θὰ ῥοθῇ ὁ παπᾶς γιὰ εὐκῆς»⁷.

Πολλαχοῦ ὡς εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Μεσημβρίας⁸, εἰτίθετο παλαιότερον ὑνὶ ἢ καὶ δρέπανον (Σιτοχώριον, Ἄγριανὴ καὶ Καλλιθέα Δράμας)⁹ ὀπισθεν τῆς θύρας ἢ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον τῆς λεχοῦς πρὸς ἀπόκρουσιν κακοῦ, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ βλάβῃ τὸ βρέφος ἢ τὴν λεχῶν μέχρι τοῦ καθαρμοῦ της. «Ὅποιος ἔμπη μέσα... νὰ ᾄῃ τὴ λεχῶν», δέον νὰ διασκελίσῃ σάρωθρον καὶ ἀξίνην «γιὰ νὰ μὴν ἔμπη μέσα ὄξωποδίτης (Νάξος)¹⁰. Μετὰ τὴν λοῦσιν τοῦ βρέφους, ἢ μαῖα, φέρουσα τσεκούρι, ὀδηγεῖ τὴν λεχῶν μετὰ τοῦ βρέφους ἔξω τῆς οἰκίας. Ἐκεῖ ἢ λεχῶν λαμβάνει εἰς χεῖρας λεπτὰ ξύλα, εἶτα δὲ ἐπανέρχεται ἐντὸς τοῦ οἴκου, ἀφοῦ πρῶτον ἀπαντήσῃ τρεῖς ἔξωθεν εἰς τὴν ἤδη εἰσελθοῦσαν μαῖαν, ὅτι εὐρίσκεται ἔξω «μὲ τὸν Χριστό, μὲ τὴν Παναγίαν καὶ μὲ τὸ μωρό». Ἡ λεχῶν κατόπιν ἀπορρίπτει τὰ ξύλα, τὰ ὁποῖα φέρει εἰς χεῖρας ἐπὶ πτύου, εἶτα δὲ ἢ μαῖα, λαμβάνουσα τὸ τσεκούρι, κτυπᾷ σταυρωτὰ τρεῖς ἐπὶ τῶν ξύλων καὶ ἐν συνεχείᾳ θέτει πῦρ εἰς κομισθέντα ἐπὶ τούτῳ φρύγανα. Τὸ κτύπημα σταυρωτὰ μὲ τὸ τσεκούρι ἔχει σκοπὸν τὴν ἀποδιώξιν τοῦ διαβόλου¹¹. Μὲ ἀπελαστικὴν τοῦ κακοῦ σημασίαν ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς σκλη-

¹ Βλ. Κ. Ἄ. Ρωμαῖον, ἔνθ' ἀν., σ. 353, Γ. Ἄ. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἑπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Β' (1940), σ. 155 (ἀνατ. τεύχ. 1, σ. 91).

² Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 113 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Βατσουνιά Καρδίτσης 1963). Εἰς Σιταριάδην Φλωρίνης κόπτουν τὸν ὀμφαλὸν τοῦ βρέφους μὲ δρέπανον «γιὰ νὰ γίνῃ τὸ παιδί καλὸς θεριστὴς σὰν μεγαλώσῃ». Λ. Α., ἀρ. 2787, σ. 7 (συλλ. Προκοπίου Παπανούση 1963).

³ Λ. Α., ἀρ. 1566, σ. 11 (συλλ. Μαγδ. Τσάκωνα, Μανιάκι 1944).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 1104 Γ, σ. 31 (συλλ. Γεωργ. Μέγα, 1937).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2763, σ. 117 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2761, σ. 367 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2895, σ. 99 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1964).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 2303, σ. 284 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, Δανακὸς Νάξου 1959).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2584, σ. 6-7 (συλλ. Κυριακ. Μορφοπούλου, Ἐπισκοπὴ Ναούσης 1962).

ρότητος τοῦ μετάλλου, ἢ ὁποία κατὰ τὴν μαγικὴν ἀντίληψιν δύναται νὰ μεταδοθῆ ἔξ ἐπαφῆς, τοποθετεῖται ὑνίον, ἵνα πατήσῃ ἐπ' αὐτοῦ ἢ λεχώ, ὅταν πρόκειται νὰ ἐγερωθῆ τὸ πρῶτον ἐκ τῆς κλίνης τῆς «γιά νὰ γίν' σιδερένια»¹.

Μετὰ τὴν τέλει τῆς βαπτίσεως ὁ ἀνάδοχος, ἔχων τὸν πόδα ἐπὶ ἀξίνης², παραδίδει τὸ βρέφος εἰς τὴν μητέρα του, ἢ ὁποία πατεῖ ἐπὶ ὑνίου κεκαλυμμένον δι' ὑφάσματος (Αἶνος, Κεσάνη Θοράκης)³. Ἀλλαχοῦ, ὡς εἰς Κάρπαθον, κατὰ τὴν παραλαβὴν τοῦ νεοφωτίστου ὑπὸ τῆς μητρὸς ἰσταμένης εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας, ἔχει τοποθετηθῆ ἐκεῖ ὑνίον μετὰ θυμιάματος⁴. Ἐκ τῆς χρήσεως ταύτης τοῦ ὑνίου προῆλθεν εἶτα κατ' ἐπέκτασιν καὶ ἡ πρὸς τεκνοποιεῖαν ἐπὶ στείρων γυναικῶν, ἀρρενογονίαν ἢ καὶ ἀντιθέτως (Λευκάς)⁵.

Ὁ θεριστὴς προτοῦ ἀρχίσῃ τὸν θερισμὸν φέρει περὶ τὴν ὄσφύν του τρις ἀπὸ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τὸ δρέπανον «γιά νὰ γίνῃ σιδερένια ἢ μέση του», οὕτω δὲ νὰ μὴ αἰσθάνεται κάματον⁶.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐνάρξεως τοῦ θέρους οἱ θερισταὶ ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν οἰκίαν των κατὰ τὸ ἐσπέρας «περνοῦν τὰ παιδιὰ κάτω ἀπὸ τὰ δρεπάνια τους γιά νὰ μὴ τὰ μαυρίσῃ ὁ ἥλιος» (Γαλάτεια Κοζάνης)⁷.

Ὁμοίως κάτωθεν τοῦ τόξου, τοῦ σχηματιζομένου ὑπὸ τοῦ δρεπάνου, ὅταν καρφωθῆ ἢ αἰχμῆ του ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, περνοῦν καὶ τὰ μικρὰ ὀρνίθια (κλωσσοπούλια) τὰ ἐκκωλαπτόμενα κατὰ τὸν «Θεριστὴ» (=Ἰούνιον) διὰ νὰ «μὴ φοφήσουν» (Κορώνη Πυλίας)⁸. Ἐπίσης χρῆσις τοῦ δρεπάνου γίνεται καὶ πρὸς ἀπαλλαγὴν ἐκ νόσου. Οὕτως ἐπὶ πόνου εἰς τὴν κοιλίαν σταυρῶνεται εἰς Πύθιον Ἐλασσόνος ὁ πά-

¹ Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 117 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Βατσουνιά Καρδίτσῃς 1963). Ἐναφέρεται μάλιστα καὶ σχετικὸς διάλογος μεταξὺ μαίας καὶ λεχοῦς — «Τί πατεῖς,» — «Σιδερο» — «Σιδερένια νὰν εἶσαι σὺ καὶ τὸ παιδί σ'». Βλ. † Καλλ. Χουρμουζιάδου, Τὸ παιδίον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν Μετρῶν καὶ Ἀθύρων τῆς Ἀνατολικῆς Θοράκης, Ἀρχ. Θρακ. Θεσ., τόμ. 7, (1940-41), σ. 73.

² Λ.Α. ἀρ. 151, σ. 24 (συλλ. Ν. Κωνσταντινίδου, Ἀλμαλι Μαλγάρων).

³ Λ.Α., ἀρ. 140, σ. 264 (συλλ. Σ. Μανασσείδου, 1882). Βλ. Γ. Ἀ. Μέγαν εἰς Ἐπετηρ. Λαογρ. Ἀρχ., Α' (1939), σ. 138.

⁴ Λ.Α., ἀρ. 221, σ. 37 (συλλ. Ἐμμ. Μανωλακάκη, Κάρπαθος 1893).

⁵ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίων, ἔνθ' ἀν., σ. 349-350 «Ἐξυπόλυτη παταεὶ στὰ δυὸ ὑνάκια στὴν πόρτα τῆς ἐκκλησιᾶς .. Αὐτεῖνο εἶν' ἀδιάλεχτο (ἀλάθητον). Τὸ παιδί πού θά 'ρθῇ θά 'ν' ἀρσενικό. Ἄλλες πάλε στέρφες ἐκάμαν παιδιὰ μὲ τὰ ὑνάκια». (Αὐτόθι, σ. 350 βλ. καὶ εἰς 352).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 662, σ. 27 (συλλ. Δ. Τσίριμπα, Ἀρκαδία 1919).

⁷ Λ.Α., ἀρ. 2737, σ. 28 (συλλ. Πέτρ. Ἀνανιάδη 1960, πρόσφ. ἔξ Ἀνατ. Θοράκης).

⁸ Λ.Α., ἀρ. 1159 Α, σ. 36 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, 1938).

σχων με λέλέκ' (=είδος δρεπάνου)¹, βρέφος δὲ τὸ ὁποῖον «καρδιοπονάει» τοποθετεῖται πλησίον τοῦ δρεπάνου².

Τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Βασιλείου μετὰ τὸ κόψιμον τῆς πίττας «βγάλλουν τότε τὰ βόδια ἔξω στὸ πλάτωμα, νὰ τὰ βάλουν νὰ πρωτοπατήσουν πάνω σὲ σίδηρο, στὸν κασμᾶ συνήθως, γιὰ νὰ εἶναι γερά καὶ σιδερένια ὅλο τὸ χρόνο» (Σκῦρος)³. Οἱ ποιμένες «ὅταν θὰ πρωτοβάλουν τὰ γαλάρια στὸ γαλαρομάντρι, βάνουν τσεκούρι στὴν πόρτα γιὰ νὰ δρασκελήσουν τὰ πρόβατα καὶ στεριωθοῦνε»⁴ δηλ. «νὰ γίνουν γερά σὰν τὸ σίδηρο»⁵.

Εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ὑπῆρχε παλαιότερον τὸ ἔθιμον τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων ἢ οἰκοκυρὰ νὰ λαμβάνη ὕνιον μετὰ τὴν παρασκευὴν τῶν ἔδεσμάτων. Δι' αὐτοῦ «θύμιαζε πρῶτα τὰ φαγιά, ὕστερα ὄλους, κατόπι τὴν κάμαρα, τὸ σπίτι, ὕστερονὰ θύμιαζε τὰ ζῶα κι ἄφινε τὸ ὑνὶ πάνω στὸ τραπέζι» (Καστανιές)⁶. Τὸ ἑσπέρας τῆς ἰδίας ἡμέρας τοποθετοῦν ἀλλαγῶν «τὸ ὑνὶ στὴ φωτιά»· ἐκεῖ παραμένει ἐπὶ ὀκτῶ ἡμέρας, τὴν ἡμέραν δὲ τῶν Φώτων τὸ μεταφέρουν «στὴ βρῦσι καὶ τὸ βρέχουν· κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπιτυχαίνουν τὰ σπαρτά των» (Χρυσὴ Καστοριάς)⁷.

Εἰς τὸ καίμενον ἐπιφθῆς πρὸς θεραπείαν τῆς παθήσεως τοῦ σπληνὸς παραγγέλλεται ἢ χρῆσις «μανάρας» (=τσεκουριοῦ) πρὸς ἀποκοπὴν τοῦ κακοῦ σπληνός⁸, εἰς ἑτέραν δὲ ἐπιφθῆν ἐπὶ νοσήματος τῶν ὀφθαλμῶν ἀναφέρονται ὁμοίως «ἐννιὰ τσεκούρια, ἐννιὰ κλαδευτήρια, ἐννιὰ μαχαίρια μαυρομάνικα»⁹.

Ἐπὶ ἐπιφθῆς κατὰ τοῦ «στρόφου» τῶν ζῴων γίνεται χρῆσις μεταξὺ ἄλλων καὶ κλαδευτηριοῦ¹⁰.

¹ Λ.Α., ἀρ. 2766, σ. 403-404 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πύθιον Ἐλασσόνας 1963).

² Λ.Α., ἀρ. 1665 Α, σ. 10 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, προσφ. ἐκ Β. Ἡπειροῦ 1951).

³ Βλ. Ν. Πέριδικα, Σκῦρος, τόμ. 1, Ἀθήναι 1940, σ. 129.

⁴ Βλ. Δ. Λουκοπούλου, Ποιμενικά τῆς Ρούμελης, Ἀθήναι 1930, σ. 206, 20.

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2520, σ. 11 (συλλ. Κωσταντίνου Μαγαλιῶ, Ἀγκαθιά Ἡμαθίας 1962). Λ.Α., ἀρ. 2897, σ. 222 (συλλ. Εὐδοτ. Χατζηπαναγιώτου, Χρήστ. Δεληοτζάκη, Ὀλγα Κοκκίνη, Εὐαγγ. Φουρλάκη, Ἰβήρα Βισαλτίας 1964).

⁶ Βλ. Ἑλπ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, τόμ. Α', Ἀθήναι 1956, σ. 130.

⁷ Λ.Α., ἀρ. 2459, σ. 147 (συλλ. Δημ. Δήμου, 1962).

⁸ Βλ. Σπ. Γ. Βαρδάκη, Κρητικαὶ ἐπιφθῆαι, Λαογρ., τόμ. 9 (1626), σ. 243.

⁹ Λ.Α., ἀρ. 52, σ. 25-26 (συλλ. Ἄνδρ. Μαρούλη, Μεσολόγγιον 1919).

¹⁰ Λ.Α., ἀρ. 869, σ. 141 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, 1902). Δ. Λουκοπούλου, Συναγωγὴ ἐπιφθῶν καὶ καταδέσμων, Λαογρ. τόμ. Δ' (1912-1913), σ. 40. Ἐπίσης καὶ εἰς μαγικὰς περιαρώσεις χωρίων πρὸς ἀπόκρουσιν λοιμικῶν νόσων μεταχειρίζονται χρυσοῦν ὕνιον μετὰ ἑτάλητρα

Πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κεραινοῦ «τ'νάζουν ὄξ' ἀπ' τὸ σπίτ'... νὶ πὸὺ ζευγα-
ορίζουν»¹ ἢ κάμνουν διὰ πελέκεως σταυρὸν ἐπὶ δένδρου². Πρὸς διάσωσιν τῆς γεωρ-
γικῆς παραγωγῆς ἐκ τοῦ παγετοῦ ἐτίθετο παλαιότερον «στὴ γωνιά τὸ ἄλετροσί-
δερο»³, εἰς μαγικὴν δὲ ἐνέργειαν πρὸς πρόκλησιν βροχῆς ἀναφέρεται μετ' ἄλλων
καὶ ἡ χρῆσις ζεύγλης. Οὕτω «μιὰ ἀπὸ τὶς καλὲς γριῆς τοῦ χωριοῦ...κάρφωνε...δὺὸ
ζεύλες στὸ ποτάμι μετὰ ἀπὸ τὶς ἐνέργειες αὐτὲς ἔβροχε» (Ἄχλάδα Φλωρίνης)⁴.

Εἰς Κρήτην μετὰ τὸ πέρας τοῦ θερισμοῦ ἀνύπανδροι θεριστὰὶ ῥίπτουν
«ψηλὰ τὸ δρεπάνι καὶ ἂν μὲν τοῦτο πέση στὴ γῆ καθέτως, θὰ παντρευθοῦν σύν-
τομα, ἂν πέση πλαγίως... μετὰ καιρὸ πολὺ» (Φουρονοφάραγγον Μονοφατσίου)⁵.
Ἐὰν τοῦτο «πέση δεξιὰ», σημαίνει ὅτι ὁ θεριστὴς θὰ «θερίση σὲ ξένο χωράφι»
καὶ ὅπου δρεπάνι πέση ἀριστερά, σημαίνει ὅτι «τελείωσε καὶ θὰ θερίση τοῦ
χρόνου» (Ἐπισκοπὴ Ναούσης)⁶.

Κατὰ δεισιδαίμονα δοξασίαν εἰς τὴν περιοχὴν Βοῖου (Παλαιόκαστρον) μετὰ
τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου δὲν δανερίζονται «σιδερικὰ» (ζυγί, ὕνι κ.λ.π.), «γιατὶ παθαίνουν
κακὸ τὰ ζῶα»⁷. «Τὴν Ἄσπροπέφτ' (=Πέμπτη τῆς Διακαινησίμου) δὲν βγάζουν
ὕνι οὔτε σκιάβουν, γιὰ μὴ πέφτ' χαλάζ'» (Ἀργιθέα Καρδίτσας)⁸. Ἐπὶ τριόδου δέ,
ἐὰν εὖρη τις ἐνδύμα ἢ ἄλλο τι, δὲν τὸ ἐγγίζει, διότι πιστεύεται ὅτι τὰ ἀντικείμενα
ταῦτα εἶναι «μαγεμένα κι ἀφημένα ἐπίτηδες ἐκεῖ», πρὸς ἀποδιώξιν δὲ τοῦ κακοῦ
πατοῦν ἐπὶ ὕνιου (Νεστόριον)⁹.

σιδερένια» καὶ «ἀσημένια». Λ. Α., ἀρ. 2447, σ. 32 (συλλ. Χαρ. Χατζῆ, Νεστόριον
1962). Λ. Α., ἀρ. 2459, σ. 42 (συλλ. Χαρ. Χατζῆ, Νεστόριον Καστορίας 1964). Λ. Α.,
ἀρ. 2750, σ. 58 (συλλ. Γ. Χαλαζιά, Ροῦμελη 1963). Λ. Α., ἀρ. 2785, σ. 17 (συλλ. Ἄριστ.
Μαντρατζῆ, Ξινὸν Νερόν Φλωρίνης 1963). Γ. Ἄ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν,
Λαογρ., τόμ. 7 (1923), σ. 474-475. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1904,
σ. 554, ἀρ. 907. Γ. Ἄ. Μέγα, Θυσία ταύρων καὶ κριῶν ἐν τῇ ΒΑ. Θράκῃ, Λαογρ., τόμ. 3
(1911), σ. 157, 1. Λ. Α., ἀρ. 1104 Γ, σ. 226 (συλλ. Γ. Ἄ. Μέγα, Μεσημβρία 1937).

¹ Λ. Α., ἀρ. 1160 Α, σ. 44 (συλλ. Γ. Μέγα, Ἀθήναις 1938).

² Λ. Α., ἀρ. 2651, σ. 2 (συλλ. Δημ. Βραζιώτη, Καλλονὴ Γρεβενῶν 1960).

³ Βλ. Ἐλπ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες τῆς Θράκης, Λαογρ.,
τόμ. 14 (1952), σ. 180.

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2786, σ. 43 (συλλ. Ἰωάνν. Φωτιάδου, 1963).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2857, σ. 7 (συλλ. Γεωργ. Κονταξάκη, 1963).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 2584, σ. 3 (συλλ. Κυριακῆς Μορφοπούλου, 1962).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2490, σ. 16 (συλλ. Κωνσταντίνου Ζιωντάκη, 1962).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 91, 278 (συλλ. Ἄννης Ἰ Παπαμιχαήλ, 1963).

⁹ Λ. Α., ἀρ. 2447, σ. 32 (συλλ. Χαριλ. Χατζῆ, 1962).

Γ'. ΟΙΚΙΑΚΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ (ΕΡΓΑΛΕΙΑ, ΣΚΕΥΗ κ.ά.)

Ἐκ τῶν ἐν χρήσει ἀντικειμένων εἰς τὴν οἰκίαν ὁ πυροστάτης (πυροστιά), ἡ πυράγρα, ὁ λέβης κ.ἄ. ἀπαντῶνται καὶ ὡς ἀποτροπικὰ γενικῶς τοῦ κακοῦ. Οὕτω πρὸς κατάπαισιν ἢ ἀποτροπὴν ὄμβρου (Λεσινίτσα Δελβίνου, Χρυσὴ Καστορίας, Κλειστὸν Εὐρουτανίας, Νεστόριον Καστορίας, περ. Ἄσσου Πρεβέζης, Κρανέα Ἐλασσόνος, Λέσβος, Ἀδριανούπολις)¹, τυφῶνος (Αἰτωλία)², χαλάζης (Δαμασκηνέα Κοζάνης, περ. Φαναρίου Πρεβέζης, Μαυρέλιον Καλαμπάκας, Βατσουνιά Καρδίτσης, Ὀμαλὴ Βοῖου, Νεστόριον Κοζάνης, περ. Ἄσσου Πρεβέζης, Βογασικὸν Δυτ. Μακεδονίας, Κρανέα Ἐλασσόνος, Ζαγόριον, Κόνιτσα, Ἄμπελοι Βισαλτίας, Κοκκινοπηλὸς Ἐλασσόνος, Ἀργιθέα καὶ Μαυρομμάτιον Καρδίτσης, Ἀχλάδα Φλωρίνης, Σισάνιον Μακεδονίας, Θράκη)³, εἶτα καὶ πρὸς φύλαξιν ἀπὸ κεραυνῶν (Δοξαράς Λαρίσης)⁴ ἀπορρίπτεται ἐν δεδομένη στιγμῇ εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας ἢ πυροστιά «τ' ἀνάποδα» ὑπὸ τοῦ νεωτέρου παιδὸς τῆς οἰκογενείας (Γαλατινὴ Κο-

¹ Λ.Α., ἀρ. 1665 Α', σ. 51 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1951). Λ.Α., ἀρ. 2887, σ. 10 (συλλ. Ἄνδρ. Στεφοπούλου, 1964). Λ.Α., ἀρ. 2775, σ. 94 (συλλ. Ἡλ. Κ. Σαμαρά, 1963). Λ.Α., ἀρ. 2505, σ. 11 (συλλ. Γεωργ. Λιάππα, 1962). Λ.Α., ἀρ. 2739, σ. 63 (συλλ. Γεωργ. Κολιοῦ, 1963). Λ.Α., ἀρ. 2898, σ. 39 (συλλ. Κωνσταντίνου Δεληζώνα, 1963-64). Λ.Α., ἀρ. 1146, σ. 333 (συλλ. Δ. Πουλάκη, 1924). Λ.Α., ἀρ. 34, σ. 132 (συλλ. Κ. Κουρτίδου καὶ Γ. Κωνσταντινίδου, 1891).

² Λ.Α., ἀρ. 916, 197 (συλλ. Δημ. Λουκοπούλου, 1928).

³ Λ.Α., ἀρ. 1103α, σ. 31 (συλλ. Ἰωάνν. Μπακάλη, 1937). Λ.Α., ἀρ. 2876, σ. 26 (συλλ. Ὀδ. Μπέτσου, 1964). Λ.Α., ἀρ. 916, σ. 197 (συλλ. Δημ. Λουκοπούλου, 1928). Ἀναστ. Δ. Καμπόση, εἰς περ. Ἱστορία - Λαογραφία τῆς περιφ. τοῦ νομοῦ Τρικάλων, τευχ. 2 (1962), σ. 139. Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 275 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ.Α., ἀρ. 2494, σ. 36 (συλλ. Θεολ. Χασιώτη, 1962). Λ.Α., ἀρ. 2505, σ. 11 (συλλ. Γεωργ. Λιάππα, 1962). Λ.Α., ἀρ. 2739, σ. 63 (συλλ. Γεωργ. Κολιοῦ, 1963). Λ.Α., ἀρ. 1129β, σ. 13 (συλλ. Θ. Βράκα, 1937). Πέτρο. Ἰ. Ἀγγελεῖ, Νεστόριον μιὰ ἐθνικὴ ἐπαλξις τοῦ Γράμμου, Νεστόριον 1959, σ. 46. Λ.Α., ἀρ. 2898, σ. 39 (συλλ. Κωνσταντίνου Δεληζώνα, 1963-64). Λ.Α., ἀρ. 1571, σ. 184 (συλλ. Δ. Παπα, 1940). Λ.Α., ἀρ. 1908Γ, σ. 118 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, 1953). Λ.Α., 2897, σ. 78 (συλλ. Ἄθαν. Δρογαλά, Βασ. Ταμπάκη, Ἄθαν. Πατάκα, 1964). Λ.Α., ἀρ. 2766, σ. 433 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 21, 185 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ.Α., 2786, σ. 44 (συλλ. Ἰωάνν. Φωτιάδου, 1963). Λ.Α., ἀρ. 2482, σ. 14 (συλλ. Β. Μαροπούλου, Σκαλοχώριον Βοῖου 1962). Κ.Α. Ρωμαῖου, εἰς Μακεδ. Ἡμερ. (1934), σ. 115. Λ.Α., ἀρ. 169β, σ. 125, 5 (συλλ. Ἰωάνν. Ἀγακίδου, 1892), Δ. Λουκοπούλου, Σύμμ. λαογρ. ἐξ Αἰτωλίας, Λαογρ. τόμ. 12 (1938), σ. 21. Φ. Κουκουλέ, Μνεῖα δεισιδαιμονιῶν τινων καὶ μαγικῶν συνηθειῶν εἰς νομοκάνονας (ἀνάτ. ἀπὸ τιμ. τόμ. Ἀμίλλα Ἀλιβιζάτου), Ἄθηναι 1958, σ. 8. Ἐλπ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἄνατ. Θράκη, τόμ. 1, Ἄθηναι 1956, σ. 172, Τῆς Αὐτῆς, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι τῆς Θράκης, Λαογρ., τόμ. 13, σ. 212.

⁴ Λ.Α., ἀρ. 2901, σ. 23 (συλλ. Ἰωάνν. Θεοδώρου, 1964).

ζάνης)¹, ἀφοῦ προηγουμένως ὁ πρᾶττων τοῦτο κάμη τρίς τὸν σταυρόν του καὶ ἐνῶ θὰ λέγη ἐκάστοτε «Ἄρατα ρήματα στὰ βουνὰ καὶ στ' ἄγρια λόγγα» (περ. Φαναρίου Πρεβέζης)². Ἐντὶ τῆς πυροστιᾶς εἰς ἄλλους τόπους γίνεται χρῆσις πρὸς τοῦτο πυράγρας (περ. Ἄσσου καὶ Φαναρίου Πρεβέζης)³, κρούονται δὲ καὶ οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν (Διαῖκος Γρεβενῶν, Καστανόφυτον Καστορίας, Ἄνω Ὀρεινὴ Σερρῶν)⁴, ἐνῶ συγχρόνως ὁ ἱερεὺς σταυρώνει «μὲ τὸ ἅγιον ποτήριον τὰ σύννεφα» (Νιγρίτα Βισαλτίας)⁵. Πρὸς ἐπίτευξιν μεταβολῆς τῆς μετεωρολογικῆς καταστάσεως ῥίπτονται εἰς Νίσυρον «τενεκέδες» εἰς τὴν θύραν, ἡ ὁποία εἶναι ἐστραμμένη «στὸ μέρος τοῦ καιροῦ»⁶ ἐπίσης γίνεται χρῆσις καὶ τῆς πυροστιᾶς (Δυτ. Θράκη, Νέα Βύσσα Ὀρεσιάδος)⁷ εἰς περιπτώσεις ἀνομβρίας. Τότε «γυρίζουν τὴν πυροστιὰ ἀνάποδα καὶ ἐπάνω βάνουν τέντζερη (μπακίρι) μὲ νερὸ γιὰ νὰ βράσῃ. Τὸ βρασμένο αὐτὸ νερὸ τὸ χύνουν στὸ σταυροδρομί». Ἐπὶ ἐκλείψεως τῆς σελήνης (Λέρος, Σύμη, Χάλκη)⁸ ὡς καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ ἡλίου (Χάλκη)⁹ κρούονται οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν, «γ'διά», ἀλύσεις, «τενεκέδες» πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐκ νέου ἐμφανίσεως αὐτῶν. Εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα διὰ τοῦ ἤχου τῶν ποιμενικῶν κωδῶνων (κυπριοκούδωνων), τοὺς ὁποίους φέρουν οἱ μεταμφιεζόμενοι κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανίων, ἀποσκοπεῖται ἡ ἐκδίωξις τῶν καλικαντζάρων (Μορφοβούνιον Καρδίτσας)¹⁰. Ἡ τελευταία αὕτη σημασία τῶν κρότων, δηλ. τῆς ἐκδίωξεως δαιμονικῶν ὄντων, φαίνεται ὑπάρχουσα καὶ εἰς τὰ ἀνωτέρω ἔθιμα ἐπὶ ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης.

Ἡ δοξασία αὕτη συνεχίζεται προφανῶς ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος. Ὁ Λουκιανὸς (Φίλοψ. 15) μαρτυρεῖ ὅτι τὰ δαιμονικὰ φάσματα «ἦν ψόφον ἀκούση χαλκοῦ ἢ σιδήρου πέφευγε». Ἀργότερον κατὰ τὸν 4^{ον} αἰῶνα καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (Migne, P. G. 38, 1001) ἀναφέρει ἐπὶ ἐκλείψεως τῆς σελήνης τὴν συνήθειαν τῆς

¹ Λ. Α., ἀρ. 2478, σ. 85 (συλλ. Κωνσταντίνου Βουζιανᾶ, 1962).

² Λ. Α., ἀρ. 2876, σ. 26 (συλλ. Ὁδ. Μπέτσου, 1964).

³ Λ. Α., ἀρ. 2739, σ. 63 (συλλ. Γεωργ. Κολιοῦ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2876, σ. 26 (συλλ. Ὁδ. Μπέτσου, 1964).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2610, σ. 12 (συλλ. Γεωργ. Δούβλη, 1962). Λ. Α., ἀρ. 1103, σ. 25 (συλλ. Ἰωάνν. Μπακάλη, 1937). Λ. Α., ἀρ. 2946, σ. 31 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1965).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2897, σ. 327 (συλλ. Κωνστ. Καραγιάννη κ. ἄ., 1964).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 77.

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2343, σ. 424 (συλλ. Δημ. Πετροπούλου, Σταυρ. Καρακάση, 1960).

⁸ Ν. Γ. Πολίτου, Ἡ σελήνη κατὰ τοὺς μύθους τοῦ λαοῦ, Λ. Σ., τόμ. Β', σ. 172. Λ. Α., ἀρ. 2279, σ. 43 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1958). Λ. Α., ἀρ. 2455, σ. 231 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2892, σ. 108 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

⁹ Λ. Α., ἀρ. 2892, σ. 229 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

¹⁰ Λ. Α., ἀρ. 2945, σ. 49 (συλλ. Θωμᾶ Κυρίτη, 1965).

ἐπιζητήσεως τῆς ἐπαναφορᾶς αὐτῆς διὰ τῆς κρούσεως μετάλλων¹. Μεταγενεστέρως καὶ ὁ Ἰωάννης Τζέτζης (12 αἰ.) ἀναφέρει εἰς τὰ σχόλιά του εἰς τὴν Λυκόφρονος Ἄλεξ. (I, 368, 77) ὅτι ὁ κύων «βαύξας λύει τὰ φάσματα, ὡς καὶ χαλκὸς κροτηθεὶς εἰτέ τι τοιοῦτον».

Πλὴν τῶν περιπτώσεων τούτων καὶ πρὸς ἀποδίωξιν τῶν ὄφρων καὶ ἄλλων ἐρπετῶν κρούονται πολλαχοῦ μειάλλινα ἀντικείμενα (κώδωνες, ταψιά κ.ἄ.), ὡς εἰς Λιθὴ Χίου τὴν προτεραίαν τῆς 1ης Μαρτίου², εἰς Μακεδονίαν (Βλάστη, περ. Ἑορδαίας, Σισάνιον Βοΐου) καὶ Ἀκαρνανίαν τὴν 1ην Μαρτίου³, εἰς Φανάριον Προβέζης τὴν 24ην Μαρτίου⁴, εἰς Βατσουνιὰν Καρδίτσης καὶ Κρανέαν Ἐλασσόνος τὴν 25ην Μαρτίου⁵, εἰς τινὰς δὲ τόπους τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Θεσσαλίας τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Μάρκου (25 Ἀπριλίου)⁶.

Μεταλλικὰ ἀντικείμενα οἰκιακῆς χρήσεως ἀπαντῶνται περαιτέρω εἰς μαγικὰς καὶ δεισιδαίμονας πράξεις κατὰ τὴν γέννησιν. Ἐν Πύργῳ τῆς Ἡλείας, ἵνα ἡ στεῖρα γυνὴ ἐπιτύχῃ τὴν ἀπόκτησιν τέκνου, διασκελίζει τεσσαρακοντάκις ἀνεστραμμένην πυροστιάν⁷. Ὅταν δὲ «μιὰ γυναῖκα ἀργήσ᾽ ν᾽ ἀποκτήσ᾽ καὶ ἀποκτήσ᾽ τὸ πρῶτο παιδί, θὰ φκειάσ᾽ ἓνα τεψὶ ἀφόρηγο (=καινούργιο) στὸν καλαντζῆ (=χαλκουργὸν) καὶ θὰ πάρ᾽ κ᾽ ἓνα στεφάν᾽ πὸ τ᾽ γύφτους στὸ ἴδιο μέγε-

¹ «Ἐπειδὴ λέγουσί τινες ἐπαιδίαις καὶ γοητείαις τὴν σελήνην καταγεσθαι οὐρανόθεν καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀνθρωπότητος τῇ φήμῃ ταύτῃ κρατηθέν, σίδηρον καὶ χαλκὸν κρούοντες, ὡσπερ ἐν ἐκτάσει γενομένην τῷ ἤχῳ, τῆς πλάνης αὐτὴν ἐπανάγεσθαι νομίζουσι».

² Λ. Α., ἀρ. 2457, σ. 299 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962). Εἰς Κοκκινοπηλὸν Ἐλασσόνος ἡ μαγικὴ πράξις αὕτη γίνεται τὴν 9ην Μαρτίου, ἑορτὴν τῶν ἁγίων Σαράντα (Λ. Α., 2766, σ. 434 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963)).

³ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λ. Σ., τόμ. Β, σ. 281. Ἀ. Κεραμοπούλου, Ἀποτυμπανισμός, ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 77-78. Λ. Α., ἀρ. 2502, σ. 112 (συλλ. Χρ. Ἀγερίδου, Λαζ. Εὐγενίδου, Βασ. Φθενάκη, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2454, σ. 21 (συλλ. Κωνστ. Μακρῆ, 1962). Λ. Α., 2903, σ. 24, 46 (συλλ. Κωνστ. Χινοβίτη, 1964). Εἰς Ζευγοστάσιον Καστορίας τὸ ἔθιμον λαμβάνει χώραν τὴν 1ην Φεβρουαρίου, ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος διὰ νὰ φύγουν οἱ ποντικοὶ «καὶ ὄλο τὸ χρόνο νὰ ἀποφεύγουν τὶς ζημιές». Λ. Α., ἀρ. 2459, σ. 107 (συλλ. Ξ. Μαγκλάρα, 1962).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2876, σ. 19 (συλλ. Ὁδ. Μπέτσου, 1964). Λ. Α., ἀρ. 865, σ. 88 (συλλ. Ἰ. Παπαγεωργίου, 1922). Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 281.

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 273-274 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 340 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁶ Βλ. Δημ. Δουκοπούλου, Γεωργικὰ τῆς Ρούμελης, ἐν Ἀθήναις 1938, σ. 166. Λ. Α. ἀρ. 124, σ. 71 (συλλ. Στ. Βίου, Εὐρυτανία 1919). Λ. Α., ἀρ. 2901, σ. 19 (συλλ. Ἰωάνν. Θεοδώρου, Δοξαράς Λαρίσης 1964). Εἰς Ξινὸν Νερόν Ἀμυνταίου τοῦτο τελοῦν τὸν Μάϊον (Λ. Α., ἀρ. 2785, σ. 48 (συλλ. Ἀριστ. Μαντρατζῆ, 1963)).

⁷ Βλ. Ἀθανασοπούλου, Μαγικὰ τελετὰ πρὸς τεκνοποίησιν, Λαογρ., τόμ. 5 (1915), σ. 409.

θος με τὸ τεψί. Καὶ θὰ βάλουν τὸ τεψὶ κάτω στὸ μέρος ποὺ θὰ στέκεται ὀρθή ἡ γυναῖκα γιὰ νὰ γεννήσ'. Τὴν ὥραν ποὺ θὰ γεννάη θὰ βαστᾶν τὸ στεφάν' δυὸ γυναῖκες καὶ θὰ πέση τὸ παιδί ἀνάμεσα 'πὸ τὸ στεφάνι μέσα στὸ τεψὶ ποὺ ἔχουν μπροστά της. Ἔτσι θὰ δεχτοῦν τὸ παιδί. Αὐτὸ γίνεται γιὰ νὰ μπορέσ' νὰ βαστήξ', νὰ τ'ς γένη παιδί κι ἄλλο, γιατί αὐτὴ ἄργησε νὰ γεννήσ'» (Χουλιαράδες Ἰωαννίνων)¹. Τὸ βρέφος μόλις γεννηθῆ «τὸ δέχονται σ' ἓνα μπακαρένιο ταψί, ἀμεταχειρίστο ποὺ δὲν θὰ τὸ μεταχειρισθοῦν γιὰ καμμιά ἄλλη χρῆσι, ἀλλὰ τὸ βάζουν στὸ ταβάνι ὅσο ζῆ τὸ ταψὶ νὰ ζῆ καὶ τὸ παιδί» («Ἅγιος Παντελεήμων Βεγορίτιδος Φλωρίνης»)² «καὶ νὰ γίνη σιδερένιο» (Λέχοβον Φλωρίνης)³. Ἀκολουθῶς ὅτε τὴν τρίτην ἡμέραν λαμβάνει χώραν ἡ ἐστίασις τῶν γενεθλίων (Καρωτὴ Διδυμοτείχου), καλουμένη «τὸ τραπέζι τῆς Παναγιᾶς», ἡ μαῖα «θὰ πάρη τὸ 'ποκάμισό του (=τοῦ βρέφους) καὶ θὰ τ' ἀπιράση 'πὸ μασὰ (=πυράγρα) τρεῖς φορὲς καὶ θὰ πῆ «σὰν τὸ σίδερο γερὸ νὰ γένη»⁴, δηλ. ὑγιές. Πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν, ὅταν γυναικὸς τινος ἀποθνήσκουν τὰ τέκνα ὀλίγον μετὰ τὸν τοκετόν, περνοῦν τὸ βρέφος ἀπὸ τὴν ὀπὴν σιδηροῦ ἀντικειμένου (Λέχοβον)⁵, οἷον ἡ πυροσιτὰ (Αὐλὼν Τριφυλίας)⁶, «ἡ σιδεριά τοῦ παραθύρου» (Κόνιτσα)⁷ «ἡ σιδηριά ποὺ κλειδώνουν τὴν ἐξώπορτα» (Ζαγόριον)⁸, στεφάνη σιδηρᾶ (Ἀχλάδα Φλωρίνης, Ἁγία Ἄννα Εὐβοίας)⁹ ἢ ἀργυρᾶ, κατεσκευασμένη μετὰ μαγικὸν τρόπον¹⁰. Ἐπίσης ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ αὐτὸ τοῦ βρέφους ἐνώπιον μεταλλινὸν «γιὰ ζήση καὶ νὰ 'ναι γερὸ σὰν τὸ μέταλλο»

¹ Λ.Α., ἀρ. 2302, σ. 116-117 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, 1959).

² Λ.Α., ἀρ. 2789, σ. 12 (συλλ. Μαρ. Λιάκου, 1963).

³ Λ.Α., ἀρ. 2881, σ. 29 (συλλ. Χαριλ. Φίτζιου, 1964).

⁴ Λ.Α., ἀρ. 1500, σ. 19-20 (συλλ. Ἰ. Ξανθάκη, 1922). Κατ' ἐπέκτασιν «ἅμα βγοῦν ἀπ' αὐτὰ τὰ κλωσσοπούλα τὰ περνοῦν μέσα ἀπὸ μιὰ πυροσιτὰ γιὰ νὰ σιδερωθοῦν» ἢ ἀπὸ «τὸ κρουκέλλι τῆς πόρτας» (Λ.Α., ἀρ. 2775, σ. 99 (συλλ. Ἡλία Σαμαρᾶ, Κλειστόν Εὐρυτανίας 1963). Λ.Α., ἀρ. 1898, σ. 178-9 (συλλ. Δημ. Μερεμέτη, ἐπαρχ. Ἐρμονίδος, 1953). Λ.Α., ἀρ. 2327, σ. 221 (συλλ. Ἰ. Κασσιμάτη, Κόθηρα 1959). Λ.Α., ἀρ. 174, σ. 105 (συλλ. Γ. Καμμᾶ, Τῆλος 1895). Βλ. καὶ Γ. Α. Μέγαν εἰς Ζητήμ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Γ-Δ' (1941-42), σ. 97 «Τὰ μονομηνιάτικα» τὰ περνοῦν ἀπὸ «τὸ τηγάνι» (Λ.Α., ἀρ. 1421, σ. 921 (συλλ. Δ. Δουκοπούλου, Θεσσαλία 1926).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2881, σ. 34 (συλλ. Χαρ. Φίτζιου, 1964).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 1479Γ, σ. 89 (συλλ. Μαρ. Ἰωαννίδου, 1942).

⁷ Λ.Α., ἀρ. 1908Α, σ. 50 (συλλ. Δημητρ. Οἰκονομίδου, 1953).

⁸ Λ.Α., ἀρ. 1571, σ. 305 (συλλ. Δημητρ. Παπᾶ, 1940).

⁹ Λ.Α., ἀρ. 2786, σ. 34 (συλλ. Ἰωάνν. Φωτιάδου, 1963). Λ.Α., ἀρ. 1479Γ, σ. 58 (συλλ. Μαρ. Ἰωαννίδου, 1942).

¹⁰ Λ.Α., ἀρ. 1381Β, σ. 116-117 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1939).

Σκαλοχώριον Βοΐου, Πράμαντα Ἰωαννίνων, Ξινὸν Νερὸν Φλωρίνης)¹. Τὸ ἐνώτιον τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ «γαλάζια πέτρα»² ἢ εἶναι ἀργυροῦν, κατεσκευασμένον ἐκ μετάλλου, συλλεχθέντος ἐκ τριῶν ἐγγάμων γυναικῶν, πρωτοστεφάνων, αἱ ὅποια ἔχουν προσφέρει πρὸς τοῦτο ἀργυροῦν νόμισμα (παρᾶν). Ἐὰν ἡ ποσότης αὕτη δὲν εἶναι ἀρκετή, τότε συλλέγεται ἀπὸ ἑπτὰ πρωτοστεφάνες³. Ἐπίσης ζυγίζουσι τὸ βρέφος «σὲ καινούργιο μπακιρί»⁴, τὴν τρίτην δ' ἡμέραν ἀπὸ τῆς βαπτίσεως ὅτε ἡ ἀνάδοχος ἔρχεται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ συντέκνου μὲ δῶρα διὰ τὸ νεοφώτιστον τὴν ὑποδέχονται κρούοντες «ταψί», «γὰρ νὰ γίνῃ τὸ παιδάκι σιδερένιο καὶ νὰ φύγουν μακριὰ ὅλα τὰ κακὰ» (Λέχοβον)⁵. Ὄταν τὸ νήπιον παρουσιάσῃ καθυστέρησιν εἰς τὸ νὰ ἀρχίσῃ νὰ ὀμιλῇ, τότε ρίπτουσι «σ' ἕναν κύπρο (κώδωνα αἰγοπροβάτων) νερὸ καὶ πίνει τρία Σαββάτα» (Καλέντζιον)⁶, ἐπὶ τεσσαράκοντα δὲ ἡμέρας «τὸ ποτίζουσι νερὸ γὰρ νὰ χωρίζῃ τὰ λόγια του... μὲ σιδερένιο κουτάλι, διότι ἐδῶ ὑπάρχουσι ξύλινα» (Περιβόλια Ὀλυμπίας)⁷. Ὅτε τὸ πρῶτον φυόμενοι ἐμφανίζονται οἱ ὀδόντες τοῦ παιδίου, ἡ μήτηρ του εἰσάγει κοχλιάριον εἰς τὸ στόμα του καὶ λέγει: «Σιδερένια νὰ ἔναι τὰ δόντια σου» (Μῆλος)⁸. Ὅπως δὲ καταστῇ τοῦτο καλλίφωνον, ἡ μήτηρ, κατὰ παλαιότερον ἔθος, συλλαμβάνουσα φθειρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὴν ἐσκώτωνεν ἐπὶ χαλκίνου δίσκου (Κρήτη)⁹. Σημειωτέον ὅτι καὶ ἡ λεχώ, ὅταν, μετὰ τὸν τοκετόν, ἐγερθῇ τὸ πρῶτον ἐκ τῆς κλίνης, πατεῖ ἐπὶ πυροστιᾶς (Πετρὸν Λέσβου)¹⁰ ἢ πυράγρας (Περιβόλια Ὀλυμπίας)¹¹, «γὰρ νὰ εἶναι σιδερένια». Τέλος μετὰ τὸ «σαράντισμα», ἐπιστρέφουσα ἐκ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν οἰκίαν «προτοῦ...μπῆ μέσα στὸ σπίτι της θὰ πιάσῃ τὸ σιδερένιο χαλκὰ τῆς ἐξώπορτας

¹ Λ.Α., ἀρ. 2482, σ. 14 (συλλ. Βασ. Μαροπούλου, 1962). Λ.Α., ἀρ. 2302, σ. 575 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, 1959). Λ.Α., ἀρ. 2785, σ. 21 (συλλ. Ἀριστ. Μαντρατζῆ, 1963).

² Βλ. Πέτρ. Σ. Σπανδωνίδου, Μελένικος, ὁ νεκρὸς Μακεδονικὸς Ἀκρίτης, Θεσσαλονίκη 1930, σ. 113.

³ Λ.Α., ἀρ. 151, σ. 15 (συλλ. Ν. Κωνσταντινίδου, Ἀλμαλί Μαυλάρων 1891).

⁴ Λ.Α., ἀρ. 1908Α, σ. 50 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, Κόνιτσα 1953).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2881, σ. 33 (συλλ. Χαρ. Φίτζιου, 1964).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 2382, σ. 117 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, 1961).

⁷ Λ.Α., ἀρ. 2418, σ. 163 (συλλ. Ἀναστ. Κοπανᾶ, 1962).

⁸ Λ.Α., ἀρ. 2304, σ. 57 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1959).

⁹ Βλ. *Εἰσαγγ. Φραγκάκι*, Συμβολὴ στὰ Λαογραφικὰ τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 33. Λ.Α., ἀρ. 312, σ. 36, 17 (συλλ. Ἀντ. Πουλάκη, Κρήνη Μικρᾶς Ἀσίας 1889).

¹⁰ Λ.Α., ἀρ. 1446Α, σ. 160 (συλλ. Δημ. Λουκάτου 1940).

¹¹ Λ.Α., ἀρ. 2418, σ. 180 (συλλ. Ἀναστ. Κοπανᾶ, 1962).

τοῦ σπιτιοῦ της, γιὰ νὰ γίνῃ «σιδερένια» ὅπως εἶναι καὶ ὁ χαλκός»¹.

Μετὰ τὴν βάπτισιν, ὅτε ἡ μήτηρ φέρει μετὰ τοῦ ἀναδόχου τὸ παιδίον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἵνα μεταλάβῃ τῆς ἁγίας κοινωνίας, πρὸ τῆς ἐκκινήσεως διὰ τὴν ἐκκλησίαν πατεῖ ἡ μήτηρ, φέρουσα τὸ βρέφος, ἐπὶ πυροστάτου διὰ «νὰ γίν᾽ σιδερένιο» (Ἁγία Ἄννα Εὐβοίας)². Ἐὰν διέλθῃ νεκρώσιμος πομπὴ διὰ τῆς ὁδοῦ ἔξω τῆς οἰκίας τῆς λεχοῦς, ἡ λεχὼ κλείει ἀμέσως τὰ παράθυρα καὶ τοποθετεῖ πυράγραν ἐπὶ τοῦ βρέφους της³ «γιὰ νὰ μὴ τζαλαπατ᾽θῆ»⁴.

Εἰς τὸν γάμον, κατὰ τὸν χορὸν ὁ ὁποῖος λαμβάνει χώραν μετὰ τὸ ζύμωμα τῶν ἄρτων, ἡ νεᾶνις ἢ ὁποῖα ἠσχολήθη εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, φέρει εἰς τὴν χεῖρα, ἐνῶ χορεύει, πυράγραν διὰ νὰ εἶναι τὸ νέον ζευῆγος «σιδεροκέφαλο» (Πολύδενδρον Βεροίας, Πετραία Ἐδέσσης)⁵. «Στὰ λούσματα» ἔπειτα ἴστατο παλαιότερον ὁ γαμβρὸς ὄρθιος «μέσα σ' ἓνα καζάνι», ἔρριπτον δὲ ἐπ' αὐτοῦ νομίσματα (Δροσιά Πυλίας)⁶. Τὸ ξύρισμα κατόπιν γίνεται, ἐνῶ οὗτος κάθηται «μέσα σ' ἓνα ταψί» (Παγγαῖον)⁷. Ἐπίσης καὶ ἡ ἔνδυσις τοῦ γαμβροῦ διὰ τὴν στέψιν ἐγίνετο, ἐνῶ οὗτος ἴστατο ἐπὶ ταψιοῦ, καὶ τοῦτο διὰ νὰ εἶναι, κατὰ τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν «σιδερένιος»⁸ ὁμοίως στολιζοῦν καὶ τὴν νύμφην ἴσταμένην ἐπὶ ταψιοῦ⁹. Ἀκολουθῶς κατὰ τὴν ἐκκίνησιν τῆς γαμηλίου συνοδείας τοῦ γαμβροῦ πρὸς παραλαβὴν τοῦ νούνου(=παρὰνύφου) πατεῖ οὗτος πρῶτον διὰ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς σιδηροῦν ἀντικείμενον διὰ νὰ καταστῇ σιδερένιος¹⁰. Τοῦτο γίνεται καὶ κατὰ τὴν ἀφιξίν του εἰς τὴν

¹ Βλ. Χρυσ. Κ. Χονδροσίκη, Ἔθιμα περὶ τὴν λεχὼ καὶ τὸ βρέφος, Πέργαμος, ἔκδοσις «κοινότητος Περγάμου», Μυτιλήνη 1929, σ. 240.

² Α.Α., ἀρ. 1479Γ, σ. 18-19 (συλλ. Μαρ. Ἰωαννίδου, 1942).

³ Βλ. Ἑλλ. Σαραντῆ-Σταματούλη, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες τῆς Θράκης, Λαογρ., τόμ. 14 (1952), σ. 184, ἀρ. 372.

⁴ Βλ. † Κ. Χορμουζιάδου, Τὸ παιδίον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν Μετρῶν καὶ Ἀθύρων τῆς Ἀνατ. Θράκης, Ἄρχ. Θρακ. Θησ., τόμ. 7 (1940-41), σ. 73. Ἐν γένει ὅταν διέρχεται κηδεῖα τότε πάντες λαμβάνουν σιδηροῦν τι ἐργαλεῖον διὰ νὰ εἶναι γεροὶ σὰν «τὰ σίδηρο» (Α.Α., ἀρ. 188, σ. 115, 3 (συλλ. Ἰωάνν. Πρωΐτου, Ν.Α. Μακεδονία 1888).

⁵ Α.Α., ἀρ. 2523, σ. 3 (συλλ. Ἀναστ. Κουσουρέτα, 1962). Α.Α., ἀρ. 2675, σ. 2 (συλλ. Ἐλένης Σταματίου, 1962).

⁶ Α.Α., ἀρ. 2919, σ. 3 (συλλ. Νικ. Ψώνη, 1964).

⁷ Α.Α., ἀρ. 2438, σ. 15 (συλλ. Δημ. Καραγιαννακίδου, 1961).

⁸ Βλ. Μαρτιάνθης Μακρυγιαννοπούλου, Ὁ ἀραβὸν καὶ ὁ γάμος, Πέργαμος, ἔκδοσις «κοινότητος Περγάμου», Μυτιλήνη 1929, σ. 251. Α.Α., ἀρ. 2674, σ. 3 (συλλ. Φωτεινῆ Καψάλα, Ἀρσένιον Ἐδέσσης (πρόσφυγ. ἐκ Καρὰ Ντάγ Μ. Ἀσίας).

⁹ Α.Α., ἀρ. 2945, σ. 35 (συλλ. Θεωμᾶ Κυρίτση, Μορφοβούνιον Καρδίτσης 1960).

¹⁰ Α.Α., ἀρ. 2443, σ. 12 (συλλ. Κωνστ. Βραχνιά, Καλύβια Κοκκινόπηλου Ἐλασσόνορος 1962).

οίκιαν τῆς νύμφης. Ἄφοῦ ἀφιππεύσῃ, πατεῖ εἰς ταγάρι ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἄλυσις¹. Κατὰ τὴν ἐκκίνησιν ἔπειτα τῆς νύμφης καὶ τοῦ γαμβροῦ διὰ τὴν στέψιν, οὗτοι διασκελίζουσι ἀσημικά, τοποθετημένα ἐπάνω εἰς τὸ κατώφλιον², ἡ νύμφη δὲ ἰδιαίτερος «δρασκελαίει ἓνα ἀσημοζώνηρον»³ ἢ ἀπωθεῖ διὰ τοῦ ποδός, λακτιζουσα, «ποτήρι μὲ νερό, παράδες καὶ ρύζι»⁴, ἀφοῦ δὲ ἐξέλθῃ εἰς τὴν αὐλήν, πατεῖ εἰς ταγάρι ξύλινον, ἀναποδογυρισμένον⁵, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχουσι τοποθετημένα «ἀσημία»⁶, «κάτι μαλαματένιο»⁷ καὶ «μιὰ ἀσημένια ἄλυσίδα... σύμβολον πλούτου καὶ ὑγείας»⁸. Εἶτα δὲ ἀναβαίνει ἐπὶ τοῦ ἵππου. Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκκινήσεως πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἄτομα ἐκ τῆς συνοδείας τοῦ γαμβροῦ «προσπαθοῦν κρυφά... ν' ἀρπάξουν κάτι σιδερικό ἀπὸ τὸ σπίτι της (τῆς νύμφης) γιὰ νὰ 'ναί κ' ἐκείνη σίδερο στὴ ζωὴ της»⁹. Κατὰ τὴν διάρκειαν κατόπιν τῆς ἱερολογίας τοῦ γάμου οἱ νυμφεύομενοι «πατοῦν πάνω σὲ σιδερένια ξύστρα... γιὰ νὰ γίνουν κι αὐτοὶ ἰσχυροί, δυνατοὶ σὰν τὸ σίδερο»¹⁰.

Παλαιότερον ἢ στέψις ἐγένετο μὲ στέφανα ἀπὸ «μέταλλο»¹¹, «ἀσημένια»¹², «ἀργυρά»¹³, «σιδερένια»¹⁴, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἡ ἐκκλησία πρὸς κοινὴν χρῆσιν. Μὲ

¹ Λ.Α., ἀρ. 2611, σ. 11 (συλλ. Πτολεμαῖου Ντουρούκα, Λαγκαδιά Γρεβενῶν 1962).

² Λ.Α., ἀρ. 2482, σ. 10 (συλλ. Βασ. Μαροπούλου, Σκαλοχώριον Βοῖου 1962).

³ Λ.Α., ἀρ. 2500, σ. 22 (συλλ. Στυλ. Χαραλαμπίδου, Χορηγός, Ἄηδοноχώριον Βοῖου 1962).

⁴ Βλ. *Μαριάνθης Μακρογυαννοπούλου*, ἔνθ' ἄν., σ. 252.

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2518, σ. 27 (συλλ. Αἰκατ. Κράββα, Σταυρός Ἡμαθίας 1962). Λ.Α., ἀρ. 2617, σ. 17 (συλλ. Ἑλένης Ἀμπάτη, Καληράχη Γρεβενῶν 1962).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 2727, σ. 4 (Ἅγιος Γεώργιος Γρεβενῶν 1962).

⁷ Λ.Α. ἀρ. 2617, σ. 17 (συλλ. Ἑλένης Ἀμπάτη, Καληράχη Γρεβενῶν 1962).

⁸ Λ.Α., ἀρ. 2518, σ. 27 (συλλ. Αἰκατ. Κράββα, Σταυρός Ἡμαθίας 1962). Παλαιότερον εἰς Λέζοβον Φλωρίνης, ὅτε ἡ στέψις ἐγένετο εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ ἐτοποθέτουσι εἰς τὸν οὐδὸν τῆς θύρας «σιδερένιο λαστό», ὥστε εἰσερχομένη ἡ νύμφη νὰ πατήσῃ ἐπ' αὐτοῦ «γιὰ νὰ γίνῃ... γερὴ σὰν τὸ σίδερο». (Λ.Α., ἀρ. 2881, σ. 19 (συλλ. Χαρίλ. Φίτζιου, 1964).

⁹ Λ.Α., ἀρ. 2747, σ. 17 (συλλ. Εὐαγγ. Ντόκα, Παλαιοχώριον Σιράκου Ἰωαννίνων 1963).

¹⁰ Βλ. *Ἀλεξ. Χατζηγάκη*, Τ' Ἀσπροπόταμο Πίνδου, Τρίκαλα 1946, σ. 25.

¹¹ Λ.Α., ἀρ. 2579, σ. 12 (συλλ. Ἑλένης Κόλλια, Ἀρχάγγελος Ἡμαθίας 1962). Λ.Α., ἀρ. 2899, σ. 63 (συλλ. Ἀριστ. Μπακαίμη, Ζώνη Βοῖου Κοζάνης 1964).

¹² Βλ. Βορειοηπειρωτικὲς σελίδες, Ἡ Λιούντζη, ἔκδ. Ἐνώσεως Λιούντζης, Ἀθήναι 1947, σ. 88. Λ.Α., ἀρ. 2939, σ. 45 (συλλ. Δεσποίνης Παπαδοπούλου, Πρώτη Σεργῶν 1965).

¹³ Βλ. *Μαριάνθης Μακρογυαννοπούλου*, ἔνθ' ἄν., σ. 252.

¹⁴ Λ.Α., ἀρ. 2762, σ. 25 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Μικρὸ Σούλι 1963). Λ.Α., ἀρ. 2946, σ. 52 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Κάτω Ὀρεινή 1965).

τοιαῦτα στέφανα στεφανώνονται καὶ σήμερον ὅσοι ἔρχονται εἰς δεύτερον γάμον¹. Μετὰ τὴν στεφάνωσιν οἱ νεόνυμφοι, ὀδηγούμενοι ἐν πομπῇ εἰς τὴν νέαν τῶν κατοικίαν, εἰσέρχονται εἰς αὐτὴν πατοῦντες ἐπὶ μεταλλίνων ἀντικειμένων², τοποθετημένων εἰς τὸ κατώφλιον ὑπὸ τῆς πενθερᾶς τῆς νύμφης, ἤτοι εἰς «λοστό» (Ἐράτυρα Βοῦου),³ «ἀσημένια ἄλυσίδα» (Σταυρὸς Ἡμαθίας)⁴, «μάσα» (Ἁγιονόριον Κορινθίας)⁵, «τσιαπράκια ἀσημένια» (Λυτ. Ζαγόρι)⁶, «γιά νά ναι σιδερένιο σ' ὄλη τους τὴ ζωὴ» (Σιτοχώριον Βισαλτίας)⁷ διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν πατεῖ μόνον ἡ νύμφη εἰς «ταψί, σαγάνια, τέτσερι»⁸, «δλίλαβον»⁹, «καζάνι»¹⁰, πυροστάτην¹¹, «ξυστρα»¹², «ἀργυρὰ κλειδώματα ἀπὸ ζῶνες»¹³, «τσιαπράκια»¹⁴, «λοστό»¹⁵, «ἀσημένια ἢ χρυσὴ ἄλυσίδα» διὰ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς¹⁶ διασκελιζει «ἀσήμι γιά νά εἶναι γερὰ τὰ στέφανα»¹⁷. Εἰς Λάσταν τῆς Γορτυνίας ἔπιανε ἡ νύμφη τὸν σιδερένιο κάβουρα τῆς θύρας¹⁸.

¹ Ἡ πενθερὰ ὑποδέχεται τὴν νεόνυμφον, κρατοῦσα εἰς τὰ χεῖρά «ἀσημικό»

¹ Λ.Α., ἀρ. 2579, σ. 13 (συλλ. Ἑλένης Κόλλια, Ἀρχάγγελος Ἡμαθίας 1962).

² Βλ. Ἀναστ. Καμπόση, Ἱστορία Λαογραφία τῶν χωρίων τοῦ νομοῦ Τρικάλων, τευχ. 2 1962, σ. 136.

³ Λ.Α., ἀρ. 2479, σ. 14 (συλλ. Ἰωάνν. Στρέμπα, Νικολ. Θεοχάρη, 1962).

⁴ Λ.Α., ἀρ. 2518, σ. 30 (συλλ. Αἰκατ. Κράββα, 1962).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2797, σ. 286 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 2453, σ. 438 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, 1962).

⁷ Λ.Α., ἀρ. 2897, σ. 425 (συλλ. Ἰωάνν. Μούντζιαρη, Βασ. Γούναρη κ. ἄ., 1964).

⁸ Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 42 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἀργιθέα Καρδίτης 1963).

⁹ Λ.Α., ἀρ. 2673, σ. 25, 26 (συλλ. Μαρ. Γιόνδη, Λουτροχώριον 1962).

¹⁰ Λ.Α., ἀρ. 2511, σ. 12-13 (συλλ. Εὐσταθ. Σπυροπούλου, Ὁρεστικὸν Ἄργος Καστορίας 1962). Ἀντ. Παπαδοπούλου, Γαμήλια ἔθιμα εἰς τὸ Χαρτοκόπι τῆς Ματζούκας, Ἀρχεῖον Πόντου, τόμ. 19 (1954), σ. 245. Λ.Α., ἀρ. 242, σ. 129 (συλλ. Ἑλ. Παπανασιάδου, Πόντος 1896).

¹¹ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίου, ἔνθ' ἄν., σ. 359. Λ.Α., ἀρ. 2471, σ. 73-74 (συλλ. Κωνστ. Μπάτζιου, Μεταμόρφωσις 1961-62). Λ.Α., ἀρ. 1446B, σ. 264 (συλλ. Δημ. Λουκάτου, Λέσβος πρόσφ. Ἀδραμυττίου 1940).

¹² Λ.Α., ἀρ. 2745, σ. 191 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Αἰδηψὸς 1963). Λ.Α., ἀρ. 1560, σ. 53 (συλλ. Μ. Κοντοσιάνου, Αἰδηψὸς 1930).

¹³ Βλ. Ἰ. Ζήρα, Τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου στὸ Μπλάτσι, Μακεδ. Ἡμερ., ἔτ. 1939, σ. 172.

¹⁴ Βλ. Γ. Ἀναγνωστοπούλου, Σύμμικτα (Προλήψεις καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι Ζαγορίου), Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), σ. 218, Κ. Ἀ. Ρωμαίου, ἔνθ' ἄν., σ. 356.

¹⁵ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίου, ἔνθ' ἄν., σ. 356.

¹⁶ Λ.Α., ἀρ. 2466, σ. 5 (συλλ. Νικολ. Τσοῦλη, Κοντοβούνιον Κοζάνης 1962).

¹⁷ Λ.Α., ἀρ. 2487, σ. 21-22 (συλλ. Λεων. Τζανίδου, Διαλεκτὸν Βοῦου 1962).

¹⁸ Βλ. Νικ. Λάσκαρη, Ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖα τῆς, ἐν Πύργῳ 1902, σ. 108. Ν. Γ. Πολίτου, Λ.Σ., τόμ. Γ', σ. 294, 3.

τὸ ὁποῖον παραλαμβάνει ἢ νύμφη εἰς τὰ ἰδικά της χεῖλη, «δείχνοντας ἔτσι μίαν ἀμοιβαίαν μελλοντικὴν ἀγάπην καὶ συμφωνίαν»¹ ἢ «ἐτοιμάζει τρία ψωμιά καὶ βάζει ἐπάνω ἓνα βραχιόλι γιὰ νὰ εἶναι ἢ νύμφη σιδερένια»². Εἰς Ἡπειρον καὶ Δυτ. Μακεδονίαν (Κάτω Λιποχώριον Ἐδέσσης) ἴστανται πρὸ τῆς θύρας τῆς νέας κατοικίας τοῦ ζεύγους δύο συγγενεῖς γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι φέρουν εἰς χεῖρας «μιά χρυσὴ ἢ ἀσημένια ἀλυσίδα ποὺ πρέπει νὰ περάσουν ἀπὸ κάτω οἱ νιόνυφοι»³ ἢ δι' αὐτῆς «τοὺς τρανεῦ μέσα στὸ σπίτι» ἢ μῆτηρ τοῦ γαμβροῦ⁴.

Τὴν Δευτέραν μετὰ τὸν γάμον, ὅτε κατ' ἔθιμον ἢ νύμφη μεταβαίνει εἰς τὴν βρῦσιν, αὕτη «γεμίζει νερὸ εἰς ἓν γκιούμι καὶ πλένουν τὰς χεῖρας των πρῶτος ὁ κουμπάρος καὶ ἀκολουθῶς οἱ ἄλλοι εἰς ἓν ταψί, τὸ ταψὶ δὲ στηρίζεται εἰς πυροστιάν. Στὸ τέλος πλένεται ὁ γαμβρός»⁵. Οἱ νυμφευόμενοι τὸ δεύτερον, προτοῦ παρέλθῃ ἔτος ἀπὸ τῆς τελέσεως τοῦ γάμου, παλαιότερον «περνοῦσαν ἀπὸ μιὰ πυροστιά ὅλα τὰ παιδιά τοῦ χωριοῦ, γιὰ νὰ μὴ πάθουν τὸ ἴδιο, δηλ. νὰ μὴ χηρέψουν»⁶.

Εἰς Σκῦρον τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Βασιλείου τίθεται κατὰ τὸ ἑσπέρας ἐπὶ τῆς τραπέζης «τὸ γουδόχερο». Τὴν πρωίαν δὲ ὁ οἰκοδεσπότης, ὅτε κατ' ἔθιμον κάμνει οὗτος τὸ ποδαρικό, «χύνει μέσ' στὸ σπίτι (τὸ νερό), γιὰ νὰ εἶναι πάντα δροσιμένο. Ὅστερα πετᾷ τὸ γουδόχερο... γιὰ νὰ εἶναι ὅλοι γεροὶ καὶ σιδεροκέφαλοι νὰ μὴ πονέσῃ τὸ κεφάλι τους ὅλο τὸ χρόνον»⁷. Κατὰ τὴν περιφορὰν τῶν εἰκόνων τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανίων «στὰ ἀκρινὰ σπίτια βγάζουν τὸ σιδερόφκυρο μὲ φωτιά καὶ θυμιάμα καὶ τὰ θυμιατίζουν. Τὰ παιδιά τρασκελοῦν τὸ σιδερόφκυρο»⁸.

Μετὰ τὴν κηδεῖαν οἱ ἐπιστρέφοντες εἰς τὸν οἶκον, ἀφοῦ γίνῃ «τὸ νίψιμο καὶ τὸ σκούπισμα τῶν χειρῶν, θὰ ἀκουμπήσουν τὰ τρία δάκτυλα τοῦ δεξιοῦ χειροῦ των στὸ σιδερόφκυρο γιὰ νὰ εἶναι γεροὶ σὰν τὸ σίδερο»⁹.

Μετὰδοσις μαγικῆς δυνάμεως ἀπαντᾶται καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις. Οὕτως ὅταν πίνουν «γιὰ πρώτη φορὰ γάλα, πατοῦν ἐπάνω σὲ σιδερένιο ἀντικείμενον»

¹ Λ. Α., ἀρ. 2630, σ. 8 (συλλ. Δημ. Μουλαρά, Παρόρσειον Γρεβενῶν 1962).

² Λ. Α., ἀρ. 2605, σ. 11 συλλ. Αἰκατ. Βλαγκούλη, Κρανιά Γρεβενῶν 1962).

³ Βλ. Βορειοηπειρωτικὲς σελίδες, Ἡ Λιούντζη, ἔκδοσις Ἐνώσεως Λιούντζης, Ἀθῆναι 1947, σ. 88.

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2681, σ. 5 (συλλ. Γεωργ. Μυσιρλιάδου, Κάτω Λιποχώριον 1962).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2422, σ. 80, Σαρακηνοὶ Ἀλμωπίας Πέλλης 1961.

⁶ Λ. Α., ἀρ. 2761, σ. 297-298 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Ἁγιον Πνεῦμα 1963).

⁷ Βλ. Ν. Πέροδικα, Σκῦρος, τόμ. Ι, Ἀθῆναι 1940, σ. 129.

⁸ Λ. Α., ἀρ. 2936, σ. 21 (συλλ. Ἀστερίου Παπανικολάου, Πύθιον Ἐλασσόνας 1965).

⁹ Λ. Α., ἀρ. 2936, σ. 38 (συλλ. Ἀστερίου Παπανικολάου, Πύθιον Ἐλασσόνας 1965).

ἐπιλέγοντες «σάν τὸ σίδιρο νὰ γίνουν καὶ νὰ χιλιάσουν» (Μαυρέλιον καὶ Λογγὰ Καλαμπάκας)¹. Διὰ τὸ νεοαγορασθὲν ζῶον πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς του εἰς τὸν στάβλον τίθεται ἐπὶ τῆς εἰσόδου δέρμα ἀμνοῦ καὶ σίδηρος, διὰ νὰ πατήσῃ ἐπ' αὐτοῦ καὶ «νὰ γίνῃ σιδερένιο»². Εἰς Νάξον (Ἅγιοι Ἀπόστολοι) κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Σιδέρου (Ἰσιδώρου) «πᾶνε καὶ θερίζουνε ἕστω κ' ἓνα χερόβολο γέννημα γιὰ νὰ σιδερώσῃ τὸ γέννημα, νὰ μὴ τὸ πιάνῃ τὸ μαμούνι»³. Ἐπίσης εἰς τὸν «Ἅγιο Σίδερο» φέρονται ἀσθενῆ παιδιὰ «γιὰ νὰ τὰ σιδερώσῃ», ὥστε νὰ μὴ ἀσθενήσουν ἐκ νέου⁴.

Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν φυλακτοῦ, ἦτοι πρὸς προστασίαν ἀπὸ ἐπιφορᾶς κακοῦ ἐκ κακοποιῶν πνευμάτων, γίνεται χρῆσις τῆς μασίᾶς, ἦτοι πυράγρας, ἐνωτίων κ.ἄ. Οὕτως ἡ μαῖα πρὸς προστασίαν τοῦ μωροῦ ἀπὸ βασκανίαν τοποθετεῖ κάτωθεν τοῦ προσκεφαλαίου του «μιὰ μασιά»⁵. Ἡ μασιά τίθεται προσέτι μαζὶ μὲ σάφωθρον καὶ ὄπισθεν τῆς θύρας πρὸς παρεμπόδισιν τῆς διεισόδου δαιμονικῶν πνευμάτων εἰς τὴν οἰκίαν κατὰ τὸν χρόνον τῆς λοχείας⁶. Πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς βασκανίας ἀπὸ τὸ νήπιον, ὅταν τοῦτο «μοιάζ' τ' πατέρα ἢ τ'ς μάννας τ' τὸ τρυπᾶν τὸ ἓνα αὐτὶ καὶ βάνουν ἓνα σκ'λαρικὰκι μὲ ἀσημένια ζαβίτσα»⁷. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν κρεμάται καὶ χρυσοῦς σταυρὸς ἐκ τοῦ καλύμματος τῆς κεφαλῆς τῆς λεχοῦς καὶ τοῦ βρέφους⁸.

Εἰς τὸν σιδηροῦν κρίκον (κρουκέλι, χαλκᾶν) τῆς θύρας τῆς οἰκίας προστρίβει τὰ χεῖλη του, πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου καὶ ἀνιπτος, ὁ πάσχων ἀπὸ χαλινάρια (=μικρὰ ὑπόλευκος πληγὴ) ὅπως θεραπευθῆ⁹, ἐπίσης δαγκάνει τὸν χαλκᾶν τῆς θύρας τῆς ἐκκλησίας τὸ παιδίον τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν ὕπνον του τρίζει τοὺς ὀδόντας του¹⁰. Πρὸς θεραπείαν τοῦ ἐρυσιπέλατος γίνεται χρῆσις πεπευρωμένου «τηγα-

¹ Βλ. Ἀναστ. Καμπόση, εἰς περ. Ἱστορία-Λαογραφία τῆς περιφερείας τοῦ νομοῦ Τρικάλων, τευχ. 2 (1962), σ. 139 καὶ Δημ. Γκουτζιούπα, ἔνθ' ἄν., σ. 170.

² Α.Α., ἀρ. 2737, σ. 47 (σὺλλ. Πέτρ. Ἀνανιάδου, Γαλάτεια Κοζάνης 1960, πρόσφ. ἐκ Κουβουκλίων Προύσης, Γαλατᾶ Ἀνατ. Θράκης).

³ Α.Α., ἀρ. 2342, σ. 58 (σὺλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, 1960).

⁴ ἔνθ' ἄν., σ. 58. Βλ. εἰς Ἐπετ. Ἐτ. Κυκλ. Μελ. Α', (1961), σ. 523.

⁵ Βλ. Ἐλπ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Ἀπὸ τὰ Θρακικὰ ἔθιμα, Θρακικά, τόμ. Α' (1928), σ. 131.

⁶ Βλ. Ἐλιν. Σαραντῆ-Σταμούλη, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι τῆς Θράκης, Λαογρ. 14 (1952), σ. 185-186.

⁷ Α.Α., ἀρ. 1479Γ, σ. 59 (σὺλλ. Μ. Ἰωαννίδου, Ἁγία Ἄννα 1942).

⁸ Βλ. Πολ. Ζαφειρίου, Ἔθιμα τῆς Σάμου, Ἀρχ. Σάμου, τόμ. 4 (1955), σ. 182. Εἰς τὴν Χίον ἀναρτοῦν εἰς τὰ ζῆα σιδερένιο σταυροῦδάκι καὶ ἓνα κομμάτι ἀλυσίδα, ὡς ἀντιβασκανία (Α.Α., ἀρ. 2457, σ. 119 καὶ 211 (σὺλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962).

⁹ Βλ. Ἐθαγγ. Φραγκάκι, Συμβολὴ στὰ Λαογραφικά τῆς Κρήτης, Ἀθήναι 1949, σ. 52.

¹⁰ Βλ. Μ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, Α.Σ.Κ., τόμ. 1, Ἀθήναι 1932, σ. 178.

νιοῦ»¹, χαλκίνου σκεύους², «μασιᾶς»³, «πτυαρίου»⁴. Εἰς Λειβήσιον ὑπῆρχε παλαιότερον ἢ συνήθεια, ἐὰν τὸ παιδί ἐβράδυνε νὰ βαδίση, νὰ τὸ τοποθετοῦν «σ' ἕνα λεένιν (=χάλκινη λεκάνη) ὅπου ἔπλεναν τὰ ροῦχα... καὶ τὸ γύριζαν σὲ ἑφτὰ Μαρίες νὰν τοῦ δώκουν ἀπὸ ἕνα κομμάτι ψωμί ὅσπου νὰ τὸ φάη θὰ γίνη καλά» ἢ «τὸ γύριζαν σὲ φούρνους»⁵, «τὴν αὔστρια μὲ πυρωμένο σίδερο»⁶. Εἰς ἐπωδὴν πρὸς θεραπείαν τῆς «κουφῆς» (=ἐξάνθημα εἰς τὴν μασχάλην) γίνεται χρῆσις σφυριοῦ διὰ τοῦ ὁποίου σταυροῦται ὁ πάσχων, ἐνῶ λέγεται ἡ ἐπωδὴ⁷.

Κατὰ δεισιδαίμονα πίστιν τοῦ λαοῦ, ἐὰν ἀφεθῆ ἡ ἀδειανὴ ἢ πυροστιὰ στὴ φωτιά, «θὰ ἀργήσῃ ὁ ξενιτεμένος νὰ ῥθῆ»⁸ ἢ «βράζ'νι ὁ διάβολος τὸ φαγητό του»⁹, πρὸς δὲ βάζει τις «πολλὰ χρέη»¹⁰. Ἐκ τούτου δέον νὰ ἀποσυρθῆ αὕτη ἐκ τοῦ πυρὸς «γιά νὰ φύγουν τὰ χρέη» ἢ «γιά νὰ ῥθῆ γρήγορα ὁ γαμβρός»¹¹. Θὰ συμβῆ ἔτι εἰς τὸν οἶκον κακόν, ἐὰν ἀφεθῆ ἡ πυροστιὰ κειμένη «ἀνάποδα, δηλ. μὲ τὰ πόδια πρὸς τὰ ἐπάνω»¹². Εἰς τὴν θέσιν ταύτην πιστεύεται ὅτι «μουτζώνει τὸ Θεό»¹³, ὅπερ θεωρεῖται μέγα παράπτωμα. Λέγεται σχετικῶς ὅτι «καὶ τὸ παιδί σ'

¹ Λ.Α., ἀρ. 2734, σ. 48 (συλλ. Τάσου Παπαποστόλου, Εὔβοια 1961). Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 124 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμαγιάλ, Βατσουιά 1963).

² Λ.Α., ἀρ. 2327, σ. 189, 193 (συλλ. Ἰωάνν. Κασιμάτη, Κύθηρα 1958).

³ Λ.Α., ἀρ. 2750, σ. 152 (συλλ. Γεωργ. Χαλαζιά, Ροῦμελη 1963).

⁴ Λ.Α., ἀρ. 2447, σ. 32 (συλλ. Χαρ. Χατζῆ, Νεστόριον 1962).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 1480, σ. 101, 199 (συλλ. Μαρ. Ἰωαννίδου, προσφ. Λειβησίου 1943).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 2327, σ. 193 (συλλ. Ἰωάνν. Κασιμάτη, Κύθηρα 1959).

⁷ Λ.Α., ἀρ. 1474, σ. 371 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, Μανιάκι 1938).

⁸ Λ.Α., ἀρ. 2481, σ. 5 (συλλ. Γεωργ. Τζημοπούλου, Βυθὸς Βοῖου 1962). Λ.Α., ἀρ. 2194, σ. 535 (συλλ. Δημ. Λουκάτου, Ἰθάκη 1956). Λ.Α., ἀρ. 51, σ. 94, Ἠπειρος, 1919. Λ.Α., ἀρ. 36 σ. 291, 15 (συλλ. Δ. Μ. Σάρρου, Ἠπειρος 1888-1893). Ν. Χαλιορῆ, Ὑδρέικα λαογραφικά, Πειραιεὺς 1931, σ. 172. Λ.Α., ἀρ. 2382, σ. 309 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, Καλέντζιον Ἰωαννίνων 1961).

⁹ Λ.Α., ἀρ. 2775, σ. 99 (συλλ. Ἥλια Σαμαρά, Κλειστὸν Εὐρυτανίας).

¹⁰ Λ.Α. ἀρ. 2490, σ. 16 (συλλ. Κωνστ. Ζιωντάκη, Παλαιόκαστρον Βοῖου Γρεβενῶν 1962). Λ.Α., ἀρ. 2489, σ. 24 (συλλ. Λεων. Κουκουλιάτα, Πολύδενδρον Γρεβενῶν 1962). Λ.Α., ἀρ. 2478, σ. 85 (συλλ. Κωνστ. Βουζιανᾶ, Γαλατινὴ Βοῖου Κοζάνης 1962). Λ.Α., ἀρ. 2903, σ. 46, 5 καὶ 9 (συλλ. Κωνστ. Χινοβίτου, Βλάστη Ἑορδαίας 1964).

¹¹ Λ.Α., ἀρ. 1898, σ. 181 (συλλ. Δημ. Μερεμέτη, ἐπαρχ. Ἑρμιονίδος 1953). Λ.Α., ἀρ. 2327, σ. 197 (συλλ. Ἰωάνν. Κασιμάτη, Κύθηρα 1958).

¹² Λ.Α., ἀρ. 2903, σ. 46, 7 (συλλ. Κωνστ. Χινοβίτου, Βλάστη Ἑορδαίας 1964).

¹³ Λ.Α., ἀρ. 2194, σ. 535 (συλλ. Δημ. Λουκάτου, Ἰθάκη 1956). Λ.Α., ἀρ. 2302, σ. 296 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, Χουλιαράδες Ἰωαννίνων 1959). Λ.Α., ἀρ. 2327, σ. 189 (συλλ. Ἰωάνν. Κασιμάτη, Κύθηρα 1958).

νά καίγεται κ' είναι η σιδεροστιά σου ανάποδα, πρώτα νά σηκώσης τή σιδεροστιά εις τὰ ἴσια της κ' ὕστερα ν' ἀρπάξης τὸ παιδί σου ἀπὸ τὴ φωτιά»¹. Ὑπάρχει δ' ἐτι ἡ πίστις ὅτι διὰ αὐτὴ «κοκκίνιση καὶ βγάλη σπίθης» εἶναι σημεῖον ὅτι «θὰ ῥθῆ ὁ ταξιδιώτης» ἢ τις ἄλλος² ἢ «θὰ πάρωμε χρήματα»³. «ὅταν τὶς βγάζη πρὸς τὰ ἔξω»⁴ ἢ «πρὸς τὰ κάτω»⁵ θὰ δώσωμεν χρήματα, ἐὰν αἱ σπινθῆρες «σὰν μυρμηγκάκια πηγαινοέρχονται τόσους ἐχθρὸς ἔχει τὸ σπίτι καὶ ἀμέσως ρίχνουν νερὸ γιὰ νὰ σκάσουν οἱ ὄχθροί»⁶.

Ἡ τοποθέτησις πυραίου παρὰ τὴν ἀξίνην ἐντὸς τοῦ οἴκου θεωρεῖται ἀμαρτία καὶ πρόσκλησις τοῦ θανάτου⁷.

ΙΑ'. ΜΟΛΥΒΔΟΣ

Πλὴν τῆς πρὸς μαγικοὺς σκοποὺς χρήσεως τοῦ μολύβδου ἀπαντᾷ ἐν χρήσει οὗτος καὶ πρὸς μαντικούς. Ἐπὶ τῆς περιπτώσεως ταύτης παρατηροῦνται αἱ μορφαὶ τοῦ μετάλλου τούτου, αἱ ὁποῖαι σχηματίζονται κατὰ τὴν πῆξιν του μετὰ προηγουμένην ρῖψιν τηχομένων μερῶν αὐτοῦ ἐντὸς ὕδατος. Μαντικάι ἐνέργειαι διὰ μολύβδου σημειοῦμεν ὅτι ἀπαντῶνται καὶ εἰς ἄλλους εὐρωπαϊκοὺς λαούς⁸. Εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ἡ μολυβδομαντεία ἀσκεῖται πρὸς ποικίλους σκοποὺς ἐξ ὧν σπουδαίαν θέσιν κατέχει ὁ τῆς ἐπιζητήσεως ὑπὸ τῶν νεανίδων τῆς ἀποκαλύψεως εἰς αὐτὰς τοῦ νέου τὸν ὁποῖον θὰ ὑπανδρευθοῦν. Αἱ μαντικάι ἐνέργειαι.

¹ Λ.Α., ἀρ. 2327, σ. 83 (συλλ. Ἰωάνν. Κασιμάτη, Κύθηρα 1959). Ὑπάρχει δὲ ἡ πίστις ὅτι «ἀφορισμὸς πιάνει, ἂν ὁ παπὰς τὸν διαβάση ἐπάνω σ' ἓνα λεβέτι γυρισμένο ἀνάποδα» (Ἐφημ. Ἑσπερινή, 9 Μαρτίου 1930).

² Λ.Α., ἀρ. 2748, σ. 119, 269 (συλλ. Κωνσ. Ἰωαννίδου, Κωστάνα Θεσπρωτίας 1963).

³ Λ.Α., ἀρ. 2453, σ. 129 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, δυτ. Ζαγόρι 1962). Λ.Α., ἀρ. 2498, σ. 13 (συλλ. Κίμ. Χαρίση, Αὐγερινὸς Βοῖου 1962). Λ.Α., ἀρ. 2738, σ. 46 (συλλ. Βασ. Θεοδοροπούλου, Νυμφόπετρα Λαγκαδᾶ 1962). Λ.Α., ἀρ. 2797, σ. 271 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, ἐπαρχ. Κορινθίας 1964). Λ.Α., ἀρ. 2478, σ. 84 (συλλ. Κωνσ. Βουζιανᾶ, Γαλατινὴ Βοῖου Κοζάνης 1962).

⁴ Λ.Α., ἀρ. 2478, σ. 84 (συλλ. Κωνσ. Βουζιανᾶ, Γαλατινὴ Βοῖου Κοζάνης 1962).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2797, σ. 271 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 2739, σ. 57 (συλλ. Γεωργ. Κολιοῦ, περ. Ἄσσου Πρεβέξης, Ἅγιοι Ἀπόστολοι 1963).

⁷ Λ.Α., ἀρ. 2423, σ. 37, Ἅγιος Θεράπων Κύπρου 1961.

⁸ Βλ. *L. Schmidt*, Heiliges Blei, Wien 1958, σ. 59-60. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἡ μολυβδομαντεία γίνεται κατὰ τὰς νύκτας τῶν Χριστουγέννων, βλ. *Olbrich*, Bleigiessen Hand. d. deutsch. Aberggl., I, 1927, στ. 1389-1390.

αὐταὶ λαμβάνουν χώραν συνήθως κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ γενεσίου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου (24 Ἰουνίου). Τότε αἱ ἀνύπανδροι νέαι «λειώνουν μέσα σὲ ἓνα δοχεῖον μολύβι καὶ τὸ ρίχνουν σὲ ἓνα ποτήρι μὲ νερό. Ἀνάλογα δὲ μὲ τὸ σχῆμα ποῦ θὰ πάρη, θὰ εἶναι τὰ γνωρίσματα τοῦ γαμβροῦ τοῦ κοριτσιοῦ, γιὰ τὸ ὁποῖο χύθηκε τὸ μολύβι» (Ἄργος, Νάξος, Βουρλά Μ. Ἀσίας)¹ ἢ τὸ «ριζικό» των (Σμύρνη πρόσφ., Πύλος)². Ἀλλαχοῦ, ὡς εἰς Ἑρσεδὸν Λέσβου, Κυδωνίας καὶ Βουρλά Μ. Ἀσίας (πρόσφ.), Θεσσαλονίκην, Νάξον, Μῆλον, Κρήτην κ.ά.³ βυθίζεται πρὸς τοῦτο ὁ λειωμένος μόλυβδος εἰς «νερὸ ἀπὸ τὰ κλήδονα». Πλὴν τούτων ἐκτίθεται τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 Ἰουνίου εἰς τὰ ἄστρα ὕδωρ, ἀντληθὲν ἀπὸ φρέαρ. Ἐντὸς αὐτοῦ ρίπτεται κατόπιν τετηγμένος μόλυβδος (περιοχὴ Πυλίου)⁴ ἢ κασίτερος (Κεφαλληνία, Θεσσαλονίκη, Κρήτη)⁵ πρὸς τὸ σκοπὸν νὰ γνωρίσουν ἀκόμη αἱ μαντευόμεναι καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μέλλοντος συζύγου (Σκιάθος, Θήρα, Σπέτσαι, Φιλιατρά, Αἴγινα, Κρήτη, Σκῦρος, Μ. Ἀσία)⁶. Σημειωθῆτω ὅτι

¹ Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 210 (συλλ. Μ. Παραρᾶ, 1940). Δ. Οἰκονομίδη, Ἄπεραθίτικα λαογραφικὰ σύμμεικτα, Ἀθήναι 1940, σ. 29-30. Ν. Ε. Μηλιώρη, Λαογραφικὰ Βουρλῶν, Μικρασ. Χρον., τόμ. 3 (1940), σ. 366-367. Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 40 (συλλ. Ἀ. Γουνοπούλου, 1940). Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἀναφέρεται καὶ εἰς Wirpach ἐν Κραίν καὶ εἰς Σλοβενίαν. Βλ. L. Schmidt, ἔνθ' ἄν., σ. 60.

² Βλ. Συλβίου, Ὁ κλήδονας, Μικρασ. Χρον., τόμ. 3 (1940), 393. Λ.Α., ἀρ. 1159B', σ. 182 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, 1938).

³ Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 97 (συλλ. Ἐλ. Κοΐκου, 1940). Λ.Α., ἀρ. 1358, σ. 78 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1939). Ν. Ε. Μηλιώρη, ἔνθ' ἄν., σ. 366. Θ. Ἀθανασοπούλου, Μαντεῖαι καὶ μαντικαὶ τελεταί, Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), σ. 565. Δ. Οἰκονομίδη, ἔνθ' ἄν., σ. 30, Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη, Κρητικαὶ προλήψεις, ΔΙΕΕ, τόμ. Β' (1885), σ. 335. Λ.Α., ἀρ. 2777, σ. 215 (συλλ. Γεωργ. Παγγώνη, 1963). Παν. Ἀ. Μπιμπέλα, Λαογραφικὰ Κυδωνιῶν, Μοσχονησίων καὶ Γενητσαροχωρίου, Ἀθήναι 1956, σ. 59.

⁴ Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 263 (συλλ. Στ. Στανίτσα, 1940). Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 73 (συλλ. Χρ. Διομήδη, 1940).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 258 (συλλ. Μ. Σταματάτου, 1940). Θ. Ἀθανασοπούλου, Μαντεῖαι καὶ μαγικαὶ τελεταί, Λαογρ., τόμ. 8 (1821-25), σ. 565. Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 165 (συλλ. Νικολοπούλου, 1940).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 24 (συλλ. Μαργ. Βασάλου, 1940). Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 290 (συλλ. Σαρ. Τσουλοχοπούλου, 1940). Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ. ἔτ. Γ-Δ (1941-1942), σ. 131-132 (=ἀνὰτ., τεῦχ. 2, σ. 55-56). Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 235 (συλλ. Χ. Σαμπάνη, 1940). Ἀ. Α. Παπαδοπούλου, Νεοελληνικὴ μαντεία, Ἡμερ. Μεγ. Ἑλλ., ἔτ. 1923, σ. 150-151. Albert Thumö, Zur neugriechischen Volkskunde, Der Klidonas, Zeitsch. d. Ver. f. Volksk. 2 (1892), σ. 401. Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη, Κρητικαὶ προλήψεις ΔΙΕΕ, τόμ. 2 (1885), σ. 335. Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 56 (συλλ. Δ. Θεοχάρη, 1940). Παν. Ἀ. Μπιμπέλα, ἔνθ' ἄν., σ. 39.

τήν μαντικήν σημασίαν τῶν στερεοποιουμένων ἐντὸς τοῦ ὕδατος μορφῶν τοῦ μολύβδου δύνανται νὰ ἐξηγήσουν εἰδικοί μάντις (Βυτίνα, Σμύρνη, Κύπρος, Ἀθήναι, Λεικιάς, Πύργος) ¹, τὸ δὲ ὕδωρ ἐντὸς τοῦ ὁποίου ῥίπτεται ὁ τηκόμενος μολύβδος δέον νὰ εἶναι ἀμίλητον, δηλαδή νὰ ἔχη μεταφεροθῆ ἐκ τῆς κρήνης χωρὶς ὁ μεταφέρων τοῦτο νὰ ὁμιλήσῃ ². Ὁ τετηγμένος μολύβδος ἀφήνεται ἔτι νὰ πέσῃ καὶ ἐπὶ πλακὸς (Κωνσταντινούπολις) ³, ἢ ἐντὸς δοχείου τὸ ὁποῖον ἀκολούθως βυθίζεται εἰς φρέαρ (Λάρισα) ⁴. Πλὴν τοῦ μολύβδου χρησιμοποιεῖται καὶ τὸ μολυβδόνερο, τὸ ὁποῖον εἰς Κέρκυραν χύνεται ὑπὸ τῆς νέας πρὸ τῆς θύρας τῆς οἰκίας της, εἶτα δὲ παρακολουθεῖ τις νὰ ἴδῃ, ποῖος πρῶτος θὰ διέλθῃ ἐκεῖθεν· τούτου τὸ ὄνομα πιστεύεται ὅτι θὰ φέρῃ ὁ μέλλων σύζυγος αὐτῆς ⁵. Περὶ τῆς μελλούσης τύχης εἰς τι πρόσωπον μαντεύονται εἰς τὴν Κύπρον δι' εἰδικῆς τελετουργίας. Ἐνῶ τήκεται μολύβδος ἐντὸς δοχείου, ὁ προτιθέμενος νὰ τύχῃ μαντείας, φέρων πινάκιον μεθ' ὕδατος, περιέρχεται τρεῖς μετὰ τοῦ μάντεως περὶ τὸν τηκόμενον μολύβδον εἶτα χύνων τὸ ὕδωρ ἐντὸς τοῦ δοχείου προκαλεῖ στερεοποίησιν τοῦ μετάλλου. Ἐκ τῶν σχηματιζομένων μορφῶν τοῦ μολύβδου προλέγει ὁ μάντις περὶ τῆς τύχης τοῦ μαντευομένου ⁶. Πλὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου (24 Ἰουνίου), ὡς ἀνωτέρω, ἢ μολυβδομαντεία ἀσκεῖται πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν εἰς τινὰς τόπους καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Τότε τήκεται ἐπίσης μολύβδος, ἵνα ἀποκαλυφθῇ ἐκ τῶν σχημάτων αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ ὕδατος «τὸ ριζικὸν» τῶν κορασίδων ⁷, δηλ. ποῖος θὰ εἶναι ὁ μέλλων σύζυγος ἐκάστης (Φιλιατρά) ⁸. Εἰς Κορώνην Πυλίας ἐπιλέγουν

¹ Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 244 (συλλ. Σεβδαλή, 1940). Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 205 (συλλ. Κ. Παπακωνσταντινίδου, 1940). Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 171 (συλλ. Ἄ. Νικολαΐδου, 1940). Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 195 (συλλ. Γ. Παπαδημητρίου, 1944). Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 102 (συλλ. Ἐ. Κουλοπούλου, 1940). Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 215 (συλλ. Μ. Πέππα, 1940).

² Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 171 (συλλ. Ἄ. Νικολαΐδου, 1940). Λ. Α., ἀρ. 1910, σ. 1 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, 1940). Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 205 (συλλ. Κ. Παπακωνσταντινίδου, 1940). Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 215 (συλλ. Μ. Πέππα, 1940). Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 244 (συλλ. Σεβδαλή, 1940). Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 73 (συλλ. Χρ. Διομήδη, 1940). Ἄ. Ἄ. Παπαδοπούλου, ἔνθ' ἀν., σ. 150-151. Βλ. γενικώτερον περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἀμίλητου νεροῦ εἰς μαντικὰς καὶ δεισιδαίμονας ἐνεργείας καὶ πράξεις τοῦ λαοῦ εἰς Γεωργ. Ν. Αἰκατερινίδου, Χρῆσις καὶ σημασία τοῦ «ἀμίλητου νεροῦ» εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ, Ἐπετ. Λαογρ. Ἄρχ., τόμ. 15/16 (1962-63), σ. 42-59.

³ Λ. Α., ἀρ. 1473, 272-273 (συλλ. Ζ. Τσαπέση, 1940).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 378 (συλλ. Μ. Πίσσα, 1940).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 378 (συλλ. Μ. Πίσσα, 1940).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 171 (συλλ. Ἄ. Νικολαΐδου, 1940).

⁷ Βλ. Ἄ. Α. Παπαδοπούλου, ἔνθ' ἀν., σ. 151. Συλβίου, ἔνθ' ἀν., σ. 393. Λ. Α., ἀρ. 1159β. σ. 182 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, 1938).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 235 (συλλ. Χ. Σαμπάνη, 1940).

αί μαντευόμεναι «ὅ,τι εἶναι τυχερό μου νὰ φανῆ καὶ τὸ μολύβι θὰ δείξῃ»¹. Τὴν προηγουμένην ἡμέραν 29 Ἰουλίου, ἑορτὴν τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου ῥίπτουσα ἡ νεῆνις τετηγμένον μολύβδον ἐντὸς ὕδατος ἐπιλέγει «Μὰ τὸν Ἅγιο Πέτρο, μὰ τὸν Ἅγιο Παῦλο, ὅ,τι εἶναι τὸ τυχερό μου νὰ φανῆ»². Ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχε παλαιότερον ἢ συνήθεια τῆς ἐπιχύσεως τοῦ τηχθέντος μολύβδου τρεῖς ἐντὸς τοῦ ὕδατος³.

Μολυβδομαντεῖαι ἀναφέρονται ἀπαντῶσαι καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ (Σμύρνη (πρόσφ.))⁴, ἐπίσης καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος (Βυτίνα)⁵. Μαντεύονται ἔτι διὰ τοῦ μολύβδου γενικώτερον μέλλοντα νὰ συμβοῦν γεγονότα (Νάξος, Ἄνδρος, Ἀθῆναι, Τήνος, Σμύρνη, Αἴγινα, Λέσβος, Καλημέριανοὶ Εὐβοίας, Μῆλος)⁶, τὰ ὅποια ἀναφέρονται εἰς χαράν, λύπην (Γκούρα Κορινθίας)⁷, καλὴν ἢ κακὴν τύχην (Παξοί)⁸, ταξίδιον (Ἀθῆναι, Φιλιατρά)⁹.

Εἰς περιπτώσεις καθ' ἃς ἄτομόν τι καταλαμβάνεται ἀπροόπτως ὑπὸ φόβου «λειώνουν μολύβι μέσα εἰς τὸ νερὸ γιὰ νὰ ἴδουν ἀπὸ ποῦ προέρχεται ὁ φόβος» (Κύπρος)¹⁰. Ὅταν «τρομάξῃ» κάποιος «πηγαίνει εἰς τὴν κουρσουμζοῦ»

¹ Λ. Α., ἀρ. 1159β, σ. 235 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, 1938). Θ. Ἀθανασοπούλου, Μαντεῖαι καὶ μαντικαὶ τελεταί, Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), σ. 565. Ἀλλαγὸν ὡς εἰς Βυτίναν καὶ εἰς τοὺς πρόσφυγας ἐκ Σμύρνης μαντεύονται τὴν ἡμέραν αὐτὴν γενικῶς περὶ οἰοῦντι μὲλλοντος νὰ συμβῆ (Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 205 (συλλ. Κ. Παπακωνσταντινίδου, 1940). Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 215 (συλλ. Μ. Πέππα, 1940). Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 244 (συλλ. Σεβδαλῆ, 1940).

² Λ. Α., ἀρ. 1159β, σ. 42 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, 1938).

³ Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 2 (συλλ. Ἀκριβοῦ, 1940).

⁴ Βλ. Συλβίου, ἐνθ' ἀν., σ. 393. Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 205 (συλλ. Κ. Παπακωνσταντινίδου, 1940).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 244 (συλλ. Σεβδαλῆ, 1940).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 18 (συλλ. Π. Βαλληνδρά, 1940). Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 316 (συλλ. Μ. Ψάλτου, 1940). Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 175 (συλλ. Μ. Ξανθοῦλη, 1940). Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 66 (συλλ. Κολλάρου, 1940). Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 205 (συλλ. Κ. Παπακωνσταντινίδου, 1940). Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 44 (συλλ. Ἡρειώτου, 1940). Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 255 (συλλ. Ἄγγ. Σουχλέρη, 1940). Λ. Α., ἀρ. 2777, σ. 215 (συλλ. Γεωργ. Παγώνη, 1963).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 219 (συλλ. Π. Ρέλια, 1940).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 682, σ. 47 (συλλ. Μ. Δένδια, 1915).

⁹ Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 144 (συλλ. Μ. Μινέττα, 1940). Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 235. (συλλ. Χ. Σαμπάκη, 1940).

¹⁰ Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 378 (συλλ. Μ. Πίσσα, 1940). Εἰς Βοσνίαν ἀναφέρεται ὁμοίως ἡ τῆξις διὰ τὴν θεραπείαν τῆς «strana» (=φόβου τῶν μικρῶν παιδιῶν). Ὅμοίως καὶ εἰς τοὺς Σέρβους, εἶτα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς νοτίου Οὐγγαρίας, εἰς τοὺς Γερμανοὺς, τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην καὶ πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς Σουηδίας Νορβηγίας, Φιλλανδίας κ.ἄ., πολλαχοῦ τῶν

ἡ ὁποία μαντεύεται ὡς ἑξῆς: Περιτυλλίσσει τὸν ἀσθενῆ μὲ ἓνα κόκκινο ὕφασμα, ὥστε νὰ μὴ βλέπη. Κατόπιν λειώνει τὸν μόλυβδο καὶ τὸν χύνει μέσα σ' ἓνα δοχεῖο, ἐνῶ λέγει ὠρισμένα λόγια. 'Ὁ μόλυβδος σχηματίζει μέσα στὸ νερὸ σχήματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα μαντεύονται» (Κωνσταντινούπολις)¹. Τῆς τήξεως τοῦ μολύβδου εἰς μαντικὰς ἐνεργείας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ παλαιότεραν μαρτυρίαν γνωρίζω ἐκ τοῦ νομοκάνονος τῆς μονῆς τῶν Ἱβήρων². Αὕτη ὅμως ἀπαντᾷ, ὡς ἐλέχθη, καὶ εἰς ἄλλους εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς (π.χ. Αὐστριακοὺς, Γερμανοὺς)³. Ὁ Grimm ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι, τὸ ἔθος τοῦτο ἐν Εὐρώπῃ παρελήφθη ἐκ τῶν Ἑλλήνων, παρ' ἄλλων ὅμως ὑπεστηρίχθη ὅτι συνδέεται τοῦτο μὲ γερμανικὰς συνηθείας⁴. Ἡ χρῆσις αὕτη τοῦ μολύβδου φαίνεται ὅτι εἶναι παλαιά, δεδομένου ὅτι μαρτυρεῖται εἰς μαγικὰς πράξεις τῶν μετὰ τὴν Ἀλωσιν χρόνων. Εἰς νομοκάνονας ἐκ τοῦ ΙΣΤ', ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰ. ἀναφέρεται συχνὰ ὁ μολυβδοχύτης, ὅστις ἀποδένει τὰ ἀνδρόγυνα, δηλ. ποιεῖ καταδέσμους εἰς αὐτά. Ἀναφέρεται χαρακτηριστικῶς «ὁ γόης καὶ ὁ μάγος καὶ ὁ μάντις ὁποῦ χύνει... μολύβι... ἀποδέγει ἀνδρόγυνα εἰς τὸ μὴ μίγνυσθαι ἢ ἀποδένει τὰ ζῶα νὰ μὴν τὰ φάγη ὁ λύκος»⁵ (χειρ. 16^{ου} αἰ).

RÉSUMÉ

Emploi des métaux dans diverses superstitions, ainsi que dans d'autres pratiques magiques se rapportant à la vie sociale du peuple

par Anne Papamichael

I

Dans la première partie de cette étude, publiée dans l'Annuaire des Archives de Folklore de l'Académie d'Athènes (tome XV - XVI, 1962-1963⁷ p. 62-91), l'auteur expose d'abord brièvement la croyance populaire, qui remonte à l'antiquité, selon laquelle les métaux ont une force secrète et sont utilisables à des fins magiques (p. 62-63),

λαῶν τούτων ἀντὶ τοῦ μολύβδου, ἐγένετο τῆξις κασσιτέρου (βλ. *L. Schmidt*, ἔνθ' ἄν., σ. 60-62).

¹ Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 272 (συλλ. Ζ. Τσαπέση, 1940).

² βλ. παρὰ Ν. Γ. Πολίτη, ἐν Λαογρ., τόμ. 3 (1911), σ. 385.

³ βλ. εἰς *L. Schmidt*, ἔνθ' ἄν., σ. 59 καὶ *Olbrich*, Bleigiessen, ἔνθ' ἄν., σ. 1389.

⁴ βλ. *Olbrich*, Bleigiessen, ἔνθ' ἄν.

⁵ βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 74 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 203).

Elle examine ensuite plus spécialement l'emploi des métaux par le peuple grec à l'époque contemporaine, sous les formes suivantes :

I. Comme simple métal en lame (p. 63-69). Ainsi l'accouchée porte sur elle un morceau de métal, sous forme de lame de fer, lorsqu'elle sort de chez elle pour la première fois avant que 40 jours ne se soient écoulés depuis l'accouchement. La nouvelle mariée, en entrant dans la maison de son mari, doit poser le pied sur du fer. De même les animaux achetés, en entrant pour la première fois dans l'étable, doivent poser la patte sur une lame de fer.

L'argent en lame est employé pour la confection de diverses amulettes (p. 66). L'auteur mentionne ensuite l'usage que l'on fait des objets en métal pour des buts magiques: incantations et envoûtements, guérison de diverses maladies etc. (p. 66-67).

Contrairement aux temps antiques où l'usage des lames métalliques à des fins magiques était très répandu, l'auteur remarque que dans les temps modernes cet usage est plus restreint; cela provient du fait qu'on emploie aujourd'hui plus souvent des objets métalliques, croyant que leur dureté et leur résistance se transmettront à la personne ou à l'animal qui entrera en contact avec eux et lui permettront de résister au mal, de le repousser et de le vaincre.

II. La monnaie: Il s'agit des pièces de monnaie qu'on emploie dans des buts magiques, lors de la naissance, du baptême, du mariage et de la mort.

On croit que la pièce de monnaie portée par une femme mariée contribue à la conception et à la naissance d'un enfant mâle, et aussi qu'elle protège le nouveau-né et l'accouchée (p. 69-70). Lors du mariage, elle est employée dans presque toutes les phases de la cérémonie nuptiale, comme p. ex. avant la bénédiction, pendant qu'on lave le linge de la future mariée, pendant que le barbier rase le futur marié, lorsque celui-ci se met en route pour accompagner la mariée à l'église, puis après le couronnement quand ils entrent tous deux dans leur maison, etc (p. 72). Pour l'enterrement, la coutume antique de l'obole de Charon s'est maintenue (p. 73).

La monnaie joue également un rôle important dans les actions magiques destinées à empêcher l'effet de l'envoûtement, dans la préparation des philtres etc. ainsi que dans la confection des amulettes. Dans ce der-

nier cas, les besants (pièces d'or à l'effigie de Constantin le Grand) ont une signification toute spéciale (p. 74 - 78).

III. L'anneau: L'emploi spécifique de l'anneau pour le mariage a été étendu ensuite à d'autres actions, de caractère magique, qui recouvrent toute la cérémonie matrimoniale (p. 78 - 79).

L'anneau prévient également l'effet néfaste que pourrait produire la rencontre dans la rue d'accouchées avant que 40 jours ne se soient écoulés depuis la naissance de l'enfant. On emploie aussi l'anneau pour protéger le nouveau-né contre le mauvais oeil et l'accouchée contre l'influence des êtres démoniaques, pour guérir certaines maladies etc. L'anneau est enfin employé le jour de la Résurrection (p. 79 - 81) dans des pratiques divinatoires.

Ces coutumes qui attribuent à l'anneau des vertus qui préviennent le mal ou délivrent des effets néfastes d'actions magiques, sont très anciennes et sont pratiquées par le peuple depuis l'antiquité.

IV. Le fer à cheval: L'emploi du fer à cheval pour se préserver contre le mauvais oeil et comme porte bonheur (p. 82 - 83) est très répandu et connu depuis l'antiquité récente (p. 84).

V. La clef et la serrure sont employées pour protéger les nouveaux mariés contre des actions magiques (p. 84 - 85). On emploie aussi la clef dans la préparation des philtres et dans les pratiques magiques destinées à provoquer l'amour ou à protéger contre les maladies (p. 87-88).

VI. Les ciseaux: L'emploi des ciseaux dans les pratiques magiques et superstitieuses auxquelles on se livre pendant la cérémonie du mariage est très répandu (p. 90) on les utilise également dans les incantations pour la guérison des maladies et des piqûres de serpents, dans les pratiques divinatoires des jeunes filles, la nuit qui précède la fête des St. Théodores, quand elles veulent connaître leur futur mari, etc. (p. 91).

II

La deuxième partie est publiée ci-dessus; elle comprend les chapitres

VII-XI (v. p. 53 - 108).

VII. Les clous: L'emploi des clous à des fins magiques et divinatoires, ainsi que dans d'autres pratiques, est largement répandu dans di-

verses circonstances de la vie populaire. Ainsi la femme enceinte peut prévoir le sexe de l'enfant qui naîtra si elle trouve un clou ou une épingle (p. 53).

Le clou est aussi employé pour protéger le nouveau-né et l'accouchée contre le mauvais oeil et les êtres démoniaques et pour guérir les maladies provoquées par l'envoûtement ou par d'autres actions magiques. L'auteur remarque que ce dernier usage est une survivance des temps antiques, vu qu'il était pratiqué par les Romains (p. 54-58).

Dans certains cas où meurent plusieurs membres d'une même famille, on cloue non seulement les malades, mais aussi la Mort, pour que les autres survivent (p. 55).

L'emploi des clous, surtout sous forme d'épingles, est très répandu dans les envoûtements pratiqués lors du mariage, avant ou pendant la cérémonie dans le but de causer du mal aux jeunes mariés (par ex. impuissance de l'époux, mort du couple, etc.) (p. 59-64). Dans d'autres cas, au contraire, ces actions magiques se font dans le but de protéger le couple et de le délivrer des influences néfastes de l'envoûtement.

L'auteur remarque que d'une façon générale les pratiques magiques dans le but d'empêcher le mal, étaient aussi largement pratiquées au moyen âge et qu'il s'agit d'une survivance de l'antiquité (p. 65).

Les clous sont utilisés dans des actions magiques destinées à causer du mal non seulement aux hommes, mais aussi aux animaux domestiques, à détruire les bêtes sauvages, à dessécher les plantes et enfin à chasser les êtres démoniaques (p. 65-68).

VIII. Le couteau. L'usage du couteau dans la vie quotidienne, comme outil de travail ou comme moyen de défense, a été manifestement étendu à des fins magiques. On trouve largement répandue la croyance qu'un couteau à manche noir peut délivrer des maladies ou du mauvais oeil. Un tel couteau est également employé pour préserver de tout mal l'accouchée et le nouveau-né et surtout pour les protéger de l'influence des démons (p. 68-74).

Ceux qui voyagent pendant la nuit, pour se protéger contre les fantômes, les fées (Νεράιδες) et les vampires, portent sur eux un couteau à manche noir (p. 74-75).

On croit que le couteau a la force de détourner, sur terre et sur mer, les tourbillons du vent, que l'on considère comme mus par de mauvais

esprits, ainsi que de détourner l'éclair, la pluie et la grêle (p. 75-76). On emploie largement le couteau pendant toute la célébration du mariage, dans des pratiques incantatoires et superstitieuses, notamment pour empêcher le *κατάδεσμος* (rendre l'homme impuissant).

Au moyen du couteau, ou ensorcelle les bêtes féroces, pour les empêcher de détruire les troupeaux de moutons et les autres animaux.

On emploie aussi le couteau dans des opérations magiques accomplies pour retrouver des objets perdus, dans différentes pratiques superstitieuses (p. 81) et dans des actes divinatoires (p. 83). L'auteur remarque que la plupart de ces utilisations du couteau se trouvent aussi mentionnées dans des textes plus anciens, c-à-d. de l'époque post-byzantine. Dans ces sources, il est question de l'usage du couteau dans des actions magiques, visant à guérir des maladies, à obtenir un succès quelconque, à retrouver un objet perdu, à découvrir des voleurs, etc. (p. 83-85).

Cet usage du couteau à des fins magiques, dit l'auteur, ne remonte pas au-delà de la dernière période byzantine, étant donné qu'on n'en trouve point de mention dans les textes antérieurs. Il est vraisemblablement apparu plus tard, lorsque l'emploi du couteau, comme objet de table, se fut répandu dans la vie quotidienne. Alors, de son utilisation dans la vie de tous les jours comme objet tranchant, on en vint à l'employer dans des pratiques magiques et superstitieuses.

IX. Instruments agricoles. A diverses occasions de la vie populaire et surtout lors d'une naissance ou d'un mariage, on utilise à des fins magiques des instruments agricoles, tels que la hache, la pioche, la faux, le soc et même le collier de boeuf.

Leur emploi, lors des différentes phases des cérémonies, vise d'une part à préserver le couple de tout mal et principalement de l'envoûtement (του *κατάδεσμου*), d'autre part à transmettre la force nécessaire à une vie heureuse et féconde. Ainsi par ex., lorsque les deux parties conviennent de conclure mariage, la future épouse doit enjamber une pioche, une hache ou un soc. Au moment où elle se pare pour la cérémonie religieuse, elle doit marcher sur un instrument agricole. Ou bien encore la jeune mariée, en entrant dans sa nouvelle maison, doit poser le pied sur un outil (hache, soc, pioche, etc.) placé sur le seuil (p. 85-89).

L'usage d'instruments agricoles à des fins magiques apparaît aussi à l'occasion de la naissance. Par ex., après l'accouchement, la sage-femme

se sert d'une hache pour chasser les êtres démoniaques, ou bien on place un soc ou une faux derrière la porte de l'accouchée ou sous son oreiller pour éloigner le mal qui pourrait lui advenir, à elle ou au nouveau-né, tant qu'elle n'a pas été purifiée (p. 89-90).

Dans le but de se transmettre la force magique des métaux, le moissonneurs portent la faux à la ceinture et lorsqu'ils reviennent chez eux, leurs enfants passent par-dessus (p. 90).

Dans le même but, lors de la fête de St Basile (1er jour de l'année), on fait passer les boeufs sur une pioche ou sur un autre instrument agricole (p. 91).

On emploie également ces outils lorsqu'on prononce des incantations ou pour guérir diverses maladies. Pour éloigner la foudre, on utilise le soc ou la hache et enfin, pour préserver la production agricole, on utilise le soc etc. (91-92).

X. Objets domestiques (ustensiles, outils etc.). Parmi ces objets, les chenets, les pincettes, le chaudron etc. sont employés pour préserver du mal en général, par ex. pour arrêter ou éloigner la pluie, les typhons, la grêle. Pour se protéger de la foudre, on jette dans la cour de la maison, à un moment donné, le chenet sans dessus dessous — ailleurs les pincettes — ou encore on fait sonner les cloches de l'église. On fait aussi sonner les cloches des églises lors d'une éclipse du soleil ou de la lune; les clochettes des bergers sont employées pour chasser les esprits (καλικάντζαροι = êtres démoniaques) durant la période qui va du 25 décembre au 5 Janvier (p. 93-95).

Des objets métalliques sont utilisés pour chasser les serpents et autres reptiles (p. 95).

De même, on emploie les clochettes des bergers, les cuillères, le chenet et d'autres objets métalliques à des fins magiques, lors de la naissance: lorsque l'accouchée se lève pour la première fois, elle pose le pied sur un chenet et on met une cuillère dans la bouche de l'enfant, quand paraissent les premières dents. A l'occasion d'un mariage, on emploie aussi des objets métalliques: quand on prépare le pain, au moment où l'on rase le marié, lorsqu'on va chercher la future mariée durant la cérémonie religieuse et quand la mariée entre dans la maison du mari (p. 95-101).

On en fait encore usage lors des fêtes de St Basile (1er jour de l'an) et de l'Épiphanie, et à l'occasion d'un décès (p. 101).

Lorsque les bergers et les membres de leur famille boivent pour la première fois le lait de la nouvelle saison, pour se transmettre la force des métaux, ils marchent sur des objets en fer, etc. (p. 101-102).

On confectionne également des amulettes pour protéger le nouveau-né et l'accouchée contre les maléfices et les mauvais esprits, etc. p. 102-104).

XI. Le plomb. Le plomb est employé non seulement à des fins magiques, mais aussi à des fins divinatoires. Dans ce dernier cas, on fond le plomb, on le jette dans de l'eau où il se solidifie et selon les figures qui se forment, on tire des présages.

La divination par le plomb est exercée dans plusieurs cas, dont le plus important est celui où les jeunes filles cherchent à apprendre qui sera leur mari. Ces pratiques se font habituellement à la fête de la naissance de St Jean (24 juin), mais dans certains endroits, c'est à la fête des Sts Apôtres ou la veille de la fête des Apôtres Pierre et Paul (30 juin). Elles sont aussi mentionnées pour les fêtes du prophète Elie (20 juillet) et de St Panteleimon (27 juillet). (p. 104-107).

On recourt au plomb pour savoir si on connaîtra une joie ou une peine, une bonne ou une mauvaise fortune, pour obtenir des renseignements au sujet d'un voyage ou de la provenance des maladies. Ces pratiques semblent assez anciennes, étant donné qu'elles sont mentionnées chez le peuple grec déjà au 15ème siècle et qu'elles sont aussi connues d'autres peuples (p. 105-108).